ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΒΑΡΝΑΒΑΣ

Ἐπίσημο περιοδικό
τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΕΤΑΡΤΗ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 2020

ΤΟΥ ΟΓΔΟΗΚΟΣΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ ΤΟΜΟΥ

"ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΒΑΡΝΑΒΑΣ"

Τὸ περιοδικὸ "ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΒΑΡΝΑΒΑΣ" εἶναι τὸ ἐκφραστικὸ ἔντυπο τῆς Ἁγιωτάτης Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου. Οἱ βασικοὶ του στόχοι εἶναι ἡ θρησκευτικὴ διαφώτιση τοῦ ποιμνίου Της καὶ ἡ κωδικοποίηση τῶν ἐπισήμων ἐγγράφων Της.

Ἐκδίδεται προνοίᾳ τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Κύπρου κ. κ. Χρυσοστόμου Β΄καὶ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου.

Γραφεῖα: Ἱερὰ Ἀρχιεπισκοπὴ Κύπρου, Λευκωσία, τηλ. 22-554-691, Τηλεομοιότυπο 22-346-307.
E-mail: **apostolosvarnavas@hotmail.com**

Ἐτήσια συνδρομή: Γιὰ τὴν Κύπρο €20.00. Γιὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Εὐρώπη €30.00.
Γιὰ τὶς ἄλλες χῶρες £30 – ἢ $50. – ISSN 1012 – 7151

ΕΜΒΑΣΜΑΤΑ: ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ. ΑΡΙΘΜΟΣ Κ.Ε.Τ. : 119-01-014943-01
IBAN: CY13 0050 0119 0001 1901 0149 4301 SWIFT HEBACY2N

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Σελίς

ΑΝΑΚΟΙΝΩΘΕΝ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΣΥΝΟΔΟΥ	3
ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΠΑΦΟΥ κ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ: ΟΙ ΤΟΥΡΚΙΚΕΣ ΜΕΘΟΔΕΥΣΕΙΣ ΓΙΑ ΚΥΠΡΟ ΚΑΙ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΤΟ ΧΡΕΟΣ ΤΩΝ ΠΑΝΕΛΛΗΝΩΝ	4
ΗΓΟΥΜΕΝΟΥ ΠΡΩΗΝ ΧΡΥΣΟΡΡΟΪΑΤΙΣΣΗΣ κ. ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ: Η ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΘΗΣΑΥΡΩΝ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΗΣ ΚΥΠΡΟΥ	21
ΑΡΧΙΜΑΔΡΙΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΜΟΥΣΟΥΡΟΥΛΗ: ΜΝΗΜΗ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΤΙΜΟΘΕΟΥ. ΛΟΓΟΣ ΕΙΣ ΤΟ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ. «Τί ἄρα ἔσται ἡμῖν;» (ΜΑΤΘ. ΙΘ΄27)	30
ΠΡΩΤ. ΜΙΧΑΗΛ ΒΟΣΚΟΥ: «ΕΙΣ ΑΡΤΟΣ , ΕΝ ΣΩΜΑ ΟΙ ΠΟΛΛΟΙ ΕΣΜΕΝ· ΟΙ ΓΑΡ ΠΑΝΤΕΣ ΕΚ ΤΟΥ ΕΝΟΣ ΑΡΤΟΥ ΜΕΤΕΧΟΜΕΝ» (Α΄ ΚΟΡ. Ι΄17)	34
ΧΡΙΣΤΟΥ ΚΟΥΚΛΙΩΤΗ: ΕΚΔΗΛΩΣΗ ΜΝΗΜΗΣ ΚΑΙ ΤΙΜΗΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΑΕΙΜΝΗΣΤΟ ΕΘΝΑΡΧΗ ΜΑΚΑΡΙΟ Γ΄	37
ΠΑΤΡΟΣ ΜΙΧΑΗΛ ΝΙΚΟΛΑΟΥ: Η ΕΟΡΤΗ ΤΩΝ ΤΡΙΩΝ ΙΕΡΑΡΧΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΣΤΟ ΙΔΡΥΜΑ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΤΟΥ Γ΄	68
ΔΡΟΣ ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΥ ΜΠΑΚΙΡΤΖΗ: ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΕΣ ΕΙΚΟΝΕΣ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ	82
ΛΑΥΡΕΝΤΙΟΥ ΔΕΛΛΑΣΟΥΔΑ: ΤΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΜΗΝΥΜΑΤΑ ΤΩΝ ΠΑΡΑΟΛΥΜΠΙΑΚΩΝ ΑΓΩΝΩΝ: Ο ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΣ ΩΣ ΠΑΡΑΓΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ	95
ΠΑΥΛΟΥ ΚΥΜΙΣΗ: ΜΙΑ ΨΥΧΙΑΤΡΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΑΓΩΓΗΣ ΤΟΥ ΠΡΟΣΩΠΟΥ ΑΠΟ ΤΗΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΚΑΙ ΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ	104
ΜΑΡΙΑ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ Γ. ΓΙΑΤΡΑΚΟΥ: ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ (1776 – 1831). Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ, Ο ΔΙΠΛΩΜΑΤΗΣ, Ο ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΣ , Ο ΑΓΙΟΣ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ , Ο ΦΩΤΙΣΜΕΝΟΣ ΚΑΙ ΑΚΕΡΑΙΟΣ ΚΥΒΕΡΝΗΤΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ	108
ΝΙΚΟΥ ΟΡΦΑΝΙΔΗ: ΤΟ ΕΑΡ ΤΟ ΑΝΑΣΤΑΣΙΜΟ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ	124

ΤΑ ΚΕΙΜΕΝΑ ΤΟΥ ΤΕΥΧΟΥΣ ΔΗΜΟΣΙΕΥΟΝΤΑΙ ΜΕ ΕΥΘΥΝΗ ΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ ΤΟΥΣ, ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ, ΤΗ ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΜΟΡΦΗ ΚΑΙ ΤΟΝ ΤΟΝΙΣΜΟ.

ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΚΥΠΡΟΥ
ΓΡΑΦΕΙΟΝ ΙΕΡΑΣ ΣΥΝΟΔΟΥ

ΑΝΑΚΟΙΝΩΘΕΝ ΤΗΣ ΠΡΩΤΗΣ ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ ΤΑΚΤΙΚΗΣ ΣΥΝΕΔΡΙΑΣ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΣΥΝΟΔΟΥ,

ΤΡΙΤΗ 12 ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ 2020

Ἡ Ἱερὰ Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου συνῆλθε σήμερα Τετάρτη, 12 Φεβρουαρίου 2020, στὴν πρώτη τοῦ ἔτους τακτικὴ συνεδρία, ὑπὸ τὴν προεδρία τῆς Α.Μ. τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Κύπρου κ.κ. Χρυσοστόμου καὶ ἐργάσθηκε ὡς ἑξῆς:

1) Ἐνημερώθηκε ἀπὸ τοὺς ἐπὶ κεφαλῆς εἰς τοὺς Διορθοδόξους, Διαχριστιανικοὺς καὶ Διαθρησκειακοὺς διαλόγους Ἀρχιερεῖς, γιὰ τὴ συμμετοχή τους στοὺς ὡς ἄνω διαλόγους. Ἔγινε συζήτηση ἐπὶ τῶν ἀποφάσεων καὶ ἐλήφθησαν σχετικὲς ἀποφάσεις.

2) Ἐξέτασε διάφορα οἰκονομικὰ θέματα ἐπὶ τῶν ὁποίων ἔλαβε τὶς σχετικὲς ἀποφάσεις.

Ἱερὰ Ἀρχιεπισκοπὴ Κύπρου,
12 Φεβρουαρίου 2020.

ΟΙ ΤΟΥΡΚΙΚΕΣ ΜΕΘΟΔΕΥΣΕΙΣ ΓΙΑ ΚΥΠΡΟ ΚΑΙ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΤΟ ΧΡΕΟΣ ΤΩΝ ΠΑΝΕΛΛΗΝΩΝ

ΚΥΠΡΙΑΚΗ ΕΣΤΙΑ, ΑΘΗΝΑ 22.2.2020

ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΠΑΦΟΥ κ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ

Δεν θα μπορούσα να πω ότι η παρουσία μου, απόψε, κοντά σας, με χαροποιεί. Δεν έχω, δυστυχώς, κάτι το ευχάριστο να ανακοινώσω ή να μοιραστώ μαζί σας για να νιώσουμε χαρά ή ικανοποίηση. Νιώθω, αντίθετα, καταθλιπτική την ευθύνη και βαρύτατο το χρέος να μεταφέρω σ' όλους εσάς, που ζείτε μακριά από την Κύπρο, τις πραγματικές συνθήκες που επικρατούν εκεί, στην ιδιαίτερη πατρίδα μας, να προσπαθήσω να αφυπνίσω από τον λήθαργο, στον οποίο όλοι, λαός και ηγεσία παραδοθήκαμε, προκειμένου, έστω και την υστάτη, να αποφύγουμε την καταβαράθρωση του εθνικού μας θέματος και την διαπαντός εξάλειψη του ελληνισμού από τη μεγαλόνησο.

Όσοι μελετούμε την Ιστορία κι όσοι δεν εξαντλούμαστε σε μιαν απλή εφήμερη επιβίωση, όσοι δεν αποσείουμε τις ευθύνες από τους ώμους μας, νιώθουμε να ζούμε στην Κύπρο, τις θλιβερές και άχαρες μέρες που προηγήθηκαν της άλωσης της Κωνσταντινούπολης.

Τριγυρισμένοι κι εμείς από παντού, ξηρά, θάλασσα και αέρα, από τους Τούρκους, όπως κι οι τελευταίοι, τότε, πρόμαχοι της αυτοκρατορίας, δεν διαβλέπουμε ουσιαστική βοήθεια, ούτε από την Ανατολή ούτε από τη Δύση. Πληγωνόμαστε, αφάνταστα, κι από κάποιους εθνοσυμβούλους στο Εθνικό Κέντρο, από κάποιες φωνές, που παροτρύνουν να μην «παρασυρθεί» η Ελλάδα από τις επικίνδυνες ακρότητες των Ελληνοκυπρίων. Ακρότητες, οι οποίες

δεν είναι άλλες από την εμμονή μας να παραμείνουμε Έλληνες και να μην αποδεχτούμε άλλον ακρωτηριασμό του εθνικού μας χώρου. Αλλά και δεν συνειδητοποιούμε πλήρως τις διαστάσεις του κινδύνου. Αν όλοι συνειδητοποιούσαμε τον κίνδυνο, δεν θα επιδιδόμασταν σε καθημερινές διαμάχες μεταξύ μας, με έγνοια τις επόμενες εκλογές. Παραμένουμε, δυστυχώς, αδρανείς και απαθείς. Αφεθήκαμε στην τύχη μας, περιμένοντας «ἰδεῖν τὸ τέλος».

Η ελληνικότητα της Κύπρου συνιστά εθνική κληρονομιά 120 και πλέον συνεχόμενων γενεών. Έχουμε συνειδητοποιήσει τις ευθύνες μας απέναντι σ' αυτές τις γενεές των προγόνων μας, που κράτησαν, με πολλούς αγώνες και εκατόμβες θυσιών, την Κύπρο Ελληνική, εδώ και τρεισήμισι χιλιάδες χρόνια; Θα έχουμε την οποιαδήποτε, έστω και μικρή, δικαιολογία, αν είτε από ολιγωρία είτε από άλλη αιτία την χάσουμε; Δεν θα μας συνοδεύουν οι κατάρες τόσων γενεών;

Λέγεται, χαρακτηριστικά, ότι η Ιστορία είναι μια σύμβαση μεταξύ τριών μερών: Των νεκρών, των ζωντανών και των αγέννητων. Δεν μπορούμε στην απουσία των δύο μερών, των νεκρών και των αγέννητων, να την τροποποιήσουμε. Έχουμε ευθύνη όχι μόνο απέναντι στους νεκρούς, στους προγόνους μας, από τους οποίους παραλάβαμε τον τόπο Ελληνικό, αλλά και απέναντι στους αγέννητους, τα παιδιά μας. Θα πρέπει να τους παραδώσουμε κι εμείς, με τη σειρά μας, μιαν πατρίδα Ελληνική.

Δεν θα πρέπει να λησμονούμε ότι η πατρίδα είναι όπως το κειμήλιο. Έχει αξία που υπερβαίνει κατά πολύ την υλικότητα του αντικειμένου. Θυμίζει, συγκινεί, υποβάλλει, δεν εκφράζεται με όρους υλικούς, παρακινεί σε θυσία υπέρ της, ακόμα και αυτής της ζωής. Οφείλουμε, λοιπόν, να εγκύψουμε με προσοχή στους κινδύνους που την απειλούν και να μελετήσουμε τρόπους διάσωσής της.

Σ' ένα άρθρο του, που δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα «ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΟΣ», στις 23 Ιανουαρίου 2020, ο γνωστός δημοσιογράφος Σάββας Ιακωβίδης, μας θύμισε ένα διάλογο του Αμερικανού προέδρου Ρούσβελτ με τον σύμβουλό του Μπούλιτ, παρομοιάζοντας τη στάση εκείνου του προέδρου προς τη στάση μας απέναντι στην Τουρκία: Κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων στη Διάσκεψη της Γιάλτας (4-11/2/1945), ο Ρούσβελτ προσπαθούσε να εξηγήσει στον σύμβουλό του, γιατί έπρεπε να υποχωρήσει στις αξιώσεις του Στάλιν, του αιμοσταγούς δικτάτορα της Σοβιετικής Ένωσης. «Η ευγένεια υποχρεώνει!», έλεγε. «Αν του δώσουμε ό,τι μας ζητεί, θα μας δώσει και αυτός, κατόπιν, ό,τι

του ζητήσουμε». Κι ο Μπούλιτ του απάντησε: «Αλλ' αυτός δεν είναι ο Δούκας του Νόρφολκ! Είναι ένας Καυκασιανός ληστής».

Την ίδια άποψη με τον Ρούσβελτ ενστερνίστηκαν, δυστυχώς, κι οι περισσότεροι ηγέτες μας στην Κύπρο, από την κατοχή και μετά. Πίστεψαν, αφελέστατα, πως αν υποχωρούσαν στις αδίστακτες τουρκικές αξιώσεις θα κατεύναζαν το τουρκικό θηρίο, το οποίο, με τη σειρά του, θα συναινούσε, δήθεν, σε μια λειτουργική και βιώσιμη λύση στο Κυπριακό. Ουδέποτε επεδίωξαν να κατανοήσουν τη συμπεριφορά, να διερευνήσουν την πολιτική και να μελετήσουν την Ιστορία των Τούρκων. Έτσι, υποχωρώντας σταδιακά, αποδεκτήκαμε όλες τις αξιώσεις των Τούρκων χωρίς εκείνοι να μετακινηθούν ούτε κατ' ελάχιστον από τις πάγιες θέσεις τους. Αντίθετα, κάθε αποδοχή, εκ μέρους μας, μιας αξίωσής τους, ακολουθείτο από άλλη, πιο προχωρημένη, διεκδίκηση. Ήδη από το 1920 η Τουρκία βροντοφωνάζει ότι απαιτεί να επανακτήσει την Κύπρο. Όχι γιατί ενδιαφέρεται για τους Τουρκοκυπρίους, αλλ' επειδή θεωρεί τη νήσο ως ύψιστης γεωστρατηγικής και γεωπολιτικής σημασίας στις νέο - Οθωμανικές επιδιώξεις της, για ανάδειξή της σε περιφερειακή και παγκόσμια δύναμη.

Η επεκτατική πολιτική της Τουρκίας πηγάζει από τον «εθνικό όρκο» που ψήφισε η τουρκική εθνοσυνέλευση στις αρχές του 1920, ο οποίος έθεσε τα σύνορα της μελλοντικής τουρκικής δημοκρατίας. Τα σύνορα αυτά συμπεριλάμβαναν εδάφη της Ελλάδας, της Συρίας, του Ιράκ και όλη την Κύπρο. Παρόλο που η συνθήκη της Λωζάνης, το 1923, αναίρεσε τον τουρκικό «εθνικό όρκο», εν τούτοις η Τουρκία ουδέποτε διέγραψε τις προθέσεις της, τόσο για την Κύπρο όσο και για τις άλλες περιοχές. Ήδη από το 1939 προσάρτησε την Αλεξανδρέττα, προβάλλει κατά καιρούς -και σήμερα-, ότι η συνθήκη της Λωζάνης πρέπει να αναθεωρηθεί, εισβάλει στη Συρία και κατακτά εδάφη από τα οποία και δεν θα αποχωρήσει, ενώ για την Κύπρο υλοποιεί σταθερά και μεθοδευμένα το σχέδιο του Νιχάτ Ερίμ, για πλήρη ανάκτησή της.

Ως γνωστό το 1956, ένα μόλις χρόνο μετά την έναρξη του απελευθερωτικού μας αγώνα, ανετέθη στον νεαρό τότε πολιτευτή Νιχάτ Ερίμ, η εκπόνηση ενός σχεδίου για «ανάκτηση» της Κύπρου. Ανεξάρτητα από το ποια κυβέρνηση στην Τουρκία βρίσκεται στην εξουσία, το σχέδιο εφαρμόζεται χωρίς καμιάν παρέκκλιση. Κι είναι άκρως ανησυχητικό, για μας, το ότι πέντε από τα έξι στάδια που προτείνονταν για ανάκτηση της Κύπρου, έχουν ήδη υλοποιηθεί από τους Τούρκους.

Έτσι, πρώτα πέτυχαν την παρεμπόδιση της απόδοσης της Κύπρου στην Ελλάδα. Απέκτησαν, ύστερα, νόμιμα δικαιώματα στην Κύπρο, τα οποία είχαν απεμπολήσει με τη συνθήκη της Λωζάνης. Τους δόθηκαν εγγυητικά δικαιώματα, και δικαίωμα διατήρησης μικρού στρατιωτικού αποσπάσματος, της ΤΟΥΡΔΥΚ, στην Κύπρο. Με την τουρκοανταρσία του 1963-64 συγκέντρωσαν, με τη βία, σε μικρούς θυλάκους, τους Τουρκοκυπρίους που ήταν ο τρίτος στόχος. Έπρεπε να μη δείχνουν πειθαρχία σε καμιά κυβέρνηση, είτε αυτή ήταν τότε η αποικιακή είτε οποιαδήποτε άλλη θα εγκαθιδρυόταν μελλοντικά, και να αποκτήσουν δομή κράτους. Μετά την εισβολή του 1974 μεταφέρουν συνεχώς εποίκους από την Ανατολή, για να θεραπεύσουν την αριθμητική μειονεξία τους, όπως ήταν ο επόμενος στόχος τους. Υπάρχει ο φόβος σήμερα να είναι περισσότεροι από μας. Ο πέμπτος στόχος τους ήταν η επίτευξη στρατιωτικής υπεροχής στην περιοχή. Δεν νομίζω να υπάρχει κανένας που να αμφισβητεί την επίτευξη και αυτού του στόχου τους. Μένει, ευτυχώς, ανεκπλήρωτος και δύσκολο να εκπληρωθεί, χωρίς τη συγκατάθεσή μας, ο έκτος τους στόχος, που είναι να αποκτήσουν και τον πολιτικό έλεγχο της Κύπρου. Όσο υπάρχει η Κυπριακή Δημοκρατία, το νόμιμο και αναγνωρισμένο από τα Ηνωμένα Έθνη και την Ευρωπαϊκή Ένωση Κράτος, το οποίο διαχειριζόμαστε εμείς, δεν μπορεί να υλοποιηθεί ο στόχος τους αυτός.

Ξεκάθαροι, λοιπόν, οι προγραμματισμοί των Τούρκων και σταθεροί. Δεν υπάρχει ερασιτεχνισμός στη διαχείριση των εθνικών θεμάτων τους. Μπορεί οι συγκυρίες να τους επιβάλλουν κάποιους ελιγμούς, μπορεί να αποκρύβουν από τον διεθνή παράγοντα τις στοχεύσεις τους, όμως ο τελικός στόχος μένει αμετακίνητος: Κατάληψη και τουρκοποίηση ολόκληρης της Κύπρου.

Μα και προηγουμένως, από το 1955, στην τριμερή διάσκεψη του Λονδίνου, την παγίδα που έστησαν στον Ελληνισμό οι Άγγλοι, ο Ζορλού, ο Τούρκος Υπουργός Εξωτερικών, αναφέρθηκε στην Κύπρο ως δική τους γη («Notre terre»). Δήλωσε ότι η αλυσίδα των ελληνικών νησιών, που «περικυκλώνουν την Τουρκία από Δυσμών και Νότου», δεν πρέπει να κλείσει και ότι η Κύπρος, λόγω της εγγύτητάς της προς τη Μικρά Ασία, δεν πρέπει να ελέγχεται από την Ελλάδα για «στρατηγικούς λόγους ασφαλείας της Τουρκίας».

Το τραγελαφικό για μας είναι ότι συζητούμε, ακόμα, για τις πραγματικές προθέσεις της Τουρκίας, η οποία φρόντισε, από χρόνια, να τις κάνει τόσο ξεκάθαρες. Διερωτώμαι πολλές φορές, για την κρίση κάποιων ηγετών μας, που μας προειδοποιούν να δεχτούμε την όποια λύση γιατί διαφορετικά θα

επιβληθεί η διχοτόμηση. Δεν ακούν τους ίδιους τους Τούρκους που διακηρύσσουν ότι η διχοτόμηση δεν αποτελούσε καμιά φορά τελική επιδίωξή τους; Ήταν απλώς ένας ενδιάμεσος σταθμός. Ενδεικτικό παράδειγμα είναι εκείνο που αναφέρει στο βιβλίο του «Η Ελλάδα σε κίνδυνο», ο Περικλής Νεάρχου, πρέσβης της Κύπρου στο Παρίσι επί προεδρίας Τάσσου Παπαδόπουλου.

Γράφει, λοιπόν, ο Περικλής Νεάρχου πως, λίγους μήνες μετά την Τουρκική εισβολή, την άνοιξη του 1975, αντιπροσωπία επιφανών Τουρκοκυπρίων επεσκέφθη τον πρωθυπουργό της εισβολής Ετζεβίτ, και του ζήτησε να ανακηρύξει επισήμως τη διχοτόμηση, όπως ήταν ο τουρκικός στόχος μέχρι τότε. Ο Ετζεβίτ τους απάντησε ότι μετά την εισβολή, που είχε κάνει πράξη τη διχοτόμηση, αυτή δεν συνέφερε πλέον στην τουρκική πλευρά. Τους είπε ότι μια λύση συνομοσπονδίας, υπό την εγγύηση της Τουρκίας, θα εξασφάλιζε καλύτερα τα τουρκικά συμφέροντα, εφόσον η Τουρκική πλευρά θα είχε «ίσο» λόγο πάνω σε ολόκληρη την Κύπρο και ταυτόχρονα θα επιτυγχανόταν γεωπολιτική έξωση της Ελλάδας από την Ανατολική Μεσόγειο. Συμπλήρωνε επί πλέον: «Μια τέτοια λύση αφήνει ανοικτή την προοπτική για τον έλεγχο στο μέλλον ολόκληρης της Κύπρου από την Τουρκία» (Π. Νεάρχου, «Η Ελλάδα σε κίνδυνο», σελ.170).

Και ο αείμνηστος Νεοκλής Σαρρής, στο βιβλίο του «Η άλλη πλευρά» σημειώνει: «… Η στοχοθεσία της Τουρκίας προχωρεί πολύ πέραν της διχοτόμησης. Περιλαμβάνει το σύνολο της Κύπρου…»

Είναι χαρακτηριστική και η δήλωση του Υπουργού Εξωτερικών της Τουρκίας στην «Ελευθεροτυπία» Αθηνών, στις 11 Σεπτεμβρίου 1976, ότι η διχοτόμηση είναι γι᾽αυτούς καθαρή παραφροσύνη, γιατί θέτει σε κίνδυνο την ασφάλεια της Κεντρικής και Ανατολικής Μ. Ασίας.

Γιατί εξάλλου, οι πολυχρόνιες συνομιλίες, παρά τις τόσες υποχωρήσεις μας, δεν οδήγησαν σε λύση; Μια είναι η λύση γι᾽ αυτούς. Κι εφόσον δεν συναντούν πραγματική αντίδραση, δεν έχουν λόγο να μην την προωθούν.

Μέσα στα πλαίσια των σχεδιασμών της και του μόνιμου στόχου της, η Τουρκία άλλαξε βίαια όλα τα ελληνικά τοπωνύμια, περίπου 400.000, όχι μόνο στις κατεχόμενες αλλά και στις ελεύθερες περιοχές, και τα αντικατέστησε με τουρκικά, για να εξαλειφθεί κάθε ίχνος ελληνικής παρουσίας στο νησί (Ανδρέα Μακρίδη: «Ο Εκτουρκισμός των Ελληνικών Τοπωνυμίων στην Κύπρο», 2010).

Μέσα στα ίδια πλαίσια επιδιώχθηκε και η ισλαμοποίηση των κατεχομένων. Από το 1974 μέχρι το 2019, 74 εκκλησίες μας μετατράπηκαν σε τζαμιά, κτίστηκαν 85 νέα ισλαμικά τεμένη και προστέθηκαν οθωμανικού-τουρκικού τύπου μιναρέδες σε 51 μικρά τουρκοκυπριακά τζαμιά (Πέτρου Σαββίδη: «Η ισλαμοποίηση της κατεχόμενης Κύπρου, 2019).

Μια προσεγμένη ανάλυση των κινήσεων της Τουρκίας καταδεικνύει ότι με τρεις, κυρίως, τρόπους επιδιώκει την κατάληψη και Τουρκοποίηση της Κύπρου.

α) Πρώτα με την αποδοχή, εκ μέρους μας, μιας λύσης που να προνοεί κατάργηση της Κυπριακής Δημοκρατίας και δημιουργία, εξ υπαρχής, ενός νέου κράτους. Όσο υπάρχει η Κυπριακή Δημοκρατία συνυπάρχουν και τα ψηφίσματα των Ηνωμένων Εθνών και οι αποφάσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης που τη θωρακίζουν και δεν μπορεί η Τουρκία να νομιμοποιήσει την κατοχή. Ο μόνος τρόπος να απαλλαγεί η Τουρκία από τα ψηφίσματα και τις αποφάσεις αυτές είναι η διάλυση της Κυπριακής Δημοκρατίας. Το νέο κράτος που θα προκύψει θα είναι αθωράκιστο. Για να προσφύγει στα Ηνωμένα Έθνη, ή στην Ευρωπαϊκή Ένωση θα θέλει τη συγκατάθεση του Τουρκοκυπριακού «συνιστώντος κρατιδίου», που δεν θα την έχει. Μη έχοντας τότε πού να προσφύγουμε, αφού με τη διάλυση του νέου κράτους θα είμαστε κοινότητα και όχι κράτος, θα γίνουμε όμηροι της Τουρκίας. Γι'αυτό και δεν θα πρέπει να παρασυρθούμε, με κανέναν τρόπο, σε μιαν τέτοια λύση.

Τον στόχο αυτό, της διάλυσης της Κυπριακής Δημοκρατίας, εξυπηρετούσε και το σχέδιο Ανάν, το οποίο, ορθώς κρίνοντας, απέρριψε ο Κυπριακός Ελληνισμός. Αυτόν προωθεί δυστυχώς και η λύση της Διζωνικής Δικοινοτικής Ομοσπονδίας· αυτήν εξάλλου προνοούσε το σχέδιο Ανάν. Η λύση της ΔΔΟ προϋποθέτει την ύπαρξη δύο ισότιμων εθνικών κρατιδίων, ενός ελληνικού και ενός τουρκικού. Πάνω από αυτά, μια συνεταιρική κεντρική Ομοσπονδιακή Κυβέρνηση, με αξιωματούχους και από τις δύο κοινότητες, θα πρέπει να παίρνει κοινές αποφάσεις. Τέτοιο κατασκεύασμα, όμως, θα καταρρεύσει ως χάρτινος πύργος, διότι, απλούστατα, η κοινή ομοσπονδιακή κυβέρνηση θα αδυνατεί να λαμβάνει κοινές αποφάσεις. Ας μη ξεχνούμε ότι πίσω από την τουρκοκυπριακή κοινότητα θα είναι η Τουρκία, που θα έχει, και θα εργάζεται πάντα, για τους δικούς της στόχους. Στο τέλος τα δύο εθνικά κρατίδια θα μείνουν να λειτουργούν αυτόνομα και η Κυπριακή Δημοκρατία θα υποβαθμιστεί σε εσωτερικό ελληνικό κρατίδιο. Τέτοια λύση θα καταρρεύσει, όπως

συμβαίνει και με μιαν εμπορική εταιρεία όπου δύο συνεταίροι έχουν από 50% των μετοχών και δεν συμφωνούν στις σημαντικές αποφάσεις που πρέπει να ληφθούν. Αυτή η εταιρεία δεν έχει μέλλον. Και η ΔΔΟ θα οδηγήσει με μαθηματική ακρίβεια στην Τουρκοποίηση της Κύπρου.

Επί πλέον, ποιος θα εμποδίσει την ανεξέλεγκτη κάθοδο Τούρκων εποίκων στο τουρκικό κρατίδιο, όταν αυτό, επίσημα, θα καλεί την Τουρκία να τους στείλει; Και πώς αυτοί θα εμποδιστούν να έρχονται και στο ελληνικό κρατίδιο; Έτσι Η ΔΔΟ όχι μόνο δεν θα φέρει λύση και «επανένωση» αλλά θα φέρει την τουρκοποίηση. Η Τουρκία δεν θέλει δύο κράτη, και προς το παρόν προβάλλει την ΔΔΟ, γιατί μέσω της λύσης αυτής θα ελέγχει όλη την Κύπρο. Μέχρι τον τελικό σκοπό, την πλήρη τουρκοποίηση.

Στα πλαίσια της επιδιωκόμενης από την Τουρκία κατάλυσης της Κυπριακής Δημοκρατίας θα πρέπει να θεωρηθεί και η εισβολή της στην Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη μας. Η Τουρκία, όπως είναι γνωστό, έχει στείλει εκ νέου γεωτρύπανα στην Κυπριακή ΑΟΖ. Το «Γιαβούζ» και το «Φατίχ» έχουν διενεργήσει ήδη γεωτρήσεις σε τέσσερις στόχους, σε διαφορετικές περιοχές της θαλάσσιας περιοχής της Κυπριακής Δημοκρατίας. Η τελευταία πειρατική ενέργεια της κατοχικής Τουρκίας είναι αυτή με την αποστολή του γεωτρύπανου «Γιαβούζ» στο θαλασσοτεμάχιο 8, που βρίσκεται ανοιχτά της Λεμεσού, και έχει αδειοδοτηθεί στην κοινοπραξία εταιρειών ΕΝΙ και Total, Ιταλικών και Γαλλικών συμφερόντων. Παρά τις, έστω και φραστικές, καταδίκες από διάφορα κράτη, την επιβολή κάποιων κυρώσεων από την Ευρωπαϊκή Ένωση, η Τουρκία συνεχίζει, επιμένοντας στο ότι η Κυπριακή Δημοκρατία είναι εκλιπούσα και δεν διαθέτει ούτε χωρικά ύδατα ούτε ΑΟΖ. Θα επανέλθω στο θέμα για το πώς θα πρέπει να δράσουμε.

β) Ο δεύτερος τρόπος, με τον οποίο οι Τούρκοι επιχειρούν πραγματοποίηση του στόχου τους, είναι ο εποικισμός. Οι μαρτυρίες των ίδιων των Τουρκοκυπρίων-όσοι απ'αυτούς απέμειναν- είναι ότι σήμερα, πέραν του στρατού κατοχής, υπάρχει στο κατεχόμενο μέρος της Κύπρου και ένας πολύ μεγάλος αριθμός εποίκων. Πιθανόν να είναι περισσότεροι από μας σε πληθυσμό. Ο εποικισμός αποτελεί, βέβαια, έγκλημα πολέμου και καταδικάζεται απ'όλα τα κράτη. Επιχειρούν όμως, οι Τούρκοι, νομιμοποίησή του, με διάφορους τρόπους. Προβάλλουν, ήδη, τις δικαιολογίες ότι κάποιοι γεννήθηκαν στην Κύπρο, κάποιοι παντρεύτηκαν κλπ. Αν συνεχίσουμε να μην αντιδρούμε δυναμικά, ως προς το θέμα αυτό, κάποια στιγμή θα έχουμε την τύχη της Αλεξαν-

δρέττας. Αφού φέρουν με το μέρος τους τούς ισχυρούς της γης, έχοντας την πλειοψηφία του πληθυσμού, οι Τούρκοι θα επιδιώξουν ενιαίο κράτος και δημοψήφισμα. Το 1908 στην Αλεξανδρέττα, επαρχία τότε της Συρίας, που ήταν αποικία της Γαλλίας, ζούσαν 8000 Τούρκοι και 2.500.000 Σύροι (Άραβες). Οι Αγγλογάλλοι, θέλοντας να έχουν την Τουρκία με το μέρος τους σε έναν ενδεχόμενο Παγκόσμιο Πόλεμο, ανέθεσαν σ᾽αυτή μιαν εποπτεία στην περιοχή. Σε 30 χρόνια, το 1939, η Τουρκία πέτυχε την αλλαγή του δημογραφικού χαρακτήρα της περιοχής. Έφερε Τούρκους, έδιωξε τους ντόπιους, ζήτησε και πέτυχε δημοψήφισμα και κατέστησε την Αλεξανδρέττα επαρχία της Τουρκίας. Αν δεν αντισταθούμε αποτελεσματικά στα εποικιστικά σχέδια της Τουρκίας θα έχουμε και εμείς την τύχη της Αλεξανδρέττας.

Επαναλαμβάνονται και σήμερα τα ίδια πράγματα στη Συρία. Η πρόσφατη εισβολή της Τουρκίας στη Συρία, όπως παρουσιάστηκε σε άρθρο στην «Κυριακάτικη Δημοκρατία», έχει ως στόχο τη δημιουργία ζώνης στρατιωτικής κατοχής, στην οποία να αντικατασταθεί ο κουρδικός πληθυσμός με εθνοκάθαρση, και να δημιουργηθούν διοικητικές, εκπαιδευτικές και θρησκευτικές δομές (όπως έπραξε και στο κατεχόμενο τμήμα της Κύπρου), προκειμένου να ακολουθήσουν τα στάδια της αυτονόμησης και της ενσωμάτωσης στην Τουρκία. (Άρθρο του Σάββα Καλεντερίδη, 4 Νοεμβρίου 2019).

Στα πλαίσια του εποικισμού και της αλλοίωσης του δημογραφικού χαρακτήρα της Κύπρου, εντάσσονται και οι παράνομοι (μερικοί τους λεν άτυπους) μετανάστες που έχουν κατακλύσει τις ελεύθερες περιοχές. Σύμφωνα με στοιχεία της Υπηρεσίας Ασύλου, το 2019 οι παράνομοι μετανάστες που ήρθαν στην Κύπρο αυξήθηκαν κατά 325% σε σύγκριση με το 2018. Κατά τα στοιχεία αυτά, το 80% των παράνομων μεταναστών έρχονται μέσω των κατεχομένων. Από τις πληροφορίες που κατέχουν οι υπηρεσίες του Κράτους (Φιλελεύθερος 29/1/2020), το καθεστώς Ερντογάν σε μιαν προσπάθειά του να αλλοιώσει τον δημογραφικό χαρακτήρα των ελεύθερων περιοχών (των κατεχομένων είδαμε ότι το πέτυχε με τους εποίκους), στέλλει αεροπορικώς από την Κωνσταντινούπολη τους ανθρώπους αυτούς. Τους παραχωρεί βίζα τριών ημερών, τους κατευθύνει στη γραμμή Αττίλα και τους διοχετεύει στις ελεύθερες περιοχές. Αυτή η τακτική έχει καταστήσει, πλέον, την Κύπρο, πρώτη χώρα σε αναλογία πληθυσμού, που δέχεται λαθρομετανάστες και δεύτερη σε απόλυτους αριθμούς, μετά την Ελλάδα. Σε αναλογία πληθυσμού, στις ελεύθερες περιοχές, το ποσοστό των παράνομων μεταναστών φτάνει στο 4%.

Ο μεγάλος αυτός αριθμός δημιουργεί πολλά προβλήματα στον τόπο. Δεν είναι μόνο το ότι απομυζούν την οικονομική ικμάδα του κράτους με τα παχυλά επιδόματα που παίρνουν. Ούτε και το ότι ρίχνουν τα επίπεδα μάθησης στα σχολεία μας, λόγω ανικανότητας και αδιαφορίας παρακολούθησης των μαθημάτων, αφού δεν γνωρίζουν τη γλώσσα μας. Ούτε μόνο και το αυξημένο έγκλημα που παρατηρείται, είτε στη λύση των μεταξύ τους διαφορών είτε και από τις ληστείες, διαρρήξεις και κλοπές που διαπράττουν. Είναι και η γκετοποίηση που παρατηρείται στην κοινωνία μας, οι υπέρμετρες αξιώσεις -υποβολιμιαίες από την τουρκική πλευρά- για κτίσιμο τζαμιών και θρησκευτικές, δήθεν, ελευθερίες, αλλά και ο υπαρκτός κίνδυνος, σε περίπτωση σύρραξης, ή πολέμου, να συνταχθούν με τους Τούρκους, δρώντας ως πέμπτη φάλαγγα στις δικές μας τάξεις.

Στις 20 περασμένου Ιανουαρίου, ύστερα από μιαν εκδήλωση στη Λευκωσία για τον Εθνάρχη Μακάριο, σε δείπνο που ακολούθησε, στην Αρχιεπισκοπή, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας επιβεβαίωσε εκείνο που όλοι είχαμε παρατηρήσει: στις τελευταίες αποστολές παράνομων μεταναστών, οι Τούρκοι δεν στέλλουν γυναίκες και παιδιά. Στέλλουν άνδρες ηλικίας 20-25 ετών. Θα τους αντιπαρατάξουν εναντίο μας σε ώρα πολέμου…

Και στο θέμα αυτό χρειάζεται δυναμικός χειρισμός αμέσως και προσεγμένα. Να αναχαιτισθεί η επίθεση που δεχόμαστε. Απειλείται η υπόσταση του κράτους μας.

γ΄) Τέλος, οι Τούρκοι θα επιδιώξουν τον στόχο τους, την τουρκοποίηση του τόπου, με τη μέθοδο του εκφοβισμού. Θα πράξουν ό,τι έπραξαν στην Ίμβρο και στην Τένεδο, αναγκάζοντάς μας να φύγουμε στο εξωτερικό, για εξασφάλιση ασφάλειας για τα παιδιά μας. Η παραμονή των Ελλήνων της Ίμβρου και της Τενέδου στα νησιά τους εξασφαλιζόταν με τη συνθήκη της Λωζάνης. Θα είχαν ευρείες ελευθερίες, σχολεία, αυτοδιοίκηση κλπ. Οι Τούρκοι τότε μετέφεραν τις φυλακές υψίστης ασφαλείας τους στην Ίμβρο. Τη μια νύκτα άφησαν να διαφύγει ένας βαρυποινίτης που σκότωσε κάποιον Έλληνα, την άλλη άφησαν άλλον που βίασε μιαν Ελληνίδα, με αποτέλεσμα σιγά-σιγά ο Ελληνικός πληθυσμός να φύγει. Έτσι θα επιδιώξει και στην Κύπρο η Τουρκία. Προκαλώντας προβλήματα στη γραμμή αντιπαράταξης ή με τους Τούρκους και τους λαθρομετανάστες, που διατηρούν ως εγκάθετους στις ελεύθερες περιοχές, θα δημιουργήσουν κλίμα ανασφάλειας και πανικού στις τάξεις του λαού, με μόνο τρόπο αντίδρασης την φυγή.

Στα πλαίσια αυτά του εκφοβισμού οι κατοχικές δυνάμεις εφαρμόζουν τελευταία και μιαν άλλη μέθοδο. Τη σταδιακή προέλαση και κατάκτηση μέρους της νεκρής ζώνης. Την εφάρμοσαν στα Στροβίλια, στην περιοχή της Αμμοχώστου, με άρνηση, μάλιστα, της Ειρηνευτικής Δύναμης των Ηνωμένων Εθνών, να παρέμβει. Την εφαρμόζουν και στην περιοχή της Δένειας, απαγορεύοντας στους κατοίκους να οργώνουν και να σπέρνουν τα χωράφια τους. Την επανέλαβαν και πριν από λίγες μέρες, στις 7 Φεβρουαρίου, στην Πύλη Πάφου, στη νεκρή ζώνη στη Λευκωσία, όταν με την απειλή των όπλων εκδίωξαν συνεργείο του Δήμου, που επιχειρούσε να στηρίξει ετοιμόρροπο καφενείο, παρόλο που είχαν προηγουμένως συμφωνήσει προς τούτο, ύστερα από δύο χρόνων διαπραγματεύσεις.

Νομίζω πως δεν υπάρχει πια, καμιά αμφιβολία, σε κανένα, για τους στόχους και τις επιδιώξεις της Τουρκίας στην Κύπρο και κατ'επέκταση στην Ελλάδα. Ούτε και αμφιβάλλει κανείς ότι η επιθετικότητα της Τουρκίας σε βάρος της Κύπρου βρίσκεται σήμερα σε έξαρση. Το αποδεικνύουν η ενίσχυση των δυνάμεων κατοχής με άρματα, πυροβολικό και drones, οι σχεδιασμοί τους για αεροναυτική βάση στην περιοχή Λευκονοίκου-Τρικώμου, οι σχεδιασμοί για την Αμμόχωστο, η εισβολή στην ΑΟΖ μας και η διενέργεια γεωτρήσεων σ'αυτή, σε αντίθεση με κάθε έννοια διεθνούς δικαίου, οι καθημερινές διακηρύξεις προς εκφοβισμό και άλλα.

Αν η Τουρκία, με την απειλή χρήσης βίας, δεν πετύχει τον επιδιωκόμενο άμεσο στόχο της, τον εξαναγκασμό μας, δηλαδή, να προσέλθουμε σε συνομιλίες με τους όρους της, θυσιάζοντας τους ενεργειακούς μας πόρους και απεκδυόμενοι της κυριαρχίας μας στον θαλάσσιο χώρο μας, δεν θα πρέπει να αποκλείσουμε ένα θερμό επεισόδιο στην ξηρά, μετά από μιαν πράξη προβοκάτσιας, κάτι που έχει δοκιμάσει με επιτυχία πολλές φορές.

Πώς, λοιπόν, θα πρέπει να δράσουμε;

Θα πρέπει πρώτα οι ηγεσίες Κύπρου και Ελλάδας να συνειδητοποιήσουν ότι το Κυπριακό είναι πρόβλημα πανεθνικό. Ειδικά, η Ελληνική ηγεσία οφείλει να αντιμετωπίσει το Κυπριακό ως ζωτικό εθνικό θέμα, όχι απλώς με την έννοια της συμπαράστασης ή συμπαράταξης προς τους «αδελφούς Κυπρίους», όπως συνηθίζει να λέει, αλλά και με την έννοια ότι το Κυπριακό αφορά ευθέως την ασφάλεια του ελληνικού χώρου. Το Κυπριακό είναι άρρηκτα συνδεδεμένο με το θέμα των νησιών του Αιγαίου. Η ασφάλεια της Κύπρου είναι

άρρηκτα συνδεδεμένη με την ασφάλεια της Ελλάδας και αντίστροφα.

Οι τουρκικές απειλές, τόσο στην Κύπρο όσο και στο Αιγαίο, έχουν παλιά ιστορία και δεν είναι ένα πρόσφατο ξέσπασμα ενός νοσηρού μεγαλοϊδεατισμού του Ερντογάν. Ο Γκιουνές, που ήταν ο Υπουργός Εξωτερικών της Τουρκίας κατά την εισβολή, δήλωσε τότε, απερίφραστα: «Η Κύπρος είναι τόσο πολύτιμη, όπως το δεξί χέρι μιας χώρας που νοιάζεται για την άμυνά της ή για τους επεκτατικούς της στόχους, αν έχει…». Αναφορικά με τα νησιά του Αιγαίου, η Τουρκία έχει θέσει στόχο της την αναθεώρηση του καθεστώτος τους, από το 1973. Ο πρώην Πρωθυπουργός και Πρόεδρος Τουργκούτ Οζάλ, ο οποίος εθεωρείτο μάλιστα μετριοπαθής, δήλωνε το 1986 ότι «η παρούσα κατάσταση η οποία υπάρχει μεταξύ Ελλάδος και Τουρκίας δεν είναι ικανοποιητική. Εάν η Τουρκία ήξερε πού θα την οδηγούσε η Συνθήκη της Λωζάνης δεν θα την είχε υπογράψει ποτέ… Εμείς δεν ξεχνούμε ότι χάσαμε μέσα από τα χέρια μας τα νησιά, τα πάτρια τουρκικά εδάφη». Αρκετά αποκαλυπτικός είναι και ο Αχμέτ Νταβούτογλου στο βιβλίο του «Το Στρατηγικό Βάθος, η διεθνής θέση της Τουρκίας»: «Μια Τουρκία που έχει αποκλειστεί από το Αιγαίο κι έχει περικυκλωθεί στα νότια από τη Ρωμαίικη Διοίκηση της Νότιας Κύπρου, σημαίνει ότι τα περιθώριά της να κάνει ένα άνοιγμα στον κόσμο έχουν περιοριστεί σημαντικά» (σελ 267).

Θα πρέπει, λοιπόν, να συναισθανθούμε **και να πιστέψουμε στις δυνάμεις μας.** Είμαστε, Ελλάδα και Κύπρος, δυο κράτη μέλη των Ηνωμένων Εθνών και της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Συντονιζόμενοι μπορούμε να πετύχουμε πολλά. Έχουμε ένα τεράστιο τμήμα του Ελληνισμού σκορπισμένο σ'όλη την υφήλιο, το οποίο μπορεί να οργανωθεί και να προωθήσει τα εθνικά μας δίκαια. Η γεωγραφική μας θέση δεν είναι κατώτερη, από γεωστρατηγικής πλευράς, από τη θέση της Τουρκίας. Μπορούμε να τη χρησιμοποιήσουμε στο έπακρο για προστασία των εθνικών μας συμφερόντων.

Ο αντιστράτηγος εν αποστρατεία Φοίβος Κλόκκαρης, ο οποίος διετέλεσε, για μικρό χρονικό διάστημα, και Υπουργός Άμυνας της Κυπριακής Δημοκρατίας, υποστηρίζει (Εφημερίδα «Η ΣΗΜΕΡΙΝΗ» 12.01.2020) ότι αυτό που επείγει είναι η ενίσχυση της αμυντικής θωράκισης της Κ.Δ. με ενίσχυση της Εθνικής Φρουράς. Η Κύπρος, λέγει, χρειάζεται ένα μικρό, αλλά σύγχρονο και αποτελεσματικό στρατό, με αγωνιστικό φρόνημα, όχι για να ανταγωνιστεί τον τουρκικό στρατό, αυτό είναι αδύνατο και ουτοπικό, αλλά για να λειτουργεί αποτρεπτικά στην τουρκική επιθετικότητα. Η Τουρκία να υπολογίζει κό-

στος, σε κάθε ενέργειά της, σε αίμα και διεθνή κατακραυγή. Αυτός ο στρατός θα εμπεδώνει και το αίσθημα ασφάλειας του λαού. Κι ακόμα θα ενισχύει την ικανότητα της Κυπριακής Δημοκρατίας και τη δυνατότητά της να συνάπτει αμυντικές συμμαχίες, οι οποίες απαιτούν ύπαρξη κοινών συμφερόντων, αλλά και κοινής συνεισφοράς στην ασφάλεια.

Ταυτόχρονα, θα πρέπει να επαναλειτουργήσει το δόγμα του Ενιαίου Αμυντικού Χώρου Κύπρου-Ελλάδος, που είχε προωθηθεί με τον Ανδρέα Παπανδρέου και που κατάργησε ο Σημίτης. Η κατάργησή του προκάλεσε κενό ασφάλειας, το οποίο εκμεταλλεύτηκε η Τουρκία και αύξησε την επιθετικότητά της στον θαλάσσιο χώρο μεταξύ Κύπρου- Ρόδου/Κρήτης και τις διεκδικήσεις της σε βάρος των ΑΟΖ Κύπρου και Ελλάδας.

Όσον αφορά στην ενίσχυση της δυνατότητας αυτοάμυνας τής Κυπριακής Δημοκρατίας, ο κ. Κλόκκαρης τονίζει ότι πρέπει να υπάρξει πολιτική βούληση και να διατεθούν οι εισπράξεις του Ταμείου Αμυντικής Θωράκισης για τον σκοπό που συγκεντρώθηκαν, δηλαδή για εξοπλιστικά προγράμματα της Εθνική Φρουράς. Χρειαζόμαστε, όντως, άμεσα εκσυγχρονισμό των οπλικών συστημάτων μας που είναι μεγάλης ηλικίας. Θα πρέπει, έστω και αργά, να προγραμματίσουμε την απόκτηση ικανού πολεμικού ναυτικού και πολεμικής αεροπορίας, που θα είχαμε σήμερα, αν από το 1984 που ιδρύθηκε το ταμείο αμυντικής θωράκισης, όλες οι εισπράξεις του διετίθεντο στην Εθνική Φρουρά. Ένα στοιχειώδες πολεμικό ναυτικό θα μας προστάτευε και από τον κατακλυσμό των λαθρομεταναστών που έρχονται από τη θάλασσα.

Σαρανταέξι χρόνια κατοχής και με τον νέο ακρωτηριασμό των κυριαρχικών μας δικαιωμάτων στην ΑΟΖ μας, δεν έχουμε καμιά, απολύτως, δικαιολογία να έχουμε υποβαθισμένη την αμυντική μας θωράκιση. Αφού τα χρήματα εισπράσσονται από τον Κυπριακό λαό, απομένει η πολιτική βούληση. Θα πρέπει χωρίς καθυστέρηση να αντιληφθούμε ότι στην ουσία είμαστε μόνοι(Ελλάδα και Κύπρος) έναντι ενός αδίστακτου επιδρομέα. Κι αφού δεν δικαιούμαστε να παραδοθούμε πρέπει να ενισχύσουμε τη δυνατότητα αντίστασής μας, για να διασφαλίσουμε την ελευθερία μας.

Δεν διδαχθήκαμε από τον Θουκυδίδη για την αξία που έχει η στρατιωτική ισχύς για την επιβίωση ενός κράτους. Οι Κυπριακές κυβερνήσεις, διαχρονικά, διαπράττουν το σοβαρό λάθος να μη δίνουν την ίδια βαρύτητα στον συντελεστή στρατιωτικής ισχύος, σε σύγκριση με τους υπόλοιπους συντελε-

στές ισχύος, όπως είναι η οικονομία, η διπλωματία, οι πληροφορίες. Όλοι οι συντελεστές ισχύος, όμως, αλληλοεπηρεάζονται.

Ορθώς, κατά τη γνώμη μου, επιλέξαμε τελευταία ένα διπλωματικό μαραθώνιο υποδεικνύοντας τον ρόλο ταραξία της Τουρκίας στην περιοχή. Θα πρέπει, όμως, ταυτόχρονα να δρούμε και αποτρεπτικά. Κι η αποτροπή μας με την επίδειξη ισχύος πρέπει να γίνει άμεσα αντιληπτή από την αντίθετη πλευρά.

Είναι ενθαρρυντικό το γεγονός ότι τα τελευταία χρόνια επιδιώκονται συμφωνίες συνεργασίας μεταξύ Ελλάδας, Κύπρου και άλλων χωρών της περιοχής. Είναι καλές κι επωφελείς οι συνεργασίες αυτές, οι οποίες πρέπει να επιδιωχθεί να εξελιχθούν σε αμυντικές συμμαχίες.

Όμως, εκείνο που, κυρίως, πρέπει να επιδιωχθεί, είναι να προωθηθούν οι κοινοί προγραμματισμοί Κύπρου και Ελλάδας. Με τις άλλες χώρες, υπάρχει ο κίνδυνος, με την αλλαγή κυβέρνησης, να αλλάξει και ο τρόπος αντιμετώπισής μας. Είναι πολύς καιρός που το Ισραήλ συνεργαζόταν πλήρως με την Τουρκία; Όταν στην Αίγυπτο κυβερνούσε ο Μόρσι και οι Αδελφοί Μουσουλμάνοι είχαμε, ή μπορούσαμε να έχουμε, οποιαδήποτε συμμαχία; Αν αύριο ο Σίσσι της Αιγύπτου ανατραπεί; Κι αυτό δεν μπορεί να αποκλειστεί, ιδιαίτερα, αν η Τουρκία επιτύχει στο εγχείρημά της στη Λιβύη. Όμως, με την Ελλάδα τα πράγματα είναι διαφορετικά. Είμαστε Έλληνες, έχουμε την ίδια φύτρα, δεν μπορούν να μας χωρίσουν ιδεολογίες, ή άλλες διαφορές. Θα πρέπει, λοιπόν, να επιδιώξουμε ένα νέο ενιαίο αμυντικό δόγμα με την Ελλάδα. Όταν ο Κίμωνας έφτανε τον 5ο π.Χ. αιώνα με τριήρεις για να ελευθερώσει την Κύπρο από τους Πέρσες δεν ήμασταν μακριά και τώρα είμαστε μακριά, όπως κάποτε ακούσαμε από πρωθυπουργικά χείλη;

Μα και στο διπλωματικό πεδίο μπορούμε να πετύχουμε πολλά, συνεργαζόμενοι. Θυμούμαστε πάντα, με ευγνωμοσύνη, την αποφασιστική κίνηση της Ελλάδας για εισδοχή της Κύπρου στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Αξίωσε και πέτυχε, επισείοντας και το δικαίωμα του veto, την εισδοχή ως συνόλου και όχι της καθεμιάς ξεχωριστά, και των δέκα τότε υποψηφίων χωρών. Χωρίς αυτή την κίνηση, ίσως, να μην εισερχόμασταν στην Ευρώπη, με το θέμα της κατοχής άλυτο.

Ύστερα από όλα αυτά, θα πρέπει να πάρουμε τη μεγάλη απόφαση της αλλαγής πλεύσης για επίλυση του προβλήματός μας. Για όσους δεν εθελοτυφλούν και δεν πάσχουν από το σύνδρομο της αυτοδικαίωσης, **η χάραξη μιας**

νέας εθνικής στρατηγικής για επιδίωξη μιας νέας διαπραγματευτικής βάσης είναι μονόδρομος.

Σε κάθε καλόπιστο μελετητή του Κυπριακού, είναι εμφανές όπως ήδη έχουμε πει, ότι μια λύση Διζωνικής Δικοινοτικής Ομοσπονδίας (ΔΔΟ) οδηγεί στην κατάλυση της Κυπριακής Δημοκρατίας και πολύ γρήγορα θα οδηγήσει στην τουρκοποίηση.

Νομίζω πως εκφράζω και τις απόψεις της πλειοψηφίας του Κυπριακού Ελληνισμού, αν πω ότι εκείνο που δεν τολμήσαμε το 1983, με την ανακήρυξη του ψευδοκράτους, και το 2004, με το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος, την απόσειση δηλ. όλων των μονομερών υποχωρήσεων και δεσμεύσεών μας, θα πρέπει να το τολμήσουμε τώρα. Και να επανατοποθετήσουμε το πρόβλημά μας στις σωστές του διαστάσεις. **Το Κυπριακό είναι πρόβλημα εισβολής και κατοχής. Θα πρέπει η Τουρκία να αναγκαστεί να εγκαταλείψει την Κύπρο για να αποκατασταθούν πλήρως τα κυριαρχικά δικαιώματα της Κυπριακής Δημοκρατίας.**

Οι κοινές προσπάθειες Ελλάδας και Κύπρου, αλλά και των απανταχού της γης Ελλήνων, πρέπει να ξεκινήσουν με την αταλάντευτη διεκδίκηση των όσων απολαμβάνουν οι άλλοι Ευρωπαίοι και όλος ο ελεύθερος κόσμος, και για τον λαό μας: οι άλλοι Ευρωπαίοι δικαιούνται ελεύθερη διακίνηση σε όλες τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Εμείς γιατί να μην μπορούμε να απολαμβάνουμε κάτι τέτοιο στην πατρίδα μας; Οι άλλοι Ευρωπαίοι μπορούν να εγκαθίστανται όπου θέλουν στην Ευρώπη. Γιατί εμείς να μην μπορούμε να επιστρέψουμε στα σπίτια μας; Οι άλλοι έχουν το δικαίωμα απόκτησης περιουσίας σε όλη την Ευρώπη. Εμείς γιατί να μην μπορούμε να απολαμβάνουμε τις δικές μας περιουσίες στα κατεχόμενα; Για τους άλλους ισχύει: ένας άνθρωπος, μια ψήφος. Γιατί σ᾽ εμάς το 18% να ζητά να επιβάλλεται στο 82%; Όταν δεχόμαστε να συζητούμε για εκπτώσεις στα δικαιώματά μας, δίνουμε τέλειο άλλοθι στους τρίτους, να μην εμμένουν στην υποστήριξη του δικαίου. «Βρέστε τα», μας λεν, «μεταξύ σας και εμείς θα υποστηρίξουμε ό,τι συμφωνήσετε».

Αυτονόητη είναι και η προσοχή που πρέπει να επιδείξουμε σε δύο άλλες συνιστώσες του αγώνα εθνικής επιβίωσης που διεξάγουμε. Πρώτη τέτοια συνιστώσα είναι η παρεχόμενη στα παιδιά και στους νέους μας παιδεία. Οι εκπαιδευτικοί μας στόχοι πρέπει να ΄ναι άρρηκτα συνδεδεμένοι με την πολιτική της εθνικής επιβίωσής μας στην Κύπρο. Το ίδιο ισχύει φυσικά και για

την Ελλάδα. Δεν θα πρέπει η διαπολιτισμική αγωγή, για την οποία κόπτονται μερικοί, με ύποπτους σκοπούς, να γίνει το μέσο για κατάργηση ή υποβάθμιση της εθνικής αυτοσυνειδησίας μας. Από τις στάσεις ζωής και τη φιλοσοφία ζωής που θα μεταδώσει στους μαθητές η παιδεία μας, θα εξαρτηθεί σε μεγάλο βαθμό η ευαισθησία τους στα εθνικά θέματά μας και ο αγώνας τους για απελευθέρωση της πατρίδας.

Δεύτερη, κύρια, συνιστώσα για την εθνική επιβίωσή μας είναι το δημογραφικό. Ως Ελληνισμός, και στην Κύπρο και στην Ελλάδα, δεν ανανεωνόμαστε πια. Όχι μόνο γερνούμε, λόγω της αύξησης του προσδοκώμενου χρόνου ζωής, αλλά και πεθαίνουμε περισσότεροι απ' όσους γεννιούνται. Όταν μια τουρκική οικογένεια αποκτά πέραν των τεσσάρων παιδιών, πολλές φορές και πέραν των οκτώ, εμείς αντιτάσσουμε μέσο όρο 1,3 παιδιά κατά οικογένεια. Και χωρίς εποικισμούς, σε λίγα χρόνια θα γίνουμε μειοψηφία στον τόπο μας. Θα πρέπει οι κυβερνήσεις και η Εκκλησία να βρουν αμέσως και να εφαρμόσουν κίνητρα για να αναχαιτισθεί αυτή η κατάσταση.

Αναφερόμενος στο «πώς θα πρέπει να δράσουμε», επανέρχομαι στο θέμα των παράνομων μεταναστευτικών ροών στην Κύπρο. Αφού ένας μεγάλος αριθμός, το 80% αυτών των μεταναστών, μάς έρχονται από τα κατεχόμενα, με τον τρόπο που είδαμε, είναι προφανής και ο τρόπος αντιμετώπισής τους. Χρειάζεται αυστηρή φρούρηση της γραμμής αντιπαράθεσης. Μπορεί το μεγάλο μήκος αυτής της γραμμής να καθιστά το εγχείρημα δύσκολο και δαπανηρό. Δεν έχουμε, όμως, άλλο τρόπο. Είναι μια επίθεση που δεχόμαστε, όχι λιγότερο επικίνδυνη από τη στρατιωτική, και πρέπει να προφυλαχτούμε.

Πέραν της σκόπιμης διοχέτευσης εκ μέρους της Τουρκίας αυτών των μεταναστών προς τις ελεύθερες περιοχές της Κυπριακής Δημοκρατίας, αυτοί δελεάζονται και από τα παχυλά επιδόματα που τους παρέχουμε. Το θέμα δεν είναι ανθρωπιστικό. Είναι θέμα εθνικής επιβίωσης του λαού μας και θα πρέπει κι αυτά να περιοριστούν. Νομίζω πως η κυβέρνηση θα πρέπει να επισπεύσει τις διαδικασίες εξέτασης αιτήσεων ασύλου για τους παράνομους μετανάστες και κυρίως να δημιουργήσει κλειστά κέντρα φιλοξενίας, μέχρι την εξέταση των αιτήσεών τους. Να ξέρουν, εκ των προτέρων, ότι αν έρθουν εδώ δεν θα ζήσουν ως τουρίστες, αλλά θα είναι περιορισμένοι.

Κι ακόμα, θα πρέπει να εργαστούμε αποτελεσματικά, ώστε να πείσουμε την Ευρωπαϊκή Ένωση να υιοθετήσει μέτρα αντιμετώπισης της επίθεσης

που δέχεται η χώρα μας. Είναι ένα ζήτημα Ευρωπαϊκό, όπως πολλές φορές αναφέρθηκε σε συνόδους της Ε.Ε., το βάρος του οποίου, όμως, δεν σηκώνουν όλα τα κράτη-μέλη, αλλά μερικά. Κάποια κράτη αντιστρατεύονται ευρωπαϊκές αποφάσεις και πρέπει να ανακληθούν σε τάξη, με τα δικαιώματα που έχουμε Ελλάδα και Κύπρος ως κράτη μέλη της Ένωσης.

Θα τελειώσω σχολιάζοντας κάποιες θλιβερές δημοσιογραφικές πληροφορίες, που είδαν τελευταία το φως της δημοσιότητας: Λέγεται πως η Ελλάδα, ακολουθώντας την πολιτική κατευνασμού του θηρίου, διαβουλεύεται παρασκηνιακά με την Τουρκία, (οι πληροφορίες αναφέρονται στον τούρκο πρέσβη στην Αθήνα) για την από κοινού προσφυγή στη Χάγη για την οριοθέτηση της ΑΟΖ μεταξύ των δύο χωρών. Ως γνωστόν, η από κοινού προσφυγή, με συμφωνημένη πρόταση, γίνεται αποδεκτή από το διεθνές δικαστήριο, όπως συμβαίνει με την εξώδικη λύση μιας διαφοράς. Οι πληροφορίες αυτές φαίνεται να επιβεβαιώνονται από μια δήλωση της Ντόρας Μπακογιάννη που δημοσιεύτηκε στον «ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΟ» την Κυριακή 2 Φεβρουαρίου 2020. Η Ντόρα Μπακογιάννη είπε συγκεκριμένα: «Τυχόν προσφυγή στο δικαστήριο της Χάγης μπορεί μεν να έχει ως συνέπεια μερικές απώλειες για μας, όπως ας πούμε την ΑΟΖ του Καστελλορίζου, αλλά θα κατοχυρώσει τα δικαιώματα άλλων νησιών μας, όπως της Ρόδου ή της Λέρου».

Μα δεν καταλαβαίνουν ότι απεμπόληση της ΑΟΖ του Καστελλορίζου πέραν του ακρωτηριασμού του Ελληνικού χώρου, αφήνει έκθετη την Κύπρο, σημαίνει εγκατάλειψη της Κυπριακής Δημοκρατίας;

Στην ψυχή μας αναδύεται και πάλι μια μεγάλη θλίψη. Θλίψη που προέρχεται από αδελφικές μαχαιριές. Ζήσαμε τη θλίψη αυτή- κι εμείς και οι πατέρες μας- όταν κατά τη διάρκεια του απελευθερωτικού μας αγώνα εγκαταλειφθήκαμε από την κυβέρνηση της Μητέρας Πατρίδας μας και εξαναγκαστήκαμε να δεχθούμε τις συμφωνίες Ζυρίχης- Λονδίνου, που είναι αιτία και για τα σημερινά μας δεινά. Ο τότε πρωθυπουργός με ιταμό ύφος, προειδοποιούσε τον Μακάριο, πως αν δεν υπέγραφε εκείνες τις συμφωνίες θα ᾽πρεπε να βρει τρόπο να σώσει τον λαό του. Σαν να ᾽ταν ξένος λαός και όχι και δικός του λαός. Σαν να και πολεμούσαμε να ενωθούμε με την Κένυα ή την Τανζανία.

Ζήσαμε αναβαθμισμένη τη θλίψη και το 1974, όταν η Χούντα των Αθηνών, διενεργώντας το πραξικόπημα, μας παρέδιδε στα χέρια της Τουρκίας· κι όταν, εν μέσω της τουρκικής εισβολής, μας διαμηνυόταν ότι είμαστε μακριά

και να μην περιμένουμε βοήθεια. Και σήμερα προγευόμαστε μιαν τρίτη, χειρότερη συμφορά…

Μιλώ με αυτόν τον τρόπο και με κάθε ειλικρίνεια, εκ μέρους όλων των Κυπρίων, έχοντας απαιτήσεις, γιατί δεν θεωρούμε τους εαυτούς μας ξένους. Δεν απευθυνόμαστε προς φίλους, ή συμμάχους, ή μακρινούς συγγενείς. Αν αυτή ήταν η σχέση μας θα παρακαλούσαμε με συστολή και λεπτότητα. Είμαστε Έλληνες, όμως, που μετρούμε στον τόπο μας τόσα χρόνια ελληνικής παρουσίας όσα και οι Αθηναίοι στην Αττική και οι Σπαρτιάτες στην Πελοπόννησο. Κι έχουμε το δικαίωμα να απαιτούμε έντονα. Γιατί πρόκειται για κοινούς κινδύνους. Τονίζω και σήμερα, όπως κάθε φορά που βρίσκομαι στον Ελλαδικό χώρο, ότι τα αιτήματά μας δεν εξαντλούνται ούτε και αναφέρονται σε οικονομική στήριξη, όπως κάνουν οι Έλληνες της διασποράς, για να κρατήσουμε τη γλώσσα, τα ήθη και τα έθιμά μας.

Αυτά τα κρατήσαμε με θυσίες και ποταμούς αιμάτων, μέσα στους αιώνες, αντιμετωπίζοντας ποικίλους κατακτητές. Ζητούμε την από κοινού αντιμετώπιση των κινδύνων για να κρατηθούμε στις ρίζες μας, να κρατήσουμε τον τόπο μας Ελληνικό. Γιατί, αλίμονο! Αν πέσει η Κύπρος θα αρχίσει και το ξήλωμα της Ελλάδος. Θα έλθει η σειρά της Θράκης, του Αιγαίου, της Μακεδονίας.

Θα πρέπει να καταλάβουμε ότι δεν βρισκόμαστε στο παραπέντε ή στο παραένα. Το φάσμα της καταστροφής πλανάται παντού.

Οι καιροί είναι κρίσιμοι,
η Πατρίδα σε κίνδυνο,
το χρέος δικό μας.

Η ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΘΗΣΑΥΡΩΝ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΗΣ ΚΥΠΡΟΥ

ΗΓΟΥΜΕΝΟΥ ΠΡΩΗΝ ΧΡΥΣΟΡΡΟΪΑΤΙΣΣΗΣ κ. ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ

Στο παρόν άρθρο μου επιθυμώ να αναφερθώ στην αποκατάσταση των θησαυρών της Ιεράς Αρχιεπισκοπής Κύπρου, οι οποίοι μετά το πραξικόπημα και την τουρκική εισβολή μετεφέρθησαν στην Ιερά Μονή της Τροοδίτισσας από τους πραξικοπηματίες. Μετά την εκεί μεταφορά τους θυμήθηκαν εμένα, που τότε ήμουν φιλοξενούμενος στην Ιερά Μονή του Αγίου Νεοφύτου από τον τότε Ηγούμενο της Μονής και σήμερα Αρχιεπίσκοπο Κύπρου κ. κ. Χρυσόστομο τον Β΄. Μέσω, λοιπόν, του Ραδιοφωνικού Ιδρύματος Κύπρου με κάλεσαν να παρουσιασθώ στην Ιερά Μονή Τροοδίτισσας με ένα βοηθό μου, υπό την ιδιότητα του Συντηρητή έργων τέχνης. Μετά από συνεννόηση με τον Ηγούμενο του Αγίου Νεοφύτου κ. Χρυσόστομο και τον Μητροπολίτη Πάφου Χρυσόστομο Α΄, αποδέχτηκα την πρόσκλησή τους και πήρα μαζί μου ως βοηθό τον Αχιλλέα Αχιλλέως, υπάλληλό μου στο Κέντρο Συντήρησης Εικόνων και Χειρογράφων, στην Τρεμετουσιά. Από μέρους της Πολιτείας κλήθηκε στη Μονή ο ειδικός Συντηρητής του Τμήματος Αρχαιοτήτων Ανδρέας Φαρμακάς, επίσης, με ένα βοηθό του. Μετά την εξασφάλιση των χώρων της διαμονής και διατροφής μας για δύο μήνες, αρχίσαμε το έργο για το οποίο μας κάλεσαν εκεί.

Πρώτο μέλημά μας ήταν η αξιολόγηση και η σωστή τοποθέτηση των εικόνων και των πινάκων στους χώρους που φιλοξενούνταν. Μετά από αυτό ακολούθησε η ετοιμασία καταλόγων και ο καθαρισμός από τις σκόνες όλων των εκθεμάτων. Ευτυχώς, που ήρθε και ο κ. Φαρμακάς γιατί χωρίς αυτόν

εγώ δεν θα μπορούσα να κάνω τίποτα. Κι ο λόγος ήταν απλός. Εγώ, φεύγοντας από τη Μονή του Αγίου Σπυρίδωνα κι ερχόμενος στις ελεύθερες περιοχές, δεν μπόρεσα να φέρω τίποτα μαζί μου. Αντίθετα, ο κ. Φαρμακάς ήταν πανέτοιμος με όλο τον εξοπλισμό του.

Έτσι, χωρίς να έχουμε προβλήματα στο έργο μας, αρχίσαμε με ζήλο το έργο συντήρησης. Αυτό που κάναμε από την αρχή ήταν να καθαρίσουμε όλα τα έργα, τόσον τις εικόνες όσο και τους πίνακες από τις σκόνες. Έπειτα, αρχίσαμε τον καταρτισμό δημιουργίας καταλόγων των πινάκων αναλόγως των μεγεθών τους. Παράλληλα, προέβημεν και στη συντήρηση των μικρών φθορών που είχαν υποστεί, καθώς και στην τοποθέτησή τους στους κατάλληλους χώρους που φιλοξενούνταν. Το ίδιο έγινε, μετά, και με τις εικόνες. Αυτό που δεν θα ξεχάσω ποτέ στη ζωή μου είναι μία εικόνα του ΙΕ΄ αιώνα, στην οποία υπήρχε ένα βλήμα σφαίρας πραξικοπηματιών στο φωτοστέφανο της εικόνας του Χριστού, το οποίο και αφαιρέσαμε. Αυτό που αφήσαμε, μετά τη συντήρηση, ήταν μόνο η φθορά στο μέτωπο από τη σφαίρα για να την βλέπουν οι επισκέπτες του Μουσείου και να φρονηματίζονται. Η κατάσταση της εικόνας αυτής με λύπησε πολύ, γιατί στη ζωή μου συντήρησα πολλές εικόνες του νησιού μας επί τουρκοκρατίας, και σε καμιά περίπτωση δεν βρήκα αυτού του είδους φθορά. Η εικόνα αυτή βρίσκεται τώρα στο Βυζαντινό Μουσείο της Χωρεπισκοπής Αρσινόης.

Προτού, όμως, προχωρήσω στα υπόλοιπα, καλό είναι να αναφερθώ και στην επίσκεψή μου, μετά από εντολή του μ. Αρχιεπισκόπου Μακαρίου, στο υπνοδωμάτιό του και στο προσωπικό του γραφείο. Το τι αντίκρισα και στα δύο ήταν απερίγραπτο. Μπαίνοντας στο υπνοδωμάτιό του όλο το πάτωμα ήταν γεμάτο με βαμβάκια κρεβατιού πάνω στο οποίο φαίνεται ότι έπεφταν οι όλμοι. Πάνω από το προσκέφαλο του κρεβατιού του είχε ο μακαριστός Αρχιεπίσκοπος Μακάριος ένα τρίπτυχο του ΙΔ΄ αιώνα με αγιογραφημένες τις παραστάσεις της Γέννησης του Χριστού, της Σταύρωσης και της Ανάστασής Του. Από το κτύπημα του όλμου ή των όλμων η ωραία αυτή εικόνα καταστράφηκε ολοσχερώς. Κι εδώ, χάριν της ιστορίας, αναφέρω ότι μάζεψα όλα τα κομμάτια, τα οποία και φύλαξα σε ένα κιβώτιο χάρτινο που τα έδειξα σε ένα αντρόγυνο Ιταλών καθηγητών μου, του κ. ΜΟΡΑ, που στάθμευσαν τότε στην Κύπρο, καθ᾽ οδόν προς την Ιορδανία. Η εντολή που πήρα από τους καθηγητές μου ήταν να τα κάψω, λόγω του ότι στην κατάσταση που ευρίσκοντο, μετά τη θραύση, ήταν αδύνατο να αποκατασταθεί αυτή η εικόνα. Οι δύο καθηγητές μου πήγαιναν στην Ιορδανία για πρόγραμμα της ΟΥΝΕΣΚΟ.

ΑΚΡΑ ΤΑΠΕΙΝΩΣΗ

ΧΡΟΝΟΛΟΓΕΙΤΑΙ ΣΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ 15ου ΑΙΩΝΑ. ΣΥΝΤΗΡΗΘΗΚΕ ΣΤΟ ΚΕΝΤΡΟ ΣΥΝΤΗΡΗΣΗΣ ΕΙΚΟΝΩΝ, ΠΟΥ ΛΕΙΤΟΥΡΓΟΥΣΕ ΣΤΗΝ ΙΕΡΑ ΜΟΝΗ ΑΓΙΟΥ ΣΠΥΡΙΔΩΝΟΣ ΣΤΗΝ ΤΡΕΜΕΤΟΥΣΙΑ ΤΟ 1973. ΕΙΚΟΝΙΖΟΝΤΑΙ ΟΙ ΑΠΟΣΤΟΛΟΙ ΠΕΤΡΟΣ, ΜΑΤΘΑΙΟΣ, ΒΑΡΝΑΒΑΣ, ΠΑΥΛΟΣ, ΜΑΡΚΟΣ, ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΘΕΟΛΟΓΟΣ, ΙΩΑΝΝΗΣ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ, ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Ο ΜΕΓΑΣ, ΑΓΙΑ ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ ΚΑΙ ΑΓΙΑ ΒΑΡΒΑΡΑ. ΒΡΙΣΚΕΤΑΙ ΣΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ ΠΑΛΑΙΧΩΡΙΟΥ.

ΣΤΟ ΚΑΤΩ ΜΕΡΟΣ ΤΗΣ ΕΙΚΟΝΑΣ ΓΡΑΦΕΙ «ΧΕΙΡ ΦΙΛΙΠΠΟΥ»

Μετά την επίσκεψή μου στο υπνοδωμάτιο, πέρασα στο προσωπικό γραφείο του μ. Αρχιεπισκόπου. Τα όσα είδα και εδώ δεν περιγράφονται. Αυτό που είδα και με λύπησε πολύ, ήταν η εικόνα της Παναγίας της Μακεδονίτισσας, του ΙΗ΄ αιώνα, που βρισκόταν πάνω από το προσωπικό του γραφείο. Η εικόνα αυτή, ευτυχώς, δεν εβλήθη από τις σφαίρες, αλλά έπαθε σοβαρές ζημιές από τους σουβάδες του τοίχου, που χτυπιούνταν από τις σφαίρες και με πίεση εκσφενδονίζονταν στα χρώματα της εικόνας. Η εικόνα αυτή μετά από μια προσεκτική συντήρηση αποκατεστάθη και επανατοποθετήθηκε στη θέση της.

Μετά την ολοκλήρωση των καταλόγων και άλλων απαραιτήτων εργασιών επί των εικόνων και των πινάκων, λόγω του ότι άρχιζε το κρύο στη Μονή, επικοινώνησα τηλεφωνικώς με τον νυν Αρχιεπίσκοπο Κύπρου και τότε Ηγούμενο της Ιεράς Μονής Αγίου Νεοφύτου και τον ρώτησα κατά πόσο θα μπορούσαμε να μεταφέρουμε εκεί τους πολιτιστικούς αυτούς θησαυρούς της Εκκλησίας. Ο λόγος που προτίμησα αυτή τη λύση, η οποία και έγινε αποδεκτή, ήταν ότι οι κλιματολογικές συνθήκες στην Ιερά Μονή Αγίου Νεοφύτου ήταν πολύ καλύτερες και οι χώροι αποθήκευσης και φύλαξης ιδανικοί. Αυτό που θυμούμαι είναι ότι για τη μεταφορά στην Ιερά Μονή του Αγίου Νεοφύτου όλου αυτού του πολιτιστικού θησαυρού της Εκκλησίας χρειάσθηκαν τέσσερα φορτηγά αυτοκίνητα.

Επιθυμώ να εκφράσω τα αισθήματα της ευγνωμοσύνης μου προς τον τότε Ηγούμενο του Αγίου Νεοφύτου και νυν Αρχιεπίσκοπο Κύπρου για την αγάπη με την οποία με περιέβαλε και για τις άριστες αδελφικές σχέσεις οι οποίες αναπτύχθηκαν μεταξύ μας και οι οποίες διατηρούνται μέχρι σήμερα. Κι εδώ, χάριν της ιστορίας, αναφέρω ότι ευρισκόμενος στη Μονή του Αγίου Σπυρίδωνα, μου έφερε εκεί τον τότε μοναχό και έπειτα Αρχιμανδρίτη Χαρίτωνα Εγκλειστριώτη, τον οποίο και ειδίκευσα στη συντήρηση χειρογράφων και παλαιών εντύπων κειμένων, όπως επίσης και στη βιβλιοδεσία. Ο μ. πατήρ Χαρίτων έφυγε και αυτός από τη Μονή, μετά την εντολή της εκκένωσης της Τρεμετουσιάς. Εγώ, μετά την προσφυγιά έμεινα ένα βράδυ στη Λάρνακα, στο σπίτι ανεψιάς μου, και στη συνέχεια στη γενέτειρά μου Κέδαρες, φιλοξενούμενος στα σπίτια του μ. αδελφού μου Χρύσανθου και των αδελφών μου μ. Ειρήνης και Ιφιγένειας. Κι εκεί που σκεπτόμουνα, πού θα πάω να μονάσω, ήλθε στις Κέδαρες, ο τότε Ηγούμενος της Μονής του Αγίου Νεοφύτου, με παρέλαβε από το χωριό μου και με μετέφερε στην Μονή του Αγίου Νεοφύτου. Ως φιλοξενούμενος, έμεινα στη Μονή μέχρι τις 8 Οκτωβρίου 1978, οπότε

και, με δική του πρωτοβουλία, ανέλαβα την Ηγουμενία της Ιεράς Μονής Χρυσορρογιατίσσης.

Στο διάστημα αυτό της παραμονής μου στην Ιερά Μονή του Αγίου Νεοφύτου, είχαμε ως καθημερινό θέμα συζήτησης τη συντήρηση των εικόνων και των θησαυρών της ιεράς Αρχιεπισκοπής Κύπρου. Κάποια μέρα τού υπέβαλα την πρόταση να ιδρύσουμε στη Μονή ένα εργαστήριο συντήρησης εικόνων και πινάκων, εισήγηση που έγινε αποδεκτή από τον τότε Ηγούμενο. Συζητώντας το θέμα αργότερα, μετά από μια εμπεριστατωμένη ενημέρωση που του έκαμα – ρηξικέλευθος καθώς είναι - πήρε την απόφαση να επισκεφθούμε τη Ρώμη για την αγορά εργαλείων, φαρμάκων, βερνικιών και άλλων για τη λειτουργία συντήρησης εικόνων και έντυπων κειμένων. Η Ρώμη ήταν η ιδανική πόλη για την προμήθεια όλων των σχετικών για τη συντήρηση των πολύτιμων Βυζαντινών μας εικόνων. Επειδή, όμως δεν ήθελα το ταξίδι αυτό να γίνει μόνο για τη Ρώμη, εισηγήθηκα όπως μεταβούμε εκεί μέσω Γιουγκοσλαβίας για να δει και ο άγιος Ηγούμενος την Ιταλία από τη Βενετία μέχρι τη Νάπολη της Ιταλίας, πρόταση που έγινε αποδεκτή.

Έτσι, μέσω Θεσσαλονίκης, με τρένο πήγαμε στο Βελιγράδι. Εκεί μας ανέμενε ένας Κύπριος φοιτητής, ο οποίος μας πήρε να προσκυνήσουμε στον Πατριαρχικό Ναό του Βελιγραδίου. Ακολούθως, πήγαμε στο Πατριαρχείο, που εκείνη τη στιγμή ήταν κλειστό. Κτυπήσαμε το κουδούνι, οπόταν ήλθε ένας κληρικός, που μας ρώτησε από πού είμαστε. Τού είπαμε ότι είμαστε από την Κύπρο και θα θέλαμε να δούμε τον Πατριάρχη. Ο κληρικός μας είπε τότε να περιμένουμε. Μετά από λίγα λεπτά ήλθε και μας ρώτησε, αν είμαστε του Μακαρίου. «Μάλιστα είμαστε του Μακαρίου» απαντήσαμε και εισήλθαμε αμέσως στο Πατριαρχικό Μέγαρο, όπου ο Πατριάρχης μας δέχθηκε στο ιδιαίτερο γραφείο του. Μετά από μια συζήτηση που είχαμε για τις σχέσεις των δύο Εκκλησιών, αποχωρήσαμε πλήρως ικανοποιημένοι από την επίσκεψη.

Την επομένη, από το Βελιγράδι, με τρένο, φθάσαμε το απόγευμα στη Βενετία. Όπως είναι γνωστό, σπούδασα και στη Ρώμη για τέσσερα χρόνια. Συνεπώς, δεν είχαμε πρόβλημα γλώσσας. Στη Βενετία, ξενάγησα τον τότε Ηγούμενο στα αξιοθέατα της Πόλης. Είδαμε το Ναό του Αγίου Μάρκου, τη Μαρκιανή Βιβλιοθήκη, το Βυζαντινό Μουσείο της Πόλης. Περπατήσαμε στην Πόλη ανεβαίνοντας και κατεβαίνοντας τις γέφυρες, που είναι κατασκευασμένες με τέτοιο τρόπο, ώστε να περνούν από κάτω οι γόνδολες.

ΕΣΤΑΥΡΩΜΕΝΟΣ

16ος -17ος ΑΙΩΝΑΣ
ΒΡΙΣΚΟΤΑΝ ΣΤΗΝ ΙΕΡΑ ΜΟΝΗ ΣΤΑΥΡΟΥ ΤΟΥ ΚΡΑΤΗΜΑΤΟΥ. ΣΥΝΤΗΡΗΘΗΚΕ ΑΠΟ ΤΟΝ ΠΑΤΕΡΑ ΔΙΟΝΥΣΙΟ ΣΤΟ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΜΟΝΗΣ ΧΡΥΣΟΡΡΟΪΑΤΙΣΣΗΣ ΤΟ 1982, ΣΤΟ ΕΙΚΟΝΟΣΚΕΥΟΦΥΛΑΚΙΟ ΤΗΣ ΟΠΟΙΑΣ ΒΡΙΣΚΕΤΑΙ.

Μετά, αναχωρήσαμε για τη Φλωρεντία, την πόλη της Τέχνης, όπου μείναμε δύο βράδια. Κι άξιζε, γιατί η πόλη αυτή θεωρείται και είναι η πόλη της ζωγραφικής, της γλυπτικής και της αρχιτεκτονικής. Και, όντως, οι εντυπώσεις μας από τη Φλωρεντία παραμένουν στη μνήμη μας ανεξίτηλες. Όλα της τα μνημεία είναι εντυπωσιακά. Τα Μουσεία της είναι άριστα οργανωμένα και σε κάνουν να χαίρεσαι τους καρπούς της ειρήνης και του δημιουργικού πνεύματος του ανθρώπου.

Μετά τη Φλωρεντία κατεβήκαμε στη Ρώμη, που ήταν η πόλη του ενδιαφέροντός μας, στην οποία μείναμε τρεις μέρες. Εκεί θαυμάσαμε το κάλλος του ελληνορωμαϊκού πολιτισμού, καθώς και τα επιτεύγματα του ρωμαϊκού πνεύματος σ᾽ όλους τους τομείς. Αρχιτεκτονική, γλυπτική, ζωγραφική κ.λ.π. Με βαθύτατη συγκίνηση επισκεφτήκαμε το Κολοσσαίο και τις περίφημες κατακόμβες. Αναπολήσαμε με υπερηφάνεια και θαυμασμό τις θυσίες και τους αγώνες των πρώτων Χριστιανών μαρτύρων και τα μάτια μας βούρκωσαν καθώς τα χείλη μας ψέλλισαν βιωματικά τον μαρτυρικό ψαλμό:

Τῶν ἐν ὅλῳ τῷ Κόσμῳ Μαρτύρων σου, ὡς πορφύραν καὶ βύσσον τὰ αἵματα, ἡ Ἐκκλησία σου στολισαμένη, δι᾽ αὐτῶν βοᾷ σοι Χριστὲ ὁ θεός, τῷ λαῷ σου τοὺς οἰκτιρμούς σου κατάπεμψον, εἰρήνην τῇ πολιτείᾳ σου δώρησαι, καὶ ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν τὸ μέγα ἔλεος.

Μετά τις συγκινητικές αυτές και βιωματικές ανατάσεις προέβημεν και στην αγορά εργαλείων, φαρμάκων, βερνικιών, χρωμάτων, συντηρητικών κ.α. για το εργαστήρι συντήρησης, που θα δημιουργούσαμε στη Μονή του αγίου Νεοφύτου.

Ερχόμενος στην Κύπρο, οργάνωσα, πάντοτε σε αγαστή συνεργασία με τότε Ηγουμένο και νυν Αρχιεπισκόπο Κύπρου Χρυσοστόμου Β΄ εργαστήρι συντήρησης στην Ιερά Μονή Αγίου Νεοφύτου. Όλοι εκείνοι οι θησαυροί της Ιεράς Αρχιεπισκοπής πέρασαν από τα χέρια μου και τα χέρια του βοηθού μου. Προτεραιότητα συντήρησης είχαν πρώτα οι εικόνες της προτίμησης του μακαριστού Αρχιεπισκόπου Μακαρίου.

Εν τω μεταξύ, προτού μεταφερθούν οι εικόνες και οι πίνακες στην Αρχιεπισκοπή, οργανώσαμε έκθεση Εικόνων στο Μουσείο Μπενάκη στην Αθήνα. Σε άρθρο της, σε εφημερίδα των Αθηνών, η δημοσιογράφος Λένα Δουκίδου γράφει: «Μέσα από τα έργα αυτά της τέχνης εκφράζεται η αδιά-

σπαστη ιστορική ενότητα του ελληνικού χώρου, που δεν αντέχει σε άλλες συρρικνώσεις. Το αξιοθαύμαστο - συνεχίζει - είναι πως την επόμενη της καταστροφής, είχε αρχίσει κι΄ όλας το έργο της αναστηλώσεως των κομματιασμένων καλλιτεχνικών και εθνικών κειμηλίων. Τα τραύματα από τις σφαίρες, τα σπασίματα των εικόνων έχουν επουλωθεί… Το ότι βρέθηκαν άνθρωποι με κουράγιο για μια τέτοια εργασία, μέσα σε τέτοιες άγριες ώρες, δίνει το μέτρο της αντοχής του κυπριακού ελληνισμού, που χαρακτηρίζεται από μια ακατάβλητη εσωτερική δύναμη και αντοχή, ζυμωμένη με μιαν εσωτερική αισιοδοξία, που αποτελεί το φυλετικό μας γνώρισμα. Η Κύπρος ήρθε στην Αθήνα με τις ελληνικές βυζαντινές εικόνες της. Αξίζει να την δούμε…».

Μετά την επιστροφή του μακαριστού Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ΄ από το Λονδίνο, μου παραχωρήθηκε διαμέρισμα στην Αρχιεπισκοπή Κύπρου, στο οποίο διέμενα από την Κυριακή μέχρι την Τετάρτη, οπότε επέστρεφα και πάλι στην ιερά Μονή του Αγίου Νεοφύτου. Τότε, δίδασκα στην Παιδαγωγική Ακαδημία Κύπρου, στο Τμήμα Αρχειακού Βιβλιογραφικού Υλικού το μάθημα **ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΠΑΘΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ**. Όπως είναι γνωστό, μαζί με το πτυχίο της Θεολογικής Σχολής της Χάλκης, είχα και πτυχίο Βιβλιοθηκονομίας της Σχολής του Βατικανού, αναγνωρισμένο διεθνώς. Παράλληλα, εξειδικεύτηκα και στη συντήρηση των Εικόνων και των Χειρόγραφων.

Στις 5 Απριλίου 1975 συνήλθε η Ιερά Σύνοδος της Εκκλησίας της Κύπρου με τη νέα της σύνθεση. Με την έναρξη των εργασιών της Συνόδου ο μ. Αρχιεπίσκοπος με πρότεινε ως νέο Αρχιγραμματέα της Ιεράς Συνόδου, πρόταση που έγινε αποδεκτή από όλους τους Συνοδικούς. Όπως είναι γνωστό, χρέη γραμματέως και της Ιεράς Συνόδου εκτελούσε ο γραμματέας στην Αρχιεπισκοπή μακαριστός Ανδρέας Μιτσίδης. Αυτή η θέση με χαροποίησε γιατί αυτό σήμαινε ότι ήμουν άνθρωπος της εμπιστοσύνης και της αγάπης του Μακαρίου.

Σε αυτή τη θέση παρέμεινα μέχρι τον Δεκέμβριο του 1977, ότε και ψηφίστηκε ο νέος καταστατικός Χάρτης της Εκκλησίας της Κύπρου, οπότε έκρινα ότι ήταν καλύτερον δια την Εκκλησία να περιοριστώ στα Ηγουμενικά μου καθήκοντα στη ιερά Μονή της μετανοίας μου, της Παναγίας της Χρυσορροϊατίσσης.

ΕΠΙΛΟΓΙΚΑ

Η Σύνταξη του Περιοδικού μας επιθυμεί να εκφράσει την ευαρέσκειά της και τα θερμά της συγχαρητήρια τόσο προς τον Ηγούμενο πρώην Χρυσορρο-

ϊατίσσης κύριο Διονύσιο όσο και προς όλους τους αναφερόμενους πιο πάνω βοηθούς του, για το σημαντικότατο εκκλησιαστικό έργο της αποκατάστασης των θησαυρών της Εκκλησίας της Κύπρου.

Πλείστοι από τους θησαυρούς αυτούς κοσμούν, σήμερα, το περίφημο Βυζαντινό μας Μουσείο, που στεγάζεται στο Πολιτιστικό Ίδρυμα του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου του Γ΄, τους οποίους ο κάθε φιλόμουσος μπορεί να επισκεφτεί και να θαυμάσει. Οι θησαυροί αυτοί αποτελούν τον καρπό της αγάπης και του σεβασμού του κυπριακού ελληνισμού προς τις ιερές του παραδόσεις και τα Θεία. Μέσω των θησαυρών αυτών καλλιέργησε τα θρησκευτικά του φρονήματα, τα οποία τον κράτησαν ενωμένο με την ορθόδοξη πίστη του, στους μακρούς και ασέληνους αιώνες της σκλαβιάς. Αξίζει να τους γνωρίσουμε από κοντά, να βιώσουμε το πνευματικό τους μεγαλείο, μαζί με όλα τα Μέλη της οικογένειάς μας, να θαυμάσουμε το χριστιανικό τους κάλλος και να βιώσουμε τα διαχρονικά τους μηνύματα.

ΠΑΝΑΓΙΑ ΠΑΡΑΜΥΘΙΑ

15ος – 16ος ΑΙΩΝΑΣ

ΑΜΦΙΠΡΟΣΩΠΗ ΕΙΚΟΝΑ:

ΟΠΙΣΘΕΝ, Ο ΠΡΟΦΗΤΗΣ ΗΛΙΑΣ. ΒΡΙΣΚΟΤΑΝ ΣΤΗΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΑΓΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΠΕΝΤΑΛΙΑΣ. ΣΥΝΤΗΡΗΘΗΚΕ ΑΠΟ ΤΟΝ ΠΑΤΕΡΑ ΔΙΟΝΥΣΙΟ ΣΤΟ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙ ΣΥΝΤΗΡΗΣΗΣ ΕΙΚΟΝΩΝ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΜΟΝΗΣ ΧΡΥΣΟΡΡΟΪΑΤΙΣΣΗΣ ΤΟ 1980. ΧΡΟΝΟΛΟΓΕΙΤΑΙ ΓΥΡΩ ΣΤΟΝ 14ο ΜΕ 15ο ΑΙΩΝΑ. ΒΡΙΣΚΕΤΑΙ ΣΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΠΑΦΟΥ, ΣΤΗ ΓΕΡΟΣΚΗΠΟΥ

ΜΝΗΜΗ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΤΙΜΟΘΕΟΥ ΛΟΓΟΣ ΕΙΣ ΤΟ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ

«Τί ἄρα ἔσται ἡμῖν;» (Ματθ. ιθ΄27)

ΑΡΧΙΜΑΔΡΙΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΜΟΥΣΟΥΡΟΥΛΗ,
ΑΡΧΙΓΡΑΜΜΑΤΕΩΣ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΣΥΝΟΔΟΥ
ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ

Ἡ ἁγία μας Ἐκκλησία, Σεβασμιώτατε, σεβαστοί πατέρες καί ἀγαπητοί ἀδελφοί, προβάλλει σήμερα ἐνώπιόν μας δύο μορφές ἱερές καί συγχρόνως ἡρωϊκές. Μορφές πού εἶναι ἐντεταγμένες στό θριαμβευτικό στράτευμα τῶν ἁγίων τοῦ Θεοῦ: Τή μορφή τοῦ Ἀποστόλου Τιμοθέου καί τή μορφή τοῦ ἁγίου ὁσιομάρτυρος Ἀναστασίου τοῦ Πέρσου. Στό Εὐαγγελικό ἀνάγνωσμα πού διαβάζεται πρός τιμήν τους, ὁ Κύριος διατυπώνει τίς βασικές προϋποθέσεις, πού ἀπαιτοῦνται, προκειμένου νά συμπεριληφθεῖ κανείς σ᾽αὐτό τό ἡρωϊκό καί ἔνδοξο στράτευμα τῶν ἁγίων τοῦ Θεοῦ.

Ἐδῶ, ἀκριβῶς, παρεμβάλλεται ἡ ἐρώτηση τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου· «τί ἄρα ἔσται ἡμῖν;», μέ τήν ὁποία ζητεῖ νά πληροφορηθεῖ ποιά θά εἶναι τά πνευματικά κέρδη ὅσων ἀποφασίσουν νά ἐγκαταλείψουν τά πάντα καί νά κατατα-γοῦν στό στράτευμα τῶν ἀνθρώπων οἱ ὁποῖοι ἀκολουθοῦν πιστά τόν Χριστό.

Ἐπειδή κι᾽ ἐμεῖς οἱ σημερινοί πιστοί ἐπιθυμοῦμε νά ἀνήκουμε στούς πιστούς ἀκολούθους τοῦ Χριστοῦ, εἶναι χρήσιμο καί ὠφέλιμο νά **ἐξετάσουμε, ἄν συμφέρει νά ἀκολουθεῖ κανείς τόν Χριστό. Νά δοῦμε δηλαδή τί κερδίζουν στή γῆ καί τί στήν αἰωνιότητα, ὅσοι ἀκολουθοῦν τόν Κύριο.**

«Τί ἄρα ἔσται ἡμῖν;»

Ἡ ἀπάντηση τήν ὁποίαν ἔδωκεν ὁ Κύριος στήν ἐρώτηση τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου εἶναι ἐκπληκτική. Ἡ ὑπόσχεση τήν ὁποία δίνει εἰδικά στούς Μα-

θητές Του εἶναι ὅτι θά ἔχουν βασιλική ἐξουσία καί δόξα κατά τή συντέλεια τοῦ κόσμου. Στή συνέχεια μάλιστα λέγει ὅτι ἡ ἀμοιβή ὅλων τῶν πιστῶν, πού ἐγκατέλειψαν γιά χάρη Του σπίτια, ἀδέλφια, γονεῖς, σύζυγο, παιδιά, χωράφια θά εἶναι διπλή. «Ἐν μέν τῷ παρόντι αἰῶνι», σ᾽ αὐτήν ἐδῶ τή ζωή, σ᾽ αὐτόν ἐδῶ τόν κόσμο, πού σπαράσσεται ἀπό τά μίση, τίς διαιρέσεις, τήν ἀδικία, τήν ἀπάτη, πού κολυμπᾶ στό ἀνθρώπινο αἷμα τῶν πολεμικῶν συγκρούσεων, σ᾽αὐτόν λοιπόν τόν κόσμο «ἑκατονταπλασίονα λήψεται». Θά κερδίσει πολύ περισσότερα ἀπό ὅσα ἄφησε, εἰς δέ τήν αἰωνιότητα θά ἀπολαύσει τήν ἀνέκφραστη δόξα τῆς Βασιλείας Του.

Ἐκεῖνο πού ἐξάγεται ὡς συμπέρασμα ἀπό τά λόγια αὐτά τοῦ Κυρίου εἶναι, ὅτι οἱ πιστοί ἀκόλουθοί Του, τά πιστά μέλη τῆς Ἁγίας Ὀρθόδοξης Ἐκκλησίας Του πρωτίστως θά εἶναι κερδισμένοι σ᾽ αὐτό ἐδῶ τόν κόσμο. Καί μάλιστα θά κερδίσουν «ἑκατονταπλασίονα» ἀπό ὅσα θυσίασαν γιά χάρη Του. Μᾶς κάνει ἐντύπωση πώς ὁ ἱερός Εὐαγγελιστής Μᾶρκος στήν ἀντίστοιχη περικοπή ὑπογραμμίζει μέ πολλή ἔμφαση τή διαβεβαίωση αὐτή τοῦ Κυρίου ὅτι οἱ πιστοί θά εἶναι κερδισμένοι καί σ᾽αὐτόν ἐδῶ τόν κόσμο. Θά λάβουν λέγει «ἑκατονταπλασίονα **νῦν** ἐν τῷ καιρῷ τούτῳ (Μάρκ. ι΄ 30). **Νῦν**, δηλαδή τώρα, ἐδῶ. Ἐδῶ λοιπόν καί τώρα θά κερδίσουν οἱ πιστοί. Τί θά κερδίσουν; «Οἰκίας καὶ ἀδελφοὺς καὶ ἀδελφὰς καὶ πατέρα καὶ μητέρα καὶ τέκνα καὶ ἀγρούς» (Μάρκ ι΄30). Πιό ἁπλᾶ: θά κερδίσουν αὐτή τήν ὑπέροχη κοινωνία τῆς ἀγάπης μέσα στήν Ἐκκλησία. Θά βροῦν ἀμέτρητους ἄλλους ἐν Χριστῷ ἀδελφούς τους μέ ἀγάπη εἰλικρινῆ καί ἀνιδιοτελῆ, οἱ ὁποῖοι σέ κάθε δυσκολία τους θά τούς συμπαραστέκονται, θέτοντας στή διάθεσή τους καί τίς περιουσίες τους ἀκόμη. Λέγει ἕνας ἑρμηνευτής, ὁ Θεοφύλακτος Βουλγαρίας, ὅτι κάθε ἄνθρωπος ἔχει ἕνα πατέρα καί μία μητέρα. Ἀλλά, διά μέσου τῶν ἀμοιβῶν αὐτῶν πού ὑπόσχεται ὁ Κύριος θά λάβει πολλούς πατέρες καί πολλές μητέρες. Ὅλους τούς χριστιανούς πού ἀγωνίζονται νά ζοῦν σύμφωνα μέ τό θέλημα τοῦ Θεοῦ. Οἱ Ἀπόστολοι εἶχαν πολλούς πατέρες καί πολλές μητέρες, «τοὺς ἀγαπῶντας πάντας καὶ φιλοστόργως πρὸς αὐτούς ἔχοντας». Ὅλους αὐτούς πού τούς ἀγαποῦσαν καί τούς φέρονταν μέ φιλοστοργία. Ὁ Ἀπόστολος Πέτρος ἄφησε ἕνα σπίτι, ὕστερα ὅμως «τὰς πάντων τῶν μαθητῶν αὐτοῦ οἰκίας εἶχε». Τά σπίτια τῶν μαθητῶν του ἦταν δικά του. Εἶναι δηλαδή αὐτό πού ἤδη εἴπαμε. Μέσα στήν Ἐκκλησία, τή μεγάλη οἰκογένεια τοῦ Θεοῦ, ὁ πιστός βρίσκει ἀγάπη, κατανόηση, στοργή, συμπαράσταση στόν πόνο καί τή χαρά του. Ἔχει ὅλο τόν κόσμο δικό του.

Οἱ πιστοί πέρα καί πάνω ἀπ᾽αὐτά θά κερδίσουν ἰδιαίτερα τήν παρηγοριά, τήν ἐνίσχυση, τήν προστασία καί τήν εὐλογία τοῦ Εὐλογητοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ, τοῦ Κυρίου τοῦ σύμπαντος κόσμου. Θά κερδίσουν τή γαλήνη τῆς συνειδήσεως, τήν εἰρήνη τῆς ψυχῆς, τή χαρά καί τήν εὐτυχία, ἀκόμη καί μέσα σέ θλίψεις καί προβλήματα. Θά κερδίσουν τό μεγάλο κέρδος, νά εἶναι φῶς τοῦ κόσμου καί ἁλάτι τῆς γῆς. Τό προζύμι πού θά ἐξυγιαίνει τήν κοινωνία.

Βλέπουμε, λοιπόν, πόσο σημαντική εἶναι ἡ ὑπογράμμιση αὐτή ἀπό μέρους τοῦ Κυρίου τῆς ἀλήθειας «ἐν τῷ νῦν καιρῷ»· τώρα σ᾽αὐτόν ἐδῶ τόν κόσμο κερδίζουν, λαμβάνουν «ἑκατονταπλασίονα» ἀπό αὐτά πού θυσιάζουν γιά χάρη τοῦ Χριστοῦ. Καί εἶναι σημαντική, διότι ἀποστομώνει ὅλους ἐκείνους οἱ ὁποῖοι κυνηγοῦν, μάταια βέβαια, τή χαρά στίς ἀπολαύσεις αὐτοῦ ἐδῶ τοῦ κόσμου καί εἰρωνεύονται τούς πιστούς καί τούς κατηγοροῦν ὡς ἀφελεῖς, πού στεροῦνται τή χαρά ἐδῶ, γιά νά τήν κερδίσουν στήν ἄλλη ζωή. Αὐτό τό ἔλεγαν ἀπό τήν ἐποχή τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου: Ποιός ξέρει, ἔλεγαν, ἄν ὑπάρχει ἄλλη ζωή; Ἐμεῖς αὐτήν ἔχουμε στά χέρια μας καί αὐτήν θά ἀπολαύσουμε. Καί στό κάτω-κάτω ἄν ὑπάρχει ἄλλη ζωή καί τή χάσουμε, «ἕν-ἕν γέγοναι», θά ἔχουμε ἰσοπαλία ἕνα-ἕνα.

Σ᾽ αὐτή τή λανθασμένη θεώρηση τῶν πραγμάτων, ὁ ἱερός Χρυσόστομος ἀπαντοῦσε με χριστιανική πίστη: Ὑπάρχει καμία σύγκριση τῆς αἰωνιότητας μέ αὐτά τά λίγα ταλαίπωρα χρόνια αὐτῆς ἐδῶ τῆς ζωῆς; Ἀλλά καί αὐτά μήπως μπορεῖτε νά τά χαρεῖτε πραγματικά χωρίς τόν Χριστό; Τό ἄγχος, ὁ φόβος, ἡ ἀγωνία, ἡ ταραχή αὐτά εἶναι ἡ κατάληξη τῶν ἀπολαύσεών σας. Ἐνῶ οἱ πιστοί τά κερδίζουν ὅλα αὐτά! Καί ἐδῶ καί στή Βασιλεία τοῦ Θεοῦ. Ἑπομένως ὄχι μόνο δέν ἔχουμε ἰσοπαλία, πού λέει ὁ ἱερός Χρυσόστομος, ἀλλά ἔχουμε «δύο, οὐδέν». Χάνετε μέ δύο-μηδέν ἀνόητοι ἄνθρωποι. Τά χάνετε ὅλα δηλαδή.

Ἄν ἔστω καί πολύ ἐπιγραμματικά παρουσιάσαμε, ἀγαπητοί, τά κέρδη τῶν πιστῶν σ᾽αὐτήν ἐδῶ τή ζωή, ποιά γλώσσα θά μπορέσει νά περιγράψει τά ὅσα θά κερδίσουν στήν αἰωνιότητα; Ποιά λόγια θά βρεθοῦν γιά νά διατυπωθοῦν οἱ ἄπειρες χαρές καί ἡ ὑπερκόσμια γλυκύτητα αὐτῶν, τά ὁποῖα θά ἀπολαύσουν ἐκεῖ, καί «ἅ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε καὶ ἐπί καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἅ ἡτοίμασεν ὁ Θεός τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν»; (Α΄Κορ. β΄9).

Ἐκεῖ, οἱ πιστοί θά λάμψουν σάν τόν ἥλιο, θά δοξασθοῦν μέ ἄπειρη δόξα, θά ἀπολαμβάνουν τήν αἰώνια χαρά καί εὐτυχία, θά εἶναι βασιλεῖς καί κυρίαρχοι τοῦ σύμπαντος αἰωνίως.

Αὐτή, ἄλλωστε, εἶναι ἡ μεγάλη μας ἐλπίδα, τό κέντρο, ἡ καρδιά τῆς πίστεώς μας. Πρός τό περιπόθητο αὐτό τέλος ἔχει στραμμένα τά βλέμματα ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ. Ἀλλά καί ὁλόκληρο τό σύμπαν, καί αὐτή ἡ ἄψυχη κτίση περιμένει μέ ἀγωνία τήν ἡμέρα ἐκείνη, πού θά φανερωθοῦν μέ ἄπειρη δόξα καί λαμπρότητα οἱ υἱοί τοῦ Θεοῦ. Τήν ἡμέρα τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν. «Ἡ γάρ ἀποκαραδοκία τῆς κτίσεως τήν ἀποκάλυψιν τῶν υἱῶν τοῦ Θεοῦ ἀπεκδέχεται» γράφει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος (Ρωμ. η΄19).

Οἱ ἅγιοι καί ὅλοι οἱ κεκοιμημένοι πού ἔφυγαν ἐν μετανοίᾳ ἀπό τόν κόσμο αὐτό, προαπολαμβάνουν ἤδη αὐτή τήν ἀσύλληπτη χαρά καί δόξα. Προαπολαμβάνουν καί περιμένουν κι ἐμᾶς. Ὥστε, ὅλοι μαζί νά ἀπολαύσουμε τήν πληρότητα τῆς θείας χαρᾶς, κατά τή μεγάλη ἡμέρα τῆς Δευτέρας Παρουσίας τοῦ Κυρίου μας, ὁπότε θά ἀναστηθοῦν καί τά σώματά μας καί ὁλόκληρο τό σύμπαν θά ἀνακαινισθεῖ, γιά νά ὑποδεχθεῖ ὁλόλαμπρους τούς δοξασμένους γιούς καί θυγατέρες τοῦ Θεοῦ.

«Τί ἄρα ἔσται ἡμῖν;»

Σεβασμιώτατε, ἀγαπητοί μου ἀδελφοί, οἱ ἅγιοι μας, ὁ Ἀπόστολος Τιμόθεος καί ὁ ἅγιος ὁσιομάρτυς Ἀναστάσιος, τούς ὁποίους προβάλλει σήμερα ἐνώπιόν μας ἡ ἁγία τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία, ἄφησαν τά πάντα καί ἀκολούθησαν τόν Χριστό μέχρις αἵματος καί μαρτυρίου. Ἐνίκησαν τόν κόσμο μέ τά ἀπατηλά θέλγητρά του καί τόν κοσμοκράτορα τοῦ σκότους, τόν παμπόνηρο διάβολο. Μέ τήν ἀφοσίωσή τους στόν Χριστό ἐκέρδισαν καί αὐτήν ἐδῶ τή ζωή, ἀλλά, κυρίως, καί τήν αἰωνιότητα. Ἀναδείχθηκαν κάτοχοι τοῦ ἀληθινοῦ πλούτου, κάτοχοι ἄπειρης δόξας καί μεγαλείου, πανευτυχεῖς στή γῆ και, ἰδιαίτερα, εὐλογημένοι στόν οὐρανό.

Ἄς τούς μιμηθοῦμε λοιπόν. Ἄς ἀγωνιζόμαστε νά ἀκολουθοῦμε τόν Κύριο, βαδίζοντας στά ἴχνη τῶν ἁγίων μας. Γιά νά κερδίσουμε τά πάντα: καί τή γῆ καί τόν οὐρανό καί ὅλο τό σύμπαν· καί τόν Δημιουργό τοῦ σύμπαντος, τόν Τρισήλιο ἄπειρο Θεό τῆς ἀγάπης· τήν αἰώνια ζωή καί εὐτυχία μας.

Αὐτό υἱικῶς εὐχόμεθα καί στήν ὑμετέρα Σεβασμιότητα, Σεβασμιώτατε, Ἔξαρχε τοῦ Παναγίου Τάφου κύριε Τιμόθεε· αὐτό εὐχηθεῖτε καί σεῖς γιά μᾶς τούς προσκυνητές τοῦ προστάτου σας ἁγίου Ἀποστόλου Τιμοθέου.

Πολλά τά ἔτη σας, εὐλογημένα καί καρποφόρα ἐν Κυρίῳ, ἐπ᾽ ἀγαθῷ τοῦ λαοῦ μας καί τῆς Ἐκκλησία μας.

«ΕΙΣ ΑΡΤΟΣ, ΕΝ ΣΩΜΑ ΟΙ ΠΟΛΛΟΙ ΕΣΜΕΝ· ΟΙ ΓΑΡ ΠΑΝΤΕΣ ΕΚ ΤΟΥ ΕΝΟΣ ΑΡΤΟΥ ΜΕΤΕΧΟΜΕΝ»

(Α΄ ΚΟΡ. Ι΄ 17)

ΠΡΩΤ. ΜΙΧΑΗΛ ΒΟΣΚΟΥ

Ἡ ἁγία Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ ἀποτελεῖ μυστήριο. Εἶναι, ὅπως τονίζει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, «τὸ μυστήριον τὸ ἀποκεκρυμμένον ἀπὸ τῶν αἰώνων καὶ ἀπὸ τῶν γενεῶν», τὸ ὁποῖον «νυνὶ ἐφανερώθη τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ» (Κολ. α᾽ 26). Ὡς μυστήριο ποὺ εἶναι δὲν μπορεῖ νὰ ὁριστεῖ, γι᾽ αὐτὸ καὶ οὔτε στὴν Ἁγία Γραφὴ οὔτε στοὺς Πατέρες καὶ Διδασκάλους τῆς Ἐκκλησίας μας συναντοῦμε ὁποιονδήποτε ὁρισμὸ τῆς Ἐκκλησίας. Συναντοῦμε μόνο διάφορες εἰκόνες καὶ σύμβολα, μὲ τὰ ὁποῖα περιγράφεται κατὰ τὸ δυνατὸν ἡ πραγματικότητα τῆς Ἐκκλησίας. Κυρίαρχη θέση ἀνάμεσα στοὺς βιβλικοὺς καὶ πατερικοὺς προσδιορισμοὺς τῆς Ἐκκλησίας κατέχει ὁ χαρακτηρισμός της ὡς Σώματος Χριστοῦ, ἕνας χαρακτηρισμὸς ποὺ πρωτοχρησιμοποιήθηκε ἀπὸ τὸν Ἀπόστολο Παῦλο. Ὁ χαρακτηρισμὸς αὐτὸς δὲν ἀποτελεῖ μόνο μιὰ ἁπλὴ εἰκόνα, ὅπως ἡ εἰκόνα τῆς κιβωτοῦ ἢ τῆς ἀμπέλου, οὔτε μόνο ἕνα ἁπλὸ σύμβολο. Ἀποτελεῖ κάτι πολὺ περισσότερο, γιατὶ συνδέεται μὲ τὸ μέγα μυστήριο τῆς Θείας Εὐχαριστίας καὶ τὴν κοινωνία τοῦ Σώματος καὶ τοῦ Αἵματος τοῦ Κυρίου.

Ἡ Ἐκκλησία χαρακτηρίζεται ὡς Σῶμα Χριστοῦ, τοῦ ὁποίου ὅλοι οἱ πιστοὶ ἀποτελοῦμε μέλη μὲ κεφαλὴ τὸν ἴδιο τὸν Θεάνθρωπο Ἰησοῦ Χριστό, ὄχι μόνο γιατὶ ἡ εἰκόνα τοῦ ζωντανοῦ σώματος, ἡ εἰκόνα τοῦ ζωντανοῦ ὀργανισμοῦ μπορεῖ νὰ περιγράψει μὲ τὸν καλύτερο δυνατὸ τρόπο τὴν πραγματικότητα τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ κυρίως γιατὶ εἶναι ὄντως τὸ ζωντανὸ Σῶμα τοῦ Χριστοῦ, παρατεινόμενο μέσα στοὺς αἰῶνες, παρατεινόμενο μέσα στὴν Ἱστορία τοῦ παρόντος κόσμου. Αὐτοῦ τοῦ ζωντανοῦ Σώματος γινόμαστε μέλη μὲ τὸ Μυστήριο τοῦ Βαπτίσματος καὶ παραμένουμε ζωντανὰ μέλη μὲ τὸ Μυστήριο τῆς Θείας Εὐχαριστίας. Ὅταν τελεῖται ἡ Θεία Λειτουργία καὶ

προσερχόμαστε στὸ κοινὸ ποτήριο τῆς Εὐχαριστίας, γιὰ νὰ μεταλάβουμε Σῶμα καὶ Αἷμα Χριστοῦ, τότε ἡ Ἐκκλησία φανερώνεται στὸν μεγαλύτερο δυνατὸ βαθμὸ ὡς τὸ ζωντανὸ Σῶμα τοῦ Χριστοῦ. Ἀντιθέτως, ὅταν δὲν μετέχουμε τοῦ ποτηρίου τῆς Εὐχαριστίας, τότε παύουμε νὰ εἴμαστε ζωντανὰ μέλη τοῦ Σώματος τοῦ Χριστοῦ καὶ καταντοῦμε νεκρὰ στὴν κυριολεξία μέλη.

Σὲ πεῖσμα ὅλων τῶν αἱρετικῶν, οἱ ὁποῖοι ἀπορρίπτουν τὸ μέγα Μυστήριο τῆς Θείας Εὐχαριστίας, ἀλλὰ καὶ ὅλων ἐκείνων τῶν προτεσταντικῶν Ὁμολογιῶν, ποὺ βλέπουν στὴ Θεία Εὐχαριστία μιὰ ἁπλὴ συμβολικὴ πράξη, ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, στὸ 10ο κεφάλαιο τῆς Α' πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῆς του, τονίζει μὲ ἀπόλυτη σαφήνεια τὴν πραγματικότητα τοῦ Σώματος καὶ Αἵματος τοῦ Χριστοῦ στὴ Θεία Εὐχαριστία. «Τὸ ποτήριον τῆς εὐλογίας ὃ εὐλογοῦμεν, οὐχὶ κοινωνία τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ ἐστι; Τὸν ἄρτον ὃν κλῶμεν, οὐχὶ κοινωνία τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ ἐστιν;» (Α΄ Κορ. 10,16). Ὁ οἶνος μεταβάλλεται ὄντως μὲ τὴν ἐπίκληση τοῦ Ἁγίου Πνεύματος σὲ Αἷμα Χριστοῦ καὶ ὁ ἄρτος μεταβάλλεται ὄντως σὲ Σῶμα Χριστοῦ. Ὅταν προσερχόμαστε, λοιπόν, στὸ ποτήριο τῆς Εὐχαριστίας καὶ κοινωνοῦμε, δὲν κοινωνοῦμε ψωμὶ καὶ κρασί, ἀλλὰ Σῶμα καὶ Αἷμα Χριστοῦ. Κατὰ θεία συγκατάβαση διατηροῦνται τὰ φυσικὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ οἴνου, στὴν πραγματικότητα ὅμως λαμβάνουμε μέσα μας τὸν ἴδιο τὸν Χριστό.

Ὁ τρόπος τῆς μεταβολῆς μᾶς εἶναι ἄγνωστος, γι᾽ αὐτὸ καὶ ἡ Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία ὑπῆρξε πάντοτε ἀρνητικὴ στὴν προσπάθεια τῶν ρωμαιοκαθολικῶν θεολόγων νὰ δώσουν μιὰ λογικὴ ἑρμηνεία στὸ μέγα Μυστήριο τῆς Θείας Εὐχαριστίας μὲ τὴ θεωρία τους περὶ «μετουσιώσεως». «Εἰ δὲ τὸν τρόπον ἐπιζητεῖς, πῶς γίνεται», λέγει ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός, «ἀρκεῖ σοι ἀκοῦσαι, ὅτι διὰ Πνεύματος Ἁγίου, ὥσπερ καὶ ἐκ τῆς ἁγίας Θεοτόκου διὰ Πνεύματος Ἁγίου ἑαυτῷ καὶ ἐν ἑαυτῷ ὁ Κύριος σάρκα ὑπεστήσατο». Ἂν ἐπιζητεῖς, δηλαδή, τὸν τρόπο τῆς μεταβολῆς, σοῦ ἀρκεῖ ν᾽ ἀκούσεις ὅτι γίνεται διὰ Πνεύματος Ἁγίου, ὅπως ἀκριβῶς διὰ Πνεύματος Ἁγίου ἔλαβε σάρκα ὁ Κύριος ἀπὸ τὴν Ὑπεραγία Θεοτόκο. Ἡ ἄγνοια τοῦ τρόπου τῆς μεταβολῆς, δὲν ἐπηρεάζει ἀσφαλῶς μὲ κανένα τρόπο τὴ βεβαιότητα τοῦ πιστοῦ Χριστιανοῦ γιὰ τὸ γεγονὸς τῆς μεταβολῆς, οὔτε τὴ βεβαιότητά του, ὅτι κοινωνεῖ Σῶμα καὶ Αἷμα Χριστοῦ, ὅτι δηλαδὴ γίνεται ἕνα μὲ τὸν Χριστό, ὅτι γίνεται σύσσωμος καὶ σύναιμος Χριστοῦ.

Ἂν τοῦτο γίνει συνείδηση ὅλων μας, τότε σίγουρα πολλὰ θ᾽ ἀλλάξουν ὅσον ἀφορᾶ στὴ στάση μας ἀπέναντι στὸ φρικτὸ αὐτὸ Μυστήριο, ἀπέναντι

στὴ Θεία Εὐχαριστία, ἡ ὁποία, κατὰ τὸν Ἅγιο Ἰγνάτιο Ἀντιοχείας, ἀποτελεῖ «φάρμακον ἀθανασίας», ἀπέναντι στὴ Θεία Λειτουργία. Θὰ καταλάβουμε τότε πόσο ἀνόητο καὶ πόσο βλάσφημο εἶναι, ὅταν παραπλανοῦμε τὰ μικρὰ παιδιὰ λέγοντας τους ὅτι ἡ Θεία Κοινωνία εἶναι χρυσὸ πουλάκι, γλυκὸ ἢ ὁ,τιδήποτε ἄλλο μπορεῖ νὰ φανταστεῖ κανείς. Θὰ καταλάβουμε πόσο μικρόψυχο καὶ πόσο λανθασμένο εἶναι νὰ θεωροῦμε ὅτι τὸ νὰ μεταλαμβάνουν ὅλοι οἱ πιστοί, ὅσοι κι ἂν εἶναι, στὸ «Μετὰ φόβου Θεοῦ, πίστεως καὶ ἀγάπης» ἀποτελεῖ ἄσκοπη παράταση τῆς Θείας Λειτουργίας. Θὰ καταλάβουμε, πρωτίστως καὶ κυρίως, γιατί ἡ Θεία Λειτουργία ἀποτελεῖ πραγματικὴ συμμετοχή μας στὴν ζωὴ τῆς Βασιλείας τῶν οὐρανῶν καὶ γιατί ἡ προσέλευσή μας στὴ Θεία Κοινωνία προϋποθέτει συνειδητὴ προετοιμασία, ὥστε ν᾽ ἀξιωνόμαστε νὰ κοινωνοῦμε «μὴ εἰς κρῖμα ἢ εἰς κατάκριμα», ἀλλὰ «εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν καὶ εἰς ζωὴν αἰώνιον».

ΕΚΔΗΛΩΣΗ ΜΝΗΜΗΣ ΚΑΙ ΤΙΜΗΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΑΕΙΜΝΗΣΤΟ ΕΘΝΑΡΧΗ ΜΑΚΑΡΙΟ Γ΄

ΧΡΙΣΤΟΥ ΚΟΥΚΛΙΩΤΗ, ΓΕΝΙΚΟΥ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗ ΙΔΡΥΜΑΤΟΣ ΜΑΚΑΡΙΟΥ Γ΄

Σε κλίμα συγκίνησης, ιστορικής και εθνικής ανάμνησης για τα όσα μεγαλεπήβολα και ένδοξα έπραξε η σεπτή και αγωνιστική προσωπικότητα του Εθνάρχη Μακαρίου Γ΄ για την ελευθερία, την πρόοδο και την πνευματική καλλιέργεια του κυπριακού λαού, το Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ΄ πραγματοποίησε στις 20 Ιανουαρίου 2020 την καθιερωμένη εκδήλωση μνήμης και τιμής για τον αείμνηστο Αρχιεπίσκοπο και Εθνάρχη Μακάριο Γ΄.

Ανάμεσα στο εκλεκτό ακροατήριο, παρόντες ήταν Αρχιεπίσκοπος Κύπρου κ.κ. Χρυσόστομος, ο Πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας κ. Νίκος Αναστασιάδης, ο Πρόεδρος της Βουλής των Αντιπροσώπων κ. Δημήτρης Συλλούρης, Εκπρόσωποι των Κοινοβουλευτικών Κομμάτων, ο Έξαρχος του Παναγίου Τάφου Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Βόστρων κ. Τιμόθεος, ο Έξαρχος του Πατριαρχείου Αλεξανδρείας Σεβασμιώτατος Επίσκοπος Νιτρίας κ. Νικόδημος, ο Θεοφιλέστατος Επίσκοπος Μεσαορίας κ. Γρηγόριος, η Γενική Λογίστρια της Δημοκρατίας κα Ρέα Γεωργίου, τα Μέλη του Διοικητικού Συμβουλίου του Ιδρύματος, ο Αρχηγός της Αστυνομίας κ. Κύπρος Μιχαηλίδης, ξένοι Πρέσβεις, πολλοί άλλοι επίσημοι και πλήθος κόσμου.

Στην αρχή της τιμητικής αυτής εκδήλωσης ο Γενικός Διευθυντής του Ιδρύματος κ. Χρήστος Κουκλιώτης καλωσόρισε τους επισήμους και το πολυ-

πληθές ακροατήριο με την ακόλουθη προσφώνηση:

«Εξοχώτατε Κύριε Πρόεδρε της Δημοκρατίας,
Μακαριώτατε,
Κύριε Πρόεδρε της Βουλής των Αντιπροσώπων,
Έντιμοι Κύριοι Υπουργοί,
Εκλεκτά Μέλη Δ.Σ. του Ιδρύματος Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ΄,
Εκλεκτοί προσκεκλημένοι,
Κυρίες και Κύριοι,

Το Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ΄ σας καλωσορίζει στην καθιερωμένη εκδήλωση μνήμης και τιμής για τον Εθνάρχη Μακάριο Γ΄, και σας ευχαριστεί για την εδώ παρουσία σας.

Με αισθήματα βαθύτατου σεβασμού και θαυμασμού αναπολούμε τη σεπτή, αγωνιστική και μαρτυρική μορφή του αείμνηστου Εθνάρχη Μακαρίου Γ΄. Η μνήμη συναντά την ιστορία. Και τούτο γιατί ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος αποτέλεσε μια ξεχωριστή προσωπικότητα. Μια μεγάλη εθνική και πνευματική μορφή από αυτές που εμφανίζονται στο προσκήνιο της Ιστορίας για να χαράξουν τις τροχιές πάνω στις οποίες θα κινηθούν τα έθνη και οι λαοί.

Το μεγαλείο και η αγωνιστικότητα του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου εξακολουθούν να πλημμυρίζουν τις ψυχές μας και να καθοδηγούν τις σκέψεις μας. Οι αιώνιες αξίες και οι υψηλές ιδέες της ζωής, στις οποίες βαθύτατα πίστευε, αποτελούν τη λυδία λίθο πάνω στην οποία δοκιμάζεται η θέλησή μας και η πίστη μας για Ελευθερία και Δικαιοσύνη.

Συνεπώς, κάθε αναφορά μας σ' αυτόν συνιστά τροφοδοσία ψυχής, μελέτη ελευθερίας, οριοθέτηση χρέους. Καθίσταται, λοιπόν, κάτι περισσότερο από προφανές το τι είναι εκείνο το οποίο μας αφήνει ως εθνική παρακαταθήκη ο αείμνηστος Αρχιεπίσκοπος Μακάριος, σε σχέση με την πορεία που πρέπει ν' ακολουθούμε. Ιδιαίτερα σήμερα, όταν οι γεωπολιτικές συγκυρίες, τα τεκταινόμενα στην περιοχή μας και οι εντεινόμενες προκλήσεις της Τουρκίας στην Ανατολική Μεσόγειο και το Αιγαίο μας καλούν, ως Έθνος, να υπερασπισθούμε όχι μόνο την Κυπριακή Δημοκρατία αλλά και τις αξίες που διέπουν την ευρωπαϊκή και διεθνή νομιμότητα.

Στα στενά, όμως, πλαίσια ενός χαιρετισμού είναι αδύνατον να αναλυθούν στην πλήρη τους έκταση και σε όλο τους το βάθος το τεράστιο έργο του, η πολύχρονη και πολυσχιδής προσφορά του, η πολυδιάστατη και πολυσήμαντη ηγε-

τική και εθνική προσωπικότητα του Μακαρίου. Ως εκ τούτου πιο εκτενής προσπάθεια προσέγγισης της προσωπικότητας του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου θα γίνει στη συνέχεια, μέσα από την παρουσίαση των «ΑΠΑΝΤΩΝ» του. Τους δύο τόμους, που άπτονται της εκκλησιαστικής και κοινωνικής δράσης του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου, θα παρουσιάσει ο Πανιερώτατος Μητροπολίτης Πάφου κ. Γεώργιος· τα υπόλοιπα κείμενα που περιλαμβάνονται στους άλλους δεκαοκτώ τόμους, ο Διευθυντής του Κυπριακού Κέντρου Μελετών κ. Χρήστος Ιακώβου.

Για λόγους ιστορικής συνέπειας σημειώνουμε ότι η συγγραφή των «ΑΠΑΝΤΩΝ» ήταν ιδέα της αείμνηστης Ουρανίας Κοκκίνου, την οποία εισηγήθηκε προς τον αείμνηστο Αρχιεπίσκοπο Χρυσόστομο Α΄. Ο ίδιος, αποδεχόμενος την ιδέα αυτή, ανέθεσε τη συγγραφή των «ΑΠΑΝΤΩΝ» στον αείμνηστο Ανδρέα Μιτσίδη και κ. Νέαρχο Νεάρχου. Μετά τον θάνατο του αείμνηστου Αρχιεπισκόπου Χρυσοστόμου Α΄ την ευθύνη της ολοκλήρωσης τους ανέλαβε ο νυν Αρχιεπίσκοπος Χρυσόστομος Β΄.

Αναμφίβολα, τα «ΑΠΑΝΤΑ» Αρχιεπισκόπου Μακαρίου αποτελούν την πιο σημαντική ιστορική πηγή για όλα εκείνα τα γεγονότα που σημάδεψαν τη σύγχρονη ιστορία του τόπου μας, έως τον θάνατό του το 1977. Έτσι, σε μια χρονική συγκυρία, όπου φέτος γιορτάζουμε τα 60 χρόνια από την ίδρυση της Κυπριακής Δημοκρατίας, η παρουσίαση των «ΑΠΑΝΤΩΝ» αποκτά ξεχωριστή σημασία. Και τούτο, γιατί μέσα από την παράθεση των διάφορων ομιλιών, εγκυκλίων, επιστολών, συνεντεύξεων και άλλων κειμένων μας παρέχεται η δυνατότητα ιστορικής τεκμηρίωσης για τις θέσεις και τις απόψεις του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου σε κάθε επίπεδο της δράσης του: εθνικό, εκκλησιαστικό, κοινωνικό, πολιτιστικό, διεκκλησιαστικό και διαθρησκειακό, ιεραποστολικό, φιλανθρωπικό κ.τ.λ.

Κατά συνέπεια, η επίμοχθη προσπάθεια, που απαιτήθηκε για την ολοκλήρωσή τους από τους συγγραφείς, και στην προκειμένη περίπτωση από τον κ. Νέαρχο Νεάρχου, καθιστά δίκαια την απονομή προς αυτόν του Χρυσού Μεταλλίου του Αποστόλου Παύλου, που αποτελεί την Ανώτατη Τιμητική Διάκριση της Ιεράς Αρχιεπισκοπής Κύπρου.

Ο κ. Νέαρχος Νεάρχου ανέλαβε το δύσκολο έργο της συγκέντρωσης, της μελέτης, της κατάταξης και του σχολιασμού της έκδοσης των Απάντων του Εθνάρχη Μακαρίου. Σε κάθε περίπτωση πρέπει να τονιστεί ότι τα Άπαντα του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ΄ δεν αποτελούν, απλώς, μια παράθεση κειμένων, αλλά μια ιστορική και κριτική ανάλυση των γεγονότων, έτσι, ώστε, να μπορεί ο μελετητής

να λαμβάνει μια σαφέστατη εικόνα των πολιτικών και ιστορικών δρωμένων.

Εκ των πραγμάτων αποδεικνύεται ότι με την αφοσίωση και τον ζήλο που επέδειξε ο κ. Νέαρχος Νεάρχου έφερε εις πέρας το έργο του με επιτυχία. Παρέδωσε στην ιστορική Επιστήμη ένα βαρυσήμαντο έργο στο οποίο εμφαίνονται σε βάθος οι αγώνες της πολυκύμαντης ζωής του Εθνάρχη Μακαρίου.

Κυρίες και Κύριοι,

Μέσα από τέτοιες εκδηλώσεις, όπως η αποψινή, πέρα από την τιμή που ορθά και δίκαια εκφράζουμε στον αείμνηστο Εθνάρχη Μακάριο, δίνεται η ευκαιρία σε όλους μας να εμψυχωνόμαστε από τις υψηλόφρονες ιδέες και αρετές στις οποίες εκείνος πίστεψε, αγωνίστηκε και θυσιάστηκε.

Σε δύσκολους και χαλεπούς καιρούς για τον τόπο μας, οι πιο πάνω ιδέες και Αρετές, τις οποίες ακολουθούσε σε όλη του τη ζωή ο αείμνηστος Αρχιεπίσκοπος Μακάριος, ας αποτελούν για την Ηγεσία και το λαό μας πηγή έμπνευσης στη διεκδίκηση των δικαίων του κυπριακού λαού. Χρέος όλων μας είναι να μετουσιώσουμε σε έργα τις διαχρονικές, αυτές, υποθήκες του Μακαρίου.

Με αυτές τις σύντομες σκέψεις, εκφράζουμε τις θερμές μας ευχαριστίες προς την Α.Ε. τον Πρόεδρο της Κυπριακής Δημοκρατίας κ. Νίκο Αναστασιάδη, την Α.Μ. τον Αρχιεπίσκοπο Κύπρου κ.κ. Χρυσόστομο και τον Επιτετραμμένο της Ελλάδας στην Κύπρο κ. Ιωάννη Μαλλικούρτη για τους χαιρετισμούς τους. Ιδιαίτερες ευχαριστίες εκφράζουμε και προς τον Πανιερώτατο Μητροπολίτη Πάφου και τον Διευθυντή του Κυπριακού Κέντρου Μελετών κ. Χρήστο Ιακώβου, που ανέλαβαν την παρουσίαση των «ΑΠΑΝΤΩΝ». Ευχαριστούμε, τέλος, τη χορωδία «ΦΩΝΗ ΤΗΣ ΚΕΡΥΝΕΙΑΣ» και τον Διευθυντή αυτής κ. Ιάκο Δημητρίου για τα τραγούδια που θα παρουσιάσουν, καθώς και το Ραδιοφωνικό Ίδρυμα Κύπρου, που υπήρξε ο χορηγός επικοινωνίας της σημερινής εκδήλωσης.

Ακολούθησε χαιρετισμός από την Α.Μ. τον Αρχιεπίσκοπο Κύπρου κ.κ. Χρυσόστομο Β΄, ο οποίος εξήρε την προσωπικότητα του αειμνήστου Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ΄ και αναφέρθηκε στις υποθήκες και στην κληρονομιά του μεγάλου μας Ηγέτη:

«Εξοχώτατε Κύριε Πρόεδρε της Δημοκρατίας,
Κύριε Πρόεδρε της Βουλής των Αντιπροσώπων,
Έντιμοι Κύριοι Υπουργοί,
Κυρίες και Κύριοι,

Η 19η Ιανουαρίου, ημέρα κατά την οποία ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος ο Γ΄ γιόρταζε τα ονομαστήριά του, τιμώντας την εορτή του Αγίου Μακαρίου του Αιγυπτίου, καθιερώθηκε, μετά τον αναπάντεχο θάνατό του, την 3η Αυγούστου 1977, ως ημέρα μνήμης και τιμής του από το Πολιτιστικό Ίδρυμα, που δίκαια φέρει το όνομά του.

Αναπολώντας, σήμερα, την ιερή μνήμη του και αποδίδοντας προς αυτόν τις δέουσες τιμές, οφείλουμε, αφενός μεν να φέρουμε στην επιφάνεια της σημερινής πραγματικότητας τους αγώνες, τους προβληματισμούς και τα οράματα τού τιμωμένου προσώπου, αφετέρου δε να αντιληφθούμε όλοι το χρέος της συνέχισης των αγώνων και των υψηλών ιδανικών του τιμωμένου ανδρός.

Γι' αυτό, με βάση αυτό το σκεπτικό, καθορίσαμε ως κύριο στόχο της σημερινής εκδήλωσης την παρουσίαση των ΑΠΑΝΤΩΝ του αειμνήστου Αρχιεπισκόπου και Εθνάρχου, προκειμένου, μέσω των εμπνευσμένων κειμένων του, να βιώσουμε το μεγαλείο της εκκλησιαστικής και εθνικής του φυσιογνωμίας.

Σαράντα τρία σχεδόν χρόνια ύστερα από τον θάνατό του και μπροστά στην κρισιμότητα της πορείας του εθνικού μας προβλήματος, ο λαός μας αισθάνεται την ορφάνια της απουσίας του. Όμως, αντλούμε δυνάμεις από τη μεγάλη του προσωπικότητα, από την αγωνιστική του ζωή, από το μαχητικό του φρόνημα, από τους οραματισμούς του και ιδιαίτερα από το πνεύμα της φιλοπατρίας και αυτοθυσίας του.

Μνημονεύοντας και τιμώντας τον αείμνηστο Εθνάρχη Μακάριο, επειδή είναι αδύνατο να παρουσιάσουμε όλες τις παραμέτρους της πολυσχιδούς προσωπικότητας και του έργου του, επιλέξαμε στα πλαίσια του χαιρετισμού μας, να αναφέρουμε το ουσιαστικό του μήνυμα από το τελευταίο διάγγελμά του προς τον Κυπριακό λαό, λίγες μέρες πριν τον αδόκητο θάνατό του, στο οποίο εκφράζει ξεκάθαρα το όραμά του, το οποίο αποτελεί το επιστέγασμα των αγώνων του και καθορίζει ταυτόχρονα το δικό μας χρέος ***«…δεν θα ξεγράψουμε πατρίδες και δικαιώματα… Αγωνιστές ανυπότακτοι θα μείνουμε».***

Στο όνομα του Μακαρίου και της αγαπημένης μας πατρίδας, καλούμε όλους να παραμερίσουν τις πολιτικές διαφορές και τις αντιπαραθέσεις, τα κομματικά πάθη και τις έριδες. Τώρα είναι η ώρα της ομόνοιας και της ενότητας, της συστράτευσης και της ομοψυχίας. Πάνω απ' όλα προέχει η σωτηρία και η ελευθερία της πατρίδας μας. Αυτό είναι εκείνο που ζητά και αναμένει απ' όλους μας ο Μακάριος.

Με πνεύμα αγωνιστικό, το οποίο επιβάλλεται να εδράζεται πάνω στο πνεύμα της ομοθυμίας και της ενότητας, η Εκκλησία, πιστή στις υποθήκες και στην κληρονομιά του μεγάλου μας Ηγέτη, θα σταθεί με συνέπεια και υπευθυνότητα στο πλευρό του Προέδρου της Δημοκρατίας στη δύσκολη μάχη που αυτός διεξάγει για την εξεύρεση μιας δίκαιης και βιώσιμης λύσης στο εθνικό μας πρόβλημα.

Θερμά ευχαριστούμε την Α.Ε. τον Πρόεδρο της Κυπριακής Δημοκρατίας κ. Νίκο Αναστασιάδη και τον Επιτετραμμένο της Ελλάδος κ. Ιωάννη Μαλλικούρτη για τους Χαιρετισμούς τους που θα μας απευθύνουν.

Ευχαριστούμε, επίσης, τον Πανιερώτατο Μητροπολίτη Πάφου και αγαπητό εν Χριστώ αδελφό κ. Γεώργιο και τον Διευθυντή του Κέντρου Μελετών κ. Χρήστο Ιακώβου για τον επιστημονικό μόχθο, τον οποίο κατέβαλαν προκειμένου να μας παρουσιάσουν απόψε το περιεχόμενο των Απάντων του Μακαρίου. Και φυσικά τον εκδότη κ. Νέαρχο Νεάρχου για τον οποίο θα αναφερθούμε εκτενέστερον, σύμφωνα με το πρόγραμμα.

Ευχαριστούμε, ακόμη, τον Διευθυντή του Ιδρύματος Μακαρίου κ. Χρήστο Κουκλιώτη, τον συντονιστή Δημοσιογράφο κ. Πάρη Ποταμίτη, τη Χορωδία «Φωνή της Κερύνειας» και τον Μαέστρο αυτής κ. Ιάκο Δημητρίου καθώς και όλους όσοι κοπίασαν για τη σημερινή εκδήλωση.

Ευχαριστούμε και όλους εσάς, οι οποίοι με την παρουσία σας τιμάτε τη μνήμη του Μακαρίου.

Ευχόμαστε, τέλος, όπως οι μαρτυρικοί αγώνες του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου βρουν τη δικαίωσή τους, που θα σημάνει και τη λύτρωση της πολύπαθης πατρίδας μας».

Στη συνέχεια, ο Επιτετραμμένος της Ελλάδος στην Κύπρο κ. Ιωάννης Μαλλικούρτης αναφέρθηκε στην εμβληματική προσωπικότητα του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ΄, ο οποίος άφησε ανεξίτηλο το στίγμα του στην ιστορική πορεία της Κυπριακής Δημοκρατίας καθώς και στα διδάγματα που θα πρέπει να αντλούν οι επόμενες γενιές από τον βίο και τις επιλογές του Μακαρίου:

«Εξοχώτατε κύριε Πρόεδρε της Κυπριακής Δημοκρατίας,
Μακαριώτατε,
Κύριε Πρόεδρε της Βουλής των Αντιπροσώπων,
Έντιμοι κύριοι Υπουργοί,
Εκλεκτοί προσκεκλημένοι,

Κυρίες και Κύριοι,

Με μεγάλη χαρά απευθύνω σήμερα χαιρετισμό στην εκδήλωση μνήμης και τιμής για τον μακαριστό Εθνάρχη Μακάριο Γ, μιας εμβληματικής προσωπικότητας του Κυπριακού Ελληνισμού, που άφησε ανεξίτηλο το στίγμα του στην ιστορική πορεία της Κυπριακής Δημοκρατίας.

Ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος υπήρξε χαρισματικός ηγέτης με παγκόσμια ακτινοβολία, δηλαδή άτομο με ιδιότητες απρόσιτες στον κοινό άνθρωπο. Οι δε πολιτικές επιλογές του σε όλα τα κρίσιμα στάδια του Κυπριακού, από τη δεκαετία του 1950 έως τον θάνατό του το 1977, εξακολουθούν να αποτελούν αντικείμενο μελέτης και ανάλυσης. Ενίοτε, οι αναλύσεις αυτές εξάπτουν το συναίσθημα ή ακόμη και εγείρουν διαφωνίες, κοινή συνισταμένη, πάντως, όλων των αναλυτών, είτε πρόκειται για υποστηρικτές είτε για επικριτές του, είναι ότι αναμφίβολα ο Μακάριος υπήρξε κορυφαία προσωπικότητα που αγωνίστηκε με πάθος και αυταπάρνηση για τη δικαίωση του αγώνα του κυπριακού λαού.

Για έναν Έλληνα διπλωμάτη, που ανήκει στη γενιά που γεννήθηκε λίγο πριν την κοίμηση του Μακαρίου και ο οποίος εκ των πραγμάτων γνώρισε τον πρώτο Πρόεδρο της Κυπριακής Δημοκρατίας μόνον μέσω των ιστορικών βιβλίων και μαρτυριών, ο Μακάριος αποτελεί, σχεδόν, μυθική προσωπικότητα και, βεβαίως, προκαλεί δέος. Και επειδή αναφέρομαι σε μυθικές προσωπικότητες, θα ήθελα, εάν μου επιτρέπετε, να καταχραστώ το βήμα που μου δίδεται σήμερα για να μνημονεύσω τον σπουδαίο Έλληνα διπλωμάτη και συνοδοιπόρο του Μακαρίου, τον αείμνηστο Μιχάλη Δούντα, ο οποίος σε πολύ δύσκολους καιρούς έδειξε εμπράκτως την αφοσίωσή του στον Αρχιεπίσκοπο, με κίνδυνο μάλιστα να χάσει τη δουλειά του, στην καλύτερη των περιπτώσεων.

Κυρίες και Κύριοι,

Το ζητούμενο είναι να μπορέσουμε να αντλήσουμε διδάγματα από τον βίο και τις επιλογές του Μακαρίου, εν είδει παρακαταθήκης για τις επόμενες γενιές. Όταν του ασκείται, δε, καλοπροαίρετη κριτική, θα πρέπει να γίνεται αντιληπτό ότι είναι εντελώς ανορθολογικό να του προσάπτονται ευθύνες για αποφάσεις που έλαβε, αξιολογώντας τες- τις αποφάσεις δηλαδή- όχι επί τη βάσει των συνθηκών που ο ίδιος αντιμετώπιζε στη δεδομένη χρονική συγκυρία, αλλά εκείνων που επακολούθησαν και στις οποίες ο ίδιος ουδεμία συμμετοχή είχε κατά τη διαμόρφωσή τους.

Από πλευράς μου, επέλεξα να σταθώ στο εξής απόσπασμα από ομιλία του

Μακαρίου, το οποίο θεωρώ ότι πρέπει να αποτελεί οδηγό για όλους τους Έλληνες. Πρόκειται για γνωστό απόσπασμα από την ομιλία του Μακαρίου στην Πάντειο τον Ιούνιο του 1977: «Η επιβίωση, φυσική και εθνική, του Κυπριακού Ελληνισμού εδώ και τριανταπέντε σχεδόν εκατονταετίες οφείλεται στην απαρασάλευτη προσήλωσή του προς τις ελληνικές πνευματικές αξίες, οφείλεται στον αρχέγονο ακατάλυτο δεσμό του με τις πηγές και τις ρίζες της φυλετικής του προελεύσεως και της εθνικής του υποστάσεως. Αυτοί οι πανάχραντοι δεσμοί του ελληνισμού της Κύπρου με την Ελλάδα διασταυρώνονται και ταυτίζονται με τα φύτρα της ζωής του, με την ίδια την ζωή και την ύπαρξη του, και είναι δεσμοί μόνιμοι και αναλλοίωτοι, πέρα από το πρόσκαιρο και το εφήμερο, πάνω από κάθε υπολογισμό ή σκοπιμότητα».

Ένα δεύτερο δίδαγμα προκύπτει από την τελευταία δημόσια ομιλία του Μακαρίου, στις 20 Ιουλίου 1977, στην οποία έκανε λόγο για τον «μακροχρόνιο αγώνα». Στην ομιλία αυτή, έχοντας στο πλευρό του τον Πρόεδρο της Βουλής των Ελλήνων Κωνσταντίνο Παπακωνσταντίνου, ο Μακάριος αναγνωρίζει ότι η πάροδος του χρόνου συμβάλλει στην παγίωση των τετελεσμένων της εισβολής και ότι απαιτείται ρεαλισμός υπό το φως των νέων συνθηκών, ωστόσο υπογραμμίζει ότι «σε εθνικά προβλήματα, όπως το Κυπριακό, ο πολύς ρεαλισμός στην αντιμετώπισή τους ισοδυναμεί με ηττοπάθεια». Με άλλα λόγια, σημασία έχουν οι αποχρώσεις και όχι οι απόλυτες προσεγγίσεις, είτε προς τη μια είτε προς την άλλη κατεύθυνση.

Σχεδόν σαράντα τρία χρόνια από τον θάνατο του Μακαρίου, η Κυπριακή Δημοκρατία έχει κάνει μεγάλα άλματα προόδου, είναι μέλος των ΗΕ και της ΕΕ και ανήκει στην οικογένεια των οικονομικά αναπτυγμένων χωρών. Τούτων λεχθέντων, πρόκληση παραμένει η μη επίλυση του Κυπριακού και η συνέχιση της τουρκικής κατοχής εδάφους κράτους-μέλους της ΕΕ επί 45 και πλέον έτη. Το γεγονός αυτό οφείλεται στην απροθυμία της Τουρκίας να εμπλακεί σε ειλικρινή και εποικοδομητικό διάλογο για την επίτευξη μιας βιώσιμης και λειτουργικής λύσης. Πρέπει, επίσης, να γίνει αντιληπτό ότι το Κυπριακό αποτελεί πρωτίστως ζήτημα εισβολής και κατοχής. Δεν νοείται λύση του χωρίς την κατάργηση του αναχρονιστικού και παρωχημένου συστήματος των εγγυήσεων και των επεμβατικών δικαιωμάτων και χωρίς την αποχώρηση του κατοχικού στρατού. Το ζητούμενο είναι η απαλλαγή από τα τετελεσμένα της εισβολής και κατοχής, με στόχο την αποκατάσταση της διεθνούς και ευρωπαϊκής έννομης τάξης. Με στόχο την επίτευξη μιας λύσης που θα βασίζεται στις αποφάσεις των Η.Ε. και το

ευρωπαϊκό κεκτημένο, ούτως ώστε να επικρατήσουν συνθήκες ασφάλειας, ειρήνης και ευημερίας για το σύνολο των νόμιμων κατοίκων της νήσου. Στο πλαίσιο αυτό, η Ελλάδα στηρίζει με κάθε τρόπο τις άοκνες προσπάθειες της Κυπριακής Κυβέρνησης και προσωπικά του Προέδρου Αναστασιάδη για την επανέναρξη των συνομιλιών, ούτως ώστε σύντομα το όραμα του Μακαρίου για μια ελεύθερη, επανενωμένη Κύπρο να γίνει πραγματικότητα.

Κλείνοντας, θα ήθελα να σας ευχαριστήσω που μου δώσατε τη δυνατότητα να απευθύνω χαιρετισμό στη σημερινή εκδήλωση μνήμης και τιμής ενός μεγάλου Κύπριου, οι προειδοποιήσεις, οι εύστοχες και διορατικές εκτιμήσεις του οποίου προ τεσσάρων ή και πέντε δεκαετιών εξακολουθούν να παραμένουν επίκαιρες όσο ποτέ και να αποτελούν παρακαταθήκη για τις νεότερες γενιές.

Σας ευχαριστώ πολύ».

Ακολούθως, τον λόγο έλαβε η Α.Ε. ο Πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας κ. Νίκος Αναστασιάδης, ο οποίος είπε τα εξής:

«Με αισθήματα ιστορικής ευθύνης παρευρισκόμαστε στην εκδήλωση τιμής στην προσωπικότητα του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ' και της συνολικής προσφοράς του στον τόπο.

Ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος, μία αναντίλεκτα πολυσύνθετη εκκλησιαστική και εθνική μορφή, συνιστά ένα από τα σημαντικότερα κεφάλαια της σύγχρονης ιστορίας της χώρας, αφού, τόσο μέσα από την ιερατική όσο και την πολιτική του δράση, όρισε όσο ελάχιστοι την πορεία της Εκκλησίας της Κύπρου, την ίδρυση και τη μετέπειτα εξέλιξη της Κυπριακής Δημοκρατίας, αλλά και την ανάπτυξη και πολιτική ωρίμαση της κυπριακής κοινωνίας.

Ανατραφείς παιδιόθεν στους εκκλησιαστικούς κόλπους, υπήρξε θερμός πρόμαχος της Ορθοδοξίας και των αρχών και αξιών που αυτή πρεσβεύει, δαπανώντας εαυτόν με πλήρη συνέπεια και αφοσίωση στην υπηρεσία της.

Αξιωθείς αργότερα του υψηλότερου ιερατικού βαθμού της Κυπριακής Εκκλησίας, φρόντισε ως Προκαθήμενος για την αναδιοργάνωση και την πρόοδο της, επιδεικνύοντας ιδιαίτερη επιμέλεια για την πνευματική καλλιέργεια του ποιμνίου του, αναπτύσσοντας παράλληλα πλούσιο κοινωνικό και φιλανθρωπικό έργο, αλλά και ιεραποστολική διακονία ανά τον κόσμο και ιδιαίτερα στην αφρικανική ήπειρο.

Αναλόγως, συνδέοντας το χρέος του ως εκκλησιαστικού ταγού με τον

εθνικό αγώνα για τη σωτηρία της πατρίδας μας, τρέφοντας πηγαία αγάπη και οραματιζόμενος μία ελεύθερη Κύπρο, έταξε διαχρονικά εαυτόν στην προάσπιση των κυριαρχικών δικαιωμάτων του τόπου και των απαράγραπτων δικαίων του κυπριακού λαού.

Τόσο ως εμπνευστής και πολιτικός Αρχηγός του Απελευθερωτικού Αγώνα της ΕΟΚΑ το 1955-'59 όσο και ως ο πρώτος, και επί 17 συναπτά έτη, Πρόεδρος της Κύπρου, πάλεψε για την επικράτηση των ιδανικών της δικαιοσύνης, της ελευθερίας και της δημοκρατίας.

Έχοντας πλήρη επίγνωση των υψηλών απαιτήσεων των εθνικών του οραματισμών, στάθηκε με τόλμη και αποφασιστικότητα απέναντι στις δύσκολες αποφάσεις, αλλά και τις μεγάλες ευθύνες που κλήθηκε να αναλάβει σε κρίσιμες ιστορικά περιόδους για τον τόπο.

Και είναι για αυτούς ακριβώς τους λόγους που συγκέντρωσε τη λαϊκή υποστήριξη, αντιμετωπίζοντας την ίδια ώρα το μένος των αντιπάλων και ιδιαίτερα της Χούντας των Αθηνών, που κορυφώθηκε με το πραξικόπημα της 15ης Ιουλίου του 1974, επιφέροντας δυστυχώς την τραγωδία της τουρκικής εισβολής.

Παρά το γεγονός ότι πολλά θα μπορούσε να πει κανείς για τη φυσιογνωμία, τη δράση και την προσφορά του Μακαρίου, θα αποφύγω να ανατρέξω περαιτέρω στον βίο και το έργο του, αφού εν συνεχεία ακολουθεί η παρουσίαση των Απάντων του. Εξάλλου, και μόνο ο αριθμός των τόμων Απάντων, δύο για την εκκλησιαστική αποστολή και δεκαοκτώ για την εθνική παρουσία, 20 στον αριθμό, ομιλεί αφ' εαυτού και θα ήταν αδιανόητο στο πλαίσιο ενός χαιρετισμού να συρρικνωθούν.

Αναμφίβολα, η σύλληψη της ιδέας της συγγραφής των Απάντων από την Ουρανία Κοκκίνου, η υλοποίηση της από τον αείμνηστο Αρχιεπίσκοπο Χρυσόστομο Α' και τον νυν Αρχιεπίσκοπο Χρυσόστομος Β΄, ως και η επίμοχθη, ενδελεχής προσπάθεια, που απαιτήθηκε για την ολοκλήρωσή τους από τους συγγραφείς, τα καθιστά μοναδική ιστορική πηγή.

Στο πλαίσιο αυτό, είμαι απολύτως βέβαιος, ότι η εκτενής αναφορά από τον Πανιερώτατο Μητροπολίτη Πάφου κ. Γεώργιο στους δύο τόμους των Απάντων, που άπτονται της εκκλησιαστικής δράσης του Μακαρίου σε συγγραφή του Αντρέα Μιτσίδη, όσο και στους υπόλοιπους 18 από τον Διευθυντή του Κυπριακού Κέντρου Μελετών κ. Χρήστο Ιακώβου σε συγγραφή του κ. Νέαρχου

Νεάρχου, θα επιτρέψει μια πρώτη σύντομη προσέγγιση στο περιεχόμενο των «Απάντων».

Αρκούμενος υπό το πρίσμα αυτό στα όσα συνοπτικά ανέφερα, θα ήθελα να σταθώ στο γεγονός ότι, είτε είναι κάποιος υποστηρικτής είτε επικριτής των επιλογών και της πορείας που ακολούθησε ο Μακάριος, δεν μπορεί να αρνηθεί ότι αγωνίστηκε για τη δικαίωση του Κυπριακού Ελληνισμού, την αποκατάσταση της ειρήνης στην Κύπρο και την αρμονική συμβίωση όλων των νόμιμων κατοίκων της.

Αν κάτι μας δίδαξε η μακραίωνη ιστορία μας είναι πως στον διχασμό χρεώνουμε τις χαμένες πατρίδες και στην ενότητα πιστώνουμε τις ένδοξες σελίδες της.

Αιρόμενος στο ύψος των δικών μου ιστορικών ευθυνών, θέλω να σας διαβεβαιώσω ότι, σε απόλυτη συνεργασία και πνεύμα ομοψυχίας με τις υπόλοιπες των πολιτικών δυνάμεων, αλλά και των Ελληνικών Κυβερνήσεων, θα συνεχίσω να αναλώνω το άπαν των δυνάμεων μου, προκειμένου να παραδώσω μία πατρίδα απαλλαγμένη από τις όποιες αναχρονιστικές εγγυήσεις, στρατεύματα κατοχής και ξένες εξαρτήσεις.

Πρώτιστο μέλημά μου, όπως και των προκατόχων μου, παραμένει η εξεύρεση μιας κοινά αποδεκτής λύσης, η οποία θα διασφαλίζει τη λειτουργικότητα, τη βιωσιμότητα και τον αλληλοσεβασμό, επιτρέποντας σε όλους τους πολίτες, ασχέτως κοινοτικής καταγωγής, να συμβιώσουν και να συνδημιουργήσουν μέσα σε συνθήκες ειρήνης, σταθερότητας, ασφάλειας και προόδου.

Δεδομένης της ανανεωμένης ενεργούς εμπλοκής του Γενικού Γραμματέα των Ηνωμένων Εθνών θα συνεχίσουμε με αποφασιστικότητα τις προσπάθειές μας, προκειμένου να δημιουργηθούν οι απαραίτητες συνθήκες που θα επιτρέψουν την επανέναρξη ενός δομημένου διαλόγου.

Η τριμερής συνάντηση στο Βερολίνο, στις 25 Νοεμβρίου του 2019, θεωρώ ότι υπήρξε ένα πρώτο θετικό βήμα προς την κατεύθυνση αυτή, καθώς καθορίστηκαν τα συστατικά στοιχεία που θα πρέπει να διέπουν την επανέναρξη των συνομιλιών.

Αυτό που θέλω να υπογραμμίσω και να τονίσω είναι πως απαράβατος όρος και απαραβίαστη αρχή είναι η λύση να διασφαλίζει τα ανθρώπινα δικαιώματα, η λύση να διασφαλίζει τη βιωσιμότητα μέσα από τη λειτουργικότητα του κράτους. Διαφορετικά, δυστυχώς, θα κλάψουμε επί χειροτέρων ερειπίων.

Κανείς δεν παραγνωρίζει τη δημιουργία τετελεσμένων με την πάροδο του χρόνου. Κανείς, όμως, και δεν μπορεί να παραβλέπει τις βλέψεις της Τουρκίας. Κανείς δεν μπορεί να παραγνωρίζει πως υλοποιούνται μέσα από όλα όσα καταγράφονται εκείνα που διεκδικούσε στο Κραν Μοντανά. Εκείνα που διεκδικούσε δεν ήταν μόνο η συνέχιση των εγγυήσεων, αλλά και η παρουσία μονίμου στρατιωτικής μονάδας σε στρατιωτική Βάση στο βόρειο τμήμα, αλλά και ταυτόχρονα μέσα από τις αξιώσεις, της τάχα πολιτικής ισότητας, της θετικής ψήφου, που δεν είναι παρά πολιτική ανισότητα, εκεί οδηγεί εν τη ουσία, ήταν να κυριαρχεί επί ολοκλήρου του κράτους. Αυτά έχω κατά νου.

Έπραξα ό,τι ήταν ανθρωπίνως δυνατόν και θα πράξω ακόμα περισσότερα αρκεί να υπάρξει ο αλληλοσεβασμός, όχι μόνο από δικής μας πλευράς που συμμεριζόμαστε τις ανησυχίες των Τουρκοκυπρίων, αλλά και από δικής τους πλευράς να κατανοήσουν ότι υπάρχουν παγκόσμιες αρχές και όχι οθωμανικές υποδείξεις για αρχές.

Συνεπώς, με αυτά έχοντας κατά νου, αν είναι κάτι που θα τιμήσει τον αείμνηστο ηγέτη είναι, τηρώντας αυτές τις αξίες, αυτές τις αρχές, να δώσουμε κάποια στιγμή τη δυνατότητα πραγματικά να ζήσουμε κάτω από συνθήκες που να διασφαλίζεται το μέλλον, η προοπτική, η ειρηνική συμβίωση και η συνδημιουργία με το σύνοικο στοιχείο».

Μετά το πέρας των χαιρετισμών, ο Πανιερώτατος Μητροπολίτης Πάφου κ. Γεώργιος παρουσίασε τους δύο τόμους των «ΑΠΑΝΤΩΝ», στους οποίους περιλαμβάνονται κείμενα Εκκλησιαστικού και Κοινωνικού περιεχομένου, ως ακολούθως:

«Υπάρχουν άνθρωποι που πέρασαν από τη γη αυτή, μένοντας άγνωστοι και απαρατήρητοι στην εποχή τους και που αναγνωρίστηκαν και εκτιμήθηκαν σε επόμενες εποχές. Υπάρχουν άλλοι, που επιδοκιμάστηκαν στην εποχή τους, πέρασαν όμως μαζί της, και ξεχάστηκαν. Υπάρχουν, όμως, και άνθρωποι που σελάγισαν και κυριάρχησαν στην εποχή τους και οι οποίοι διατήρησαν και επαύξησαν την αίγλη τους και στις επόμενες εποχές και έγιναν πρότυπα, μόνιμοι φάροι τηλαυγείς για τον λαό τους.

Ευλογημένοι οι λαοί οι οποίοι στην Ιστορική τους πορεία έχουν τέτοια πρότυπα, πρότυπα ηρωισμού, ήθους και αρετής, για να τους δείχνουν τον δρόμο. Ευλογημένοι κι όλοι εμείς, ο κυπριακός ελληνισμός, που αξιωθήκαμε, από τον Θεό, μιας τέτοιας μεγάλης δωρεάς, στο πρόσωπο του Εθνάρχη Μακαρίου.

Η κολοσσιαίων διαστάσεων μορφή του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου κυριάρχησε για 30 και πλέον χρόνια, στην Κύπρο και την Εκκλησία της, από το 1948, που αναδείχθηκε Μητροπολίτης Κιτίου, μέχρι την ημέρα του θανάτου του. Η δόξα του μένει όμως και σήμερα άφθιτος και η μνήμη του άληκτος και άληστος. Το παράδειγμά του κι οι υποθήκες του, αιώνιοι καθοδηγητές του λαού του.

Δεν παρασύρθηκε ποτέ από τους ανέμους. Και φυσούσαν πάντοτε απ' όλες τις κατευθύνσεις. Έμεινε στις επάλξεις του καθήκοντος. Στητός, φλόγα ολόρθη, πάνω από την ακίνητη και ακοίμητη φωτοπηγή της Πατρίδας και της Εκκλησίας. Δεν δούλωσε πουθενά το πνεύμα του δεν έγινε κανενός συμφέροντος υπήκοος ή υπηρέτης.

Πολυσχιδές και πολυδαίδαλο το έργο του. Η Εκκλησία όμως παρέμεινε πάντα ο φυσικός του βιότοπος. Ένιωθε πάντα κληρικός, ήταν εκκλησιαστικός Ηγέτης.

Πίσω του μας άφησε, σ' αυτόν τον τομέα, ως κληρονομιά, ένα τεράστιο συγγραφικό έργο. Ένα έργο ζωής, που δεν θα παύσει να μεταδίδει στις επερχόμενες γενιές, τους παλμούς της ψυχής του, να μιλά για τον Θεό και την Πατρίδα, να προβάλλει την Αρετή και να υποκινεί σε αγιότητα βίου.

Έλαβε, πράγματι, από τον Θεό, εκτός των άλλων, και χάρισμα λόγου, σπάνιας δύναμης και κάλλους. Γνώριζε, όμως και «λόγου μέτρα». Πίστευε ότι «ἐπομβρία λόγων» υπάρχει εκεί που παρατηρείται «αὐχμὸς νοῦ»! Οι μεστοί νοημάτων λόγοι του, στις ενθρονίσεις Επισκόπων και Ηγουμένων, δεν ξεπερνούσαν τη μιάμιση σελίδα. Το ίδιο και οι εγκύκλιοί του, με τις οποίες απευθυνόταν, για διάφορα θέματα, στους πιστούς.

Αυτό το έργο ανέλαβα να παρουσιάσω απόψε σε σας, στο σύντομο χρονικό διάστημα των είκοσι λεπτών που μου δόθηκε, μέσα από τους δύο τόμους των Απάντων του στον εκκλησιαστικό και κοινωνικό τομέα.

Οι δύο τόμοι, μεγάλων διαστάσεων, περιλαμβάνουν συνολικά κείμενα και φωτογραφίες πέραν των 1500 σελίδων, που συνελέγησαν, ταξινομήθηκαν και σχολιάστηκαν από τον μακαριστό Ανδρέα Μιτσίδη.

Τα κείμενα αυτά κατατάσσονται σε 33 ομάδες, στην κάθε μια από τις οποίες περιλαμβάνονται ομοειδή κείμενα, που παρατίθενται κατά τη χρονολογική σειρά της συγγραφής τους. Έτσι υπάρχουν οι ομιλίες κατά τις δικές του χειροτονίες, στους διάφορους βαθμούς της ιερωσύνης, οι προσφωνήσεις σε χειροτονίες

Αρχιερέων και Ηγουμένων, που ο ίδιος τέλεσε, οι Εγκύκλιοί του προς τον λαό τα Χριστούγεννα, το Πάσχα και σε άλλες περιπτώσεις, θρησκευτικά του κηρύγματα, προσφωνήσεις κατά τις συνεδρίες της Ιεράς Συνόδου, εόρτιοι, επικήδειοι και επιμνημόσυνοι λόγοι του, λόγοι του στις τελετές λήξης των μαθημάτων της Ιερατικής Σχολής, ή των κατηχητικών, σε ιερατικά συνέδρια, σε συνέδρια Θεολόγων, στα αποκαλυπτήρια ανδριάντων, προτομών, ή μνημείων ηρώων, μια αγιολογική του μελέτη και άλλα. Το όλο έργο κατακλείεται με την παράθεση όσων αφορούν στη Μείζονα και Υπερτελή Σύνοδο που εκείνος συγκάλεσε και με την παράθεση όλων των σχετικών με την ασθένεια, τον θάνατο και την κηδεία του.

Καταλαβαίνετε ότι στα περιορισμένα πλαίσια που οφείλουμε να κινηθούμε, δεν είναι δυνατό ούτε τους τίτλους των 33 ομάδων, αυτών των κειμένων, να αναφέρουμε. Γι' αυτό επέλεξα μερικούς από τους κυριότερους τομείς, στους οποίους εξεδηλώθη το έργο του Μακαρίου, και με συγκεκριμένες αναφορές του, θα προσπαθήσω να εκθέσω τις ευαισθησίες και τη μέριμνα που επέδειξε σ΄αυτούς.

Πρώτο του μέλημα ήταν το ιερατικό υπούργημά του. Η αγωνία τόσο για τον εαυτό του, εφαρμόζοντας την προτροπή του Αποστόλου Παύλου «ὁ δοκῶν ἑστάναι βλεπέτω μὴ πέσῃ» (Α΄ Κορινθ. ι΄ 12), όσο και για όλους τους κληρικούς της Κύπρου.

Τον συγκλόνιζε βαθύτατα η ιερότητα της αποστολής του. Ακόμα και στα πιο απλά, τα εξωτερικά, ο λαός τον θυμάται ως λειτουργό ευλαβέστατο. Σιωπηλόν και συγκεντρωμένον πλήρως μπροστά στο ιερό θυσιαστήριο, γεμάτο σεμνότητα και δέος. Πάντα όρθιον και ακίνητον. Με την ηθική και πνευματική παρουσία του, τη θαυμαστή συνέπεια έργων και λόγων, προβλημάτιζε τις συνειδήσεις των πιστών και οδηγούσε σε ένα γόνιμο αυτοέλεγχο, σε μια διαρκή αυτογνωσία.

Μιλώντας κατά την ενθρόνιση του Μητροπολίτη Πάφου Φωτίου και προβάλλοντας εκείνα που ο ίδιος τηρούσε για τον εαυτό του, είπε: «Πρόσεχε πρῶτον ἑαυτῷ. Οἷος τὴν διάθεσιν, τοιοῦτος καὶ τὸ φαινόμενον. Οἷος τὸν λόγον, τοιοῦτος καὶ τὸν τρόπον. Δίδαξον ἐν λόγοις, παραδειγμάτισον ἐν ἔργοις… Τύπος γίνου τῶν πιστῶν… ἐν ἀναστροφῇ, ἐν ἀγάπῃ, ἐν πίστει ἐν ἁγνείᾳ, ἔχων λύχνον εἰς τοὺς πόδας σου καὶ φῶς εἰς τὰς τρίβους σου τοῦ Θεοῦ τὸν νόμον…».

Έχοντας επίγνωση του ύψους του ιερατικού αξιώματος, έθεσε ως πρώτη και μόνιμη φροντίδα του, αφότου ανήλθε στον αρχιεπισκοπικό θρόνο, την εξεύρεση κατάλληλων κληρικών.

Τονίζοντας την ανάγκη απόκτησης μορφωμένων κληρικών έλεγε σε ιερατικό συνέδριο της Αρχιεπισκοπής: «Εἰς παλαιὰς ἐποχάς, ὁ ἱερεὺς ἦτο ὁ μόνος, σχεδόν, εἰς τὸ χωρίον του ἐγγράμματος, ἐγνώριζε, δηλαδή, ἀνάγνωσιν καὶ γραφήν... Ἀλλ᾽ αἱ συνθῆκαι ἤλλαξαν σήμερον καὶ τὸ μορφωτικὸν ἐπίπεδον τοῦ λαοῦ ἀνῆλθε σημαντικῶς... Ἡ μόρφωσις καὶ ἡ πνευματικὴ ἀνύψωσις τοῦ κλήρου ἀποτελεῖ ἀπαραίτητον προϋπόθεσιν διὰ να ἀνταποκριθῇ οὗτος εἰς τὴν μεγάλην ἀποστολήν του».

Έδειξε, γι᾽ αυτόν τον λόγο, ιδιαίτερη φροντίδα για την Ιερατική Σχολή, που την ονόμαζε ***«παλλάδιον τῶν ἐλπίδων καὶ τῶν προσδοκιῶν τῆς Ἐκκλησίας».*** *Επέβλεπε, διακριτικά, το πρόγραμμα σπουδών, βοηθώντας με κάθε τρόπο, πνευματικά και υλικά, τόσο τη Σχολή όσο και τους σπουδαστές.*

Δεν είχε, βέβαια, ψευδαισθήσεις ότι μόνη η μόρφωση, θα έφερε τα προσδοκώμενα αποτελέσματα. Έλεγε χαρακτηριστικά: «Μορφωμένος διὰ πολλῶν γνώσεων ἄνθρωπος, ἀλλὰ στερούμενος ἤθους καὶ χαρακτῆρος, εἶναι μᾶλλον αἴτιος βλάβης ἢ ὠφελείας. Ὁ ἀναλαμβάνων τὸ ὑψηλὸν ὑπούργημα τῆς ἱερωσύνης δὲν θὰ ὠφελήσῃ μόνον διὰ τῆς διδασκαλίας ἀλλὰ προπαντὸς διὰ τοῦ παραδείγματος».

Προειδοποιούσε, ακόμα, γνωρίζοντας εξ ιδίας πείρας, για τις θλίψεις που θα συναντούσαν οι ευσεβείς κληρικοί. Κατά τη χειροτονία του Χωρεπισκόπου Σαλαμίνος Βαρνάβα έλεγε: «Γνώριζε, ὅμως, ὅτι "οὐκ ἔνι ἄνδρα τὴν τῆς ἀρετῆς ὁδὸν ὁδεύοντα λύπης εἶναι χωρίς, θλίψεως, ὀδύνης, πειρασμῶν"».

Ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της ψυχοσύνθεσης του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου ήταν και ο βαθύς σεβασμός που έτρεφε προς τους αγίους, ιδιαίτερα τους τοπικούς, που θεωρούσε ότι ήταν «σὰρξ ἐκ τῆς σαρκὸς καὶ ὀστοῦν ἐκ τῶν ὀστέων» του Κυπριακού λαού. Έτσι, παρά τις τόσες ασχολίες του, το 1968, συμμετέχοντας σε τιμητικό τόμο για αγαπητό του καθηγητή, συνέγραψε τη μελέτη: ***«ΚΥΠΡΟΣ Η ΑΓΙΑ ΝΗΣΟΣ»*** *στην οποία προβάλλει όλους τους γνωστούς Κυπρίους αγίους. Η μελέτη αυτή εκτίθεται στον Α΄ τόμο των Εκκλησιαστικών του Απάντων.*

Έκφραση του σεβασμού του προς τους αγίους ήταν και η μεταφορά, το 1967, στην Κύπρο, των λειψάνων του Κυπρίου Νεομάρτυρος Αγίου Γεωργίου, που μαρτύρησε στην Πτολεμαΐδα της Παλαιστίνης το 1752. Για να τονώσει το φρόνημα του πιστού λαού μετέφερε στην Κύπρο, με την ευκαιρία της εκατονταετηρίδος της Μονής Απ. Ανδρέου στην Καρπασία, προς προσκύνηση, και

την κάρα του Αποστόλου Ανδρέου, καθώς και, ένα χρόνο αργότερα, την κάρα του αγίου νεομάρτυρος Πολυδώρου, που ήταν Κύπριος. Στις ομιλίες του που εκφωνήθηκαν κατά την υποδοχή και τα συλλείτουργα που ακολούθησαν φαίνεται η στάση του Μακαρίου, η αγάπη και ο ιδιαίτερος σεβασμός του προς τους Κυπρίους Αγίους.

Ουδέποτε, όμως, εκμεταλλεύτηκε το συναίσθημα του λαού για να τον αποπροσανατολίσει με τη συχνή, την καθημερινή περιήγηση λειψάνων και εικόνων. Ήταν άνθρωπος του μέτρου και της ευθύνης, που ήθελε να διαμορφώνει τη συνείδηση του ποιμνίου του σύμφωνα με τα προστάγματα της αληθινής, πνευματικής λατρείας μας, κι όχι να το παρασύρει προς επιφανειακή ευσέβεια και εξωτερικούς τύπους.

Αμέσως, μετά την Ανεξαρτησία, ενεθάρρυνε και βοήθησε στην ανοικοδόμηση πλείστων ενοριακών ναών. Δεν ήταν μόνο οι πρακτικές ανάγκες που επέβαλαν τούτο. Ήταν και μια επιβεβαίωση της ψυχοσύνθεσης του λαού, και μια έκφραση ευχαριστίας προς τον Θεό, που βοήθησε για την απαλλαγή από τον αποικιακό ζυγό.

Μιλώντας κατά την κατάθεση του θεμέλιου λίθου του ιερού ναού Αγίου Δημητρίου Ακροπόλεως έλεγε: «…Ἡ θεμελίωσις καὶ οἰκοδομὴ Ναοῦ συντελεῖ εἰς τὴν θεμελίωσιν καὶ στερέωσιν τῆς χριστιανικῆς ἡμῶν πίστεως. Ὁ Ἑλληνικὸς Κυπριακὸς λαὸς ἐξακολουθεῖ καὶ σήμερον, παρὰ τὴν ἐκ διαφόρων ἰδεολογικῶν ῥευμάτων καὶ ἐξ ἄλλων συνθηκῶν δημιουργουμένην σύγχυσιν, νὰ διατηρῇ αἴσθημα βαθείας θρησκευτικότητος καὶ νὰ διαπνέεται ἀπὸ τὰ ἰδεώδη τῆς χριστιανικῆς του παραδόσεως καὶ πίστεως. Προκαλεῖ ἱκανοποίησιν τὸ γεγονὸς ὅτι καὶ εἰς τὴν πλέον μικρὰν ἢ πτωχὴν κοινότητα τῆς Νήσου μας ἡ πρώτη φροντὶς τῶν κατοίκων της εἶναι ἡ, διὰ τὰς θρησκευτικὰς ἀνάγκας των, ἀνέγερσις Ναοῦ, εἰς τὴν οἰκοδόμησιν τοῦ ὁποίου εἰσφέρουν προθύμως καὶ κατὰ ποικίλους τρόπους…».

Σε άλλη περίπτωση, στη θεμελίωση του ιερού ναού Αγίου Νικολάου Λυκαβητού, παρατηρούσε ότι «…ἡ βαθεῖα αὐτὴ θρησκευτικότης τῶν Ἑλλήνων Κυπρίων ἀπετέλεσε καὶ τὴν δύναμιν ἐκείνην, ἥτις διετήρησεν ἀλώβητον τὴν Ἑλληνικὴν συνείδησιν καθ᾽ ὅλην τὴν μακρὰν καὶ περιπετειώδη ἱστορίαν τῆς Νήσου μας…».

Το σπουδαιότερο, ασφαλώς, έργο του στον εκκλησιαστικό οικοδομικό τομέα ήταν το μέγαρο της Αρχιεπισκοπής, αντάξιο του μακροβιότερου και σπουδαιότερου θεσμού της Κύπρου. Αν το προηγούμενο αρχιεπισκοπικό μέγαρο γινόταν το καταφύγιο του λαού σε ώρες θλίψης και διωγμών, το νέο, κατά τους

οραματισμούς του Μακαρίου, θα γινόταν το σημείο αναφοράς του λαού στους ειρηνικούς αγώνες για πρόοδο και κατοχύρωση της ελευθερίας του.

Έναν εκκλησιαστικό Ηγέτη, σε αλύτρωτο ελληνικό μέρος, τον απασχολούν, κυρίως, άλλα δύο θέματα, αλληλένδετα μεταξύ τους: Το θέμα της Παιδείας και το θέμα της Εθνικής διαπαιδαγώγησης και Εθνικής αποκατάστασης του λαού. Κι ο Μακάριος αντελήφθη από της πρώτης στιγμής το χρέος του ως προς τα θέματα αυτά.

Προσπάθησε με κάθε τρόπο να εμποδίσει τον αφελληνισμό του τόπου, που επεδίωκαν οι Άγγλοι με την υπαγωγή της Παιδείας στην αποικιακή κυβέρνηση. Κατόρθωσε να διατηρήσει στα χέρια της Εκκλησίας τη Μέση Εκπαίδευση μέχρι την Ανεξαρτησία, ενώ με εγκυκλίους, ομιλίες και κηρύγματά του, απευθύνθηκε στους Δασκάλους της Δημοτικής Εκπαίδευσης, στους γονείς και σ' ολόκληρη την κοινωνία, προσπαθώντας να μειώσει τις δυσμενείς επιπτώσεις της υπαγωγής της Δημοτικής Εκπαίδευσης στο αποικιακό Γραφείο Παιδείας. Και πέτυχε το ακατόρθωτο. Οι προσπάθειες των Άγγλων έπεσαν στο κενό.

Μιλώντας, το 1949, στο Παγκύπριο Γυμνάσιο, του οποίου ήταν απόφοιτος, εξέθεσε τα πιστεύω του για τον γενικότερο ρόλο της Παιδείας: «Τὸ Σχολεῖον», έλεγε, «δὲν μεταδίδει ἁπλῶς γνώσεις εἰς τοὺς μαθητάς του, ἀλλὰ κυρίως δημιουργεῖ χαρακτῆρα, ἐμπνέει ἰδεώδη καὶ δίδει κατευθύνσεις… Καὶ παιδείαν λέγοντες δεν ἐννοοῦμεν τὴν ἐκμάθησιν συντακτικῶν καὶ γραμματικῶν τύπων ἢ τὴν ἁπλῆν ἀποταμίευσιν ἄλλων γνώσεων, καλλιεργοῦντες μόνον τὸν νοῦν καὶ προάγοντες τὴν ἀνάπτυξιν μόνον τῆς γνωστικῆς δυνάμεως. Αὐτὸ εἶναι μέρος τῆς παιδείας καὶ μάλιστα ὄχι τὸ σπουδαιότερον. Ἀληθὴς καὶ ὀρθὴ Παιδεία εἶναι ἡ ἀνάπτυξις ὄχι μόνον τῆς γνωστικῆς ἀλλὰ ὅλων τῶν ψυχικῶν δυνάμεων τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ ὡς τοιαύτη περιλαμβάνει τὸν φωτισμὸν τοῦ νοῦ, ἀλλὰ καὶ τὴν ἠθικὴν διάπλασιν τῆς καρδίας…».

Αμέσως, μετά την Ανεξαρτησία, παρατηρήθηκε οργασμός ανοικοδόμησης Σχολείων, πολλών από την Εκκλησία και σχεδόν όλων σε εκκλησιαστική γη. Ήταν η πραγματοποίηση, τώρα που δημιουργήθηκαν οι κατάλληλες συνθήκες, των οραματισμών του Μακαρίου, ο οποίος δεν σταμάτησε μέχρι το τέλος της ζωής του να αγωνίζεται για την Ελληνική μας Παιδεία και να προβάλλει την ανάγκη περιφρούρησης της γλώσσας μας. Θεωρούσε την ελληνική μας γλώσσα, που στάθηκε ικανή σε δύο περιόδους της Ιστορίας, την εποχή Μ. Αλεξάνδρου και την εποχή του Αποστόλου Παύλου, να επωμιστεί την αποστολή τής παγκό-

σμιας, ως εθνική παρακαταθήκη και ως ανάχωμα εναντίον της διάβρωσης της ελληνικής συνειδήσεως.

Μιλώντας το 1969, κατά τον εορτασμό της πεντηκονταετηρίδος του Γυμνασίου Μόρφου, είπε ανάμεσα σ' άλλα: «Εἰς χρόνους χαλεποὺς διὰ τὴν Κύπρον, εἰς περιόδους ξενικῆς κατοχῆς καὶ ἐπιβουλῆς, τὰ ἑλληνικὰ γράμματα συνετήρησαν τὰ ἐθνικὰ αἰσθήματα καὶ ἡ ἑλληνικὴ παιδεία ἐστήριξε τὸ ἐθνικὸ φρόνημα. Τὰ σχολεῖα ὑπῆρξαν κέντρα πνευματικὰ διαπλάσεως χρηστῶν χαρακτήρων, ἀλλὰ καὶ ἐπάλξεις ἐθνικῆς ἀντιστάσεως, χῶροι σφυρηλατήσεως ἐθνικῶν συνειδήσεων. Μετελαμπαδεύοντο ἀπὸ τὰ Σχολεῖα αἱ ἠθικαὶ ἀξίαι τῆς ζωῆς, συνυφασμέναι μὲ τὰ ἐθνικὰ ἰδανικὰ καὶ ἐκαλλιεργοῦντο εἰς αὐτὰ ἡ φιλοπατρία καὶ ἡ ἀγάπη πρὸς τὴν ἐλευθερίαν».

Το πόσο δίκαιο είχε ο Μακάριος φαίνεται κι από το γεγονός ότι και σήμερα, όσοι θέλουν να μας αποπροσανατολίσουν εθνικά, επιχειρούν να μας αποκόψουν από το ελληνικό πρότυπο Παιδείας και θέτουν ως στόχο ζωής την υποτίμηση της γλώσσας μας.

Πρώτιστο καθήκον του, ασφαλώς, και κορυφαίαν αποστολή του θεωρούσε ο Μακάριος την εθνική καθοδήγηση του λαού, τη δημιουργία προϋποθέσεων αποτίναξης του αποικιακού ζυγού και Ένωσης της Κύπρου με την Ελλάδα, στην αρχή, και κατοχύρωσης και ολοκλήρωσης, ύστερα, της Ελευθερίας που αποκτήθηκε.

Στον ενθρονιστήριό του λόγο, έλεγε ότι δεν θα έδινε ύπνο στους οφθαλμούς και ανάπαυση στους κροτάφους του, «μέχρις ὅτου εἰς τὸν ἐθνικὸν ὁρίζοντα ῥοδίσῃ χρυσοπτερος ἶρις ἀγγέλλουσα τὸ φέγγος τῆς ποθεινῆς ἡμέρας τῆς ἐθνικῆς ἀπολυτρώσεως».

Κατανοούσε πολύ καλά πού θα στήριζε αυτήν την επιδίωξή του ο Μακάριος. Έλεγε κατά την ανακήρυξή του σε επίτιμο διδάκτορα της Παντείου Ανωτάτης Σχολής Πολιτικών Επιστημών τα εξής αξιοπρόσεκτα: «…Ἡ ἐπιβίωση, φυσικὴ καὶ ἐθνική, τοῦ Κυπριακοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἐδῶ καὶ τριανταπέντε σχεδὸν ἑκατονταετίες, ὀφείλεται στὴν ἀπαρασάλευτη προσήλωσή του πρὸς τὶς ἑλληνικὲς πνευματικὲς ἀξίες, ὀφείλεται στὸν ἀρχέγονο ἀκατάλυτο δεσμό του μὲ τὶς πηγὲς καὶ τὶς ῥίζες τῆς φυλετικῆς του προελεύσεως καὶ τῆς ἐθνικῆς του ὑποστάσεως…».

Όταν επέστρεψε από την εξορία, μετά τη λήξη του απελευθερωτικού μας αγώνα, τόνιζε: « Ἂς μὴ λησμονοῦμε, ὅτι ἡ ἐλευθερία δὲν ἀποτελεῖ μόνον προνόμιον καὶ δικαίωμα· ἀποτελεῖ συγχρόνως βαρυτάτην εὐθύνην καὶ ὑπέρτατον

καθῆκον». Και προηγουμένως, όταν προετοίμαζε τον αγώνα, έλεγε: «Κανένας λαὸς δὲν εἶναι τόσον ἀχρεῖος, ὥστε νὰ προτιμᾷ, ἀντὶ τῶν ὁμοφύλων, νὰ κυβερνᾶται ὑπὸ ἀλλοφύλων, ἀλλοθρήσκων καὶ ἀλλογλώσσων· κι ἂν ὑπάρχουν στον 20ὸ αἰῶνα τέτοιοι λαοὶ ἀχρεῖοι, ἀχρεῖος δὲν εἶναι ὁ Κυπριακὸς λαός…».

Όταν διαπίστωσε πως οι διαμαρτυρίες και τα υπομνήματα προς την αποικιακή κυβέρνηση δεν έφεραν κανένα αποτέλεσμα, αποφάσισε να πάρει ο ίδιος στα χέρια του την εξέλιξη της Ιστορίας. Να περάσει από την αντίδραση στη δράση.

Κι αναμετρήθηκε με μιαν πανίσχυρη αυτοκρατορία. Έσκυψε πάνω στην Κύπρο, νεφεληγερέτης, κατά τον Όμηρον, μ' αστραπές και βροντές, αφυπνιστής από τη νάρκωση αιώνων. Η φωνή του, στους περίφημους λόγους της Φανερωμένης, σάλπιγγα Δευτέρας Παρουσίας, έδωσε το σύνθημα του ηρωικού ξεσηκωμού. Κι οδήγησε τον λαό του στην αποτίναξη του αποικιακού ζυγού.

Ουδέποτε θεώρησε ο Μακάριος, ούτε βέβαια και ο θρησκευόμενος λαός της Κύπρου, ότι η ανάληψη των υψίστων εθνικών του υποχρεώσεων, πριν και μετά την ανεξαρτησία, μπορούσε να θεωρηθεί ως έχουσα πολιτική χροιά. Ήταν, τούτο, κατοπινό εφεύρημα της Χούντας και της ΕΟΚΑ Β΄.

Κι όταν κλήθηκε, ύστερα από την απαίτηση της συντριπτικής πλειοψηφίας του Κυπριακού Ελληνισμού, να αναλάβει τα ηνία του κράτους, είχε τη συναίσθηση ότι, ως επικεφαλής της εθναρχούσης Εκκλησίας, προσέφερε τις υπηρεσίες του στον εμπερίστατο λαό, όπως έπρατταν όλοι οι προκάτοχοί του, μέχρι και τον Μακάριο τον Β΄. Είχε μάλιστα την πεποίθηση ότι θα 'πρεπε πάντα η Εκκλησία να ενδιαφέρεται για το εθνικό μας θέμα. Μιλώντας στην τελευταία, υπό την προεδρία του, συνεδρία της Ιεράς Συνόδου, στις 7 Ιουλίου 1977, έλεγε: «...Ἡ Ἐκκλησία οὐδέποτε θὰ παύσῃ νὰ ἔχῃ βαρύνοντα λόγον καὶ νὰ διαδραματίζῃ σπουδαῖον ρόλον ἐπὶ τοῦ ἐθνικοῦ ἡμῶν ζητήματος. Ὑπὸ ὁποιασδήποτε συνθήκας, ὁ εὐσεβὴς καὶ φιλόπατρις Ἑλληνικὸς Κυπριακὸς λαὸς πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν θὰ προσβλέπῃ πάντοτε, ἐξ αὐτῆς θὰ ἀναμένῃ καθοδήγησιν καὶ εἰς αὐτὴν θὰ στηρίζῃ τὰς ἐλπίδας καὶ προσδοκίας του εἰς ἡμέρας χειμασμοῦ καὶ δοκιμασίας».

Στην τελευταία τριετία της ζωής του, που τη σημάδεψαν το πραξικόπημα των ελληνοφώνων και η εισβολή των βαρβάρων, προσπαθούσε περισσότερο να εμπνεύσει θάρρος και αυτοπεποίθηση στον λαό, να διοχετεύσει αγωνιστικότητα, να υπενθυμίσει την παρακαταθήκη τρεισήμισι χιλιάδων ελληνικών χρόνων, που καθιστούσαν επιτακτική την ανάγκη για εθνική επιβίωση στην πατρογονική γη.

Σε επιμνημόσυνό του λόγο στους πεσόντες κατά την τουρκική εισβολή, έλεγε τον Ιανουάριο του 1975: «Κλαίομεν νεκρούς, θρηνοῦμεν ἐρείπια, ἀγωνιῶμεν διὰ τοὺς ἀγνοουμένους, ἀνησυχοῦμεν διὰ τοὺς ἐγκλωβισμένους, λυπούμεθα διὰ τὸ δρᾶμα τῶν προσφύγων, θλιβόμεθα διὰ τὰ πολλὰ δεινά. Παρὰ ταῦτα, δὲν πρέπει νὰ κυριευθῶμεν ὑπὸ πνεύματος ἡττοπαθείας ἢ μοιρολατρίας. Ἄνω σχῶμεν τὰς καρδίας καὶ ὑψηλὰ ἄς κρατήσωμεν τὰς σημαίας».

Και στις 14 Σεπτεμβρίου 1975, στο Όμοδος, έλεγε: «…Δὲν ἀποκρούομεν τὰς συνομιλίας ὡς διαδικασίαν διὰ τὴν ἐξεύρεσιν λύσεως τοῦ Κυπριακοῦ προβλήματος. Ἀλλ᾽ ἀποκρούομεν τὰς συνομιλίας, ἐφ᾽ ὅσον αὗται θὰ σημαίνουν διὰ τὴν Τουρκίαν, διαπραγμάτευσιν τῶν ὅρων παραδόσεώς μας. Δὲν διαπραγματευόμεθα ὅρους παραδόσεώς μας… Πιθανῶς νὰ λεχθῇ ὅτι ὑπάρχουν σήμερον ἐν Κύπρῳ τετελεσμένα γεγονότα, τὰ ὁποῖα δὲν ἀπογίνονται καὶ δὲν ἀνατρέπονται. Καὶ δὲν πρέπει τοῦτα νὰ παραγνωρίζωνται. Δὲν παραγνωρίζομεν, ἀλλὰ δὲν ἀναγνωρίζομεν καὶ δὲν ἀποδεχόμεθα καὶ δὲν νομιμοποιοῦμεν διὰ τῆς ὑπογραφῆς μας τετελεσμένα γεγονότα…».

Αποδεχόταν ο Μακάριος την πολιτική του εφικτού. Εκείνος, εξάλλου, χρησιμοποίησε πρώτος τον όρο στο Κυπριακό. Και δεν νομίζω να ᾽ζησε άλλος τραγικότερες στιγμές από τον Μακάριο, όταν, κάτω από την πίεση της αδήριτης ανάγκης, αναγκαζόταν να εγκαταλείψει τον στόχο της Ένωσης, που ήταν η σημαία του αγώνα του, ο πόθος αμέτρητων γενεών Ελλήνων της Κύπρου και η παρακαταθήκη σειράς ολόκληρης προκατόχων του. Κατανοούσε, όμως, ότι η πολιτική του εφικτού έχει τα δικά της όρια, που τα προσδιορίζουν οι εθνικές αξίες και η δικαιοσύνη. Αν η πολιτική του εφικτού ξεπεράσει αυτά τα όρια, τότε καταντά προδοσία, που φέρει πάντα καταστροφή και όλεθρο.

Κύριε Πρόεδρε της Δημοκρατίας,

Μακαριώτατε,

Τελειώνω, αναφερόμενος στον Ηρόδοτο, τον πατέρα της Ιστορίας, που λέγει ότι σκοπός της Ιστορίας είναι να καταγράφει τις ιστορικές πράξεις «ἵνα μὴ τὰ γενόμενα ἐξ ἀνθρώπων ἐξίτηλα γένωνται καὶ ἵνα μὴ τὰ μεγάλα καὶ θαυμαστὰ ἀκλεᾶ γένωνται». Να μη ξεχασθούν δηλαδή αυτά που έγιναν από τους ανθρώπους και να μη μείνουν άδοξα, χωρίς την κατάλληλη μνεία, τα μεγάλα και θαυμαστά.

Κι, ακόμα, μνημονεύω τη ρήση του Ισοκράτη: «Ἐὰν τὰ παρεληλυθότα μνημονεύῃς, ἄμεινον περὶ τῶν μελλόντων βουλεύσῃ», που μας υπενθυμίζει ότι το

παρελθόν πρέπει πάντα να μας είναι οδηγός στο παρόν και στο μέλλον. Κι ισχύουν αυτά, ασφαλώς, και για τον Μακάριο κι όσα έγιναν από αυτόν και όσα συνέβησαν γύρω από αυτόν.

Εσάς, τους διαδόχους του στην Προεδρία της Δημοκρατίας και στον Αρχιεπισκοπικό Θρόνο, βαρύνει η συνέχιση του έργου και η πραγματοποίηση των υποθηκών του για απελευθέρωση του τόπου μας και η αποκατάσταση των δικαιωμάτων του λαού μας».

Ο Διευθυντής του Κυπριακού Κέντρου Μελετών κ. Χρήστος Ιακώβου παρουσίασε, στη συνέχεια, τα υπόλοιπα κείμενα των «ΑΠΑΝΤΩΝ»:

«Κατ' αρχάς αισθάνομαι, εντόνως, την ανάγκη να ευχαριστήσω θερμώς το Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ' για την τιμητική πρόσκληση να είμαι εις εκ των παρουσιαστών αυτού του σημαντικού έργου αναφοράς, και ιδιαιτέρως, για την πτυχή που αφορά τη μακρά, πολυεπίπεδη και καθοριστικής σημασίας πολιτική δράση του πρώτου προέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας.

Παρουσιάζουμε, σήμερα, την πλέον ογκωδεστέρα και λεπτομερή έκδοση της νεωτέρας ελληνικής κυπριακής βιβλιογραφίας, το εικοσάτομο έργο των Απάντων του πρώτου προέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας, Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ'. Ο όγκος του έργου δεν είναι τυχαίος. Είναι συνυφασμένος με τον πολυτάραχο πολιτικό βίο του αειμνήστου Εθνάρχη, του οποίου η πορεία μέσα στον χρόνο ταυτίστηκε με την εξέλιξη της νεωτέρας πολιτικής ιστορίας της Κύπρου.

Ο Μακάριος υπήρξε η τυπική περίπτωση, την οποία ο Γερμανός Κοινωνιολόγος Μαξ Βέμπερ ονομάζει ***χαρισματικό Ηγέτη. Χαρισματικός είναι ο ηγέτης που αντλεί τη νομιμοποίησή του και τη νομιμοποίηση της πολιτικής του εξουσίας από την προσωπικότητά του. Ο χαρισματικός δεν έλκει το κύρος του από τον θεσμό που κατέχει, αντίθετα αυτός δίνει κύρος στον θεσμό. Χαρισματικός είναι μόνο εκείνος ο ηγέτης, ο οποίος εμπνέει στους οπαδούς του την πίστη.*** *Δεν πρόκειται, τελικά, μόνο για ιδιότητα, αλλά και για σχέση. Με άλλα λόγια, η χαρισματικότητα του Μακαρίου αντανακλάται στον όρο που ο κυπριακός ελληνισμός του απέδωσε, δηλαδή* ***«Εθνάρχης».*** *Γι' αυτό και η μελέτη και κατανόηση της νεωτέρας ιστορίας της Κύπρου, από τα τέλη της δεκαετίας του 1940 και εντεύθεν, δεν μπορεί να γίνει χωρίς την παράμετρο της προσωπικότητας και των πολιτικών επιλογών του Μακαρίου του Γ΄.*

Η σύλληψη της ιδέας για την έκδοση των Απάντων του Αρχιεπισκόπου Γ΄

*έγινε από τη μακαριστή **Ουρανία Κοκκίνου το Μάιο του 1989**. Ο αείμνηστος Αρχιεπίσκοπος Χρυσόστομος Α έκανε, χωρίς επιφυλάξεις, αποδεκτή την εισήγηση. Το ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου ανέλαβε εξολοκλήρου τη δαπάνη για την έκδοση του πολύτομου αυτού έργου αναφοράς. Τη συγγραφή και επιμέλεια των Απάντων ανέλαβε ανιδιοτελώς ο φιλόλογος και φίλτατος Νέαρχος Νεάρχου.*

Οι λόγοι που επέβαλαν την έκδοση των Απάντων ήταν στην ουσία ιστορικοί. Μετά τον θάνατο του Μακαρίου δημιουργήθηκε ένα πολιτικό περιβάλλον αυθαιρεσίας σχετικά με την ερμηνεία ιστορικών περιόδων κατά τις οποίες ο Μακάριος υπήρξε πρωταγωνιστής. Άλλοι προσάρμοζαν τις πολιτικές του θέσεις στις σκοπιμότητες του παρόντος, άλλοι του καταλόγιζαν ανύπαρκτες ευθύνες, ενώ πολλοί εκ των παλαιών συνεργατών και ευεργετηθέντων υπό αυτού σιωπούσαν. Η έκδοση των Απάντων έφερε στο φως μεγάλης αξίας για την έρευνα της ιστορίας πολιτικά κείμενα που κατοχυρώνουν την αλήθεια και προστατεύουν τόσο τη μνήμη όσο και την προσφορά του πρώτου προέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας. Γι' αυτό τα κείμενα του Μακαρίου έπρεπε ν' αναζητηθούν και να καταχωριστούν σε τόμους. Μόνο με αυτό τον τρόπο θα διαφυλάττονταν πρωτογενείς πηγές που διαφωτίζουν την ιστορική αλήθεια για την εξέλιξη της νεωτέρας ιστορίας της Κύπρου αλλά και την πολιτική δράση και την προσωπικότητα του Μακαρίου. Επιπλέον, για όσους, μελλοντικώς, θα επιχειρήσουν να ασχοληθούν με την ιστορία της Κύπρου, κατά την εποχή Μακαρίου, θα έπρεπε να υπάρχει ένα ασφαλές πλαίσιο αναφοράς και αντίληψης πληροφοριών και επιχειρημάτων, χρησίμων για το έργο τους.

Το έργο της καταγραφής και επεξηγηματικού σχολιασμού των πολιτικών κειμένων του Μακαρίου ανετέθη στο φιλόλογο Νέαρχο Νεάρχου, ενώ τα εκκλησιαστικά–θρησκευτικά κείμενα στον μακαριστό Ανδρέα Μιτσίδη, διευθυντή τότε του Ιδρύματος.

Το μνημειώδες αυτό έργο άρχισε κάτω από εξαιρετικά δύσκολες συνθήκες, ως προς τον εντοπισμό και καταγραφή του υλικού. Ως γνωστόν, ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος, ενόσω ήταν εν ζωή συγκέντρωσε το βασικό του έργο, κυρίως το πολιτικό, σε τρεις σειρές. Η μία ήταν στο προεδρικό μέγαρο, η άλλη στην Αρχιεπισκοπή και η τρίτη στο γραφείο του Συνομιλητού. Ωστόσο, και τρεις είχαν λεηλατηθεί κατά τη διάρκεια του πραξικοπήματος. Στο προεδρικό μέγαρο υπήρχαν έξι μόνο ελλιπείς φάκελοι με φωτοτυπίες. Το ίδιο και στην Αρχιεπισκοπή και στο Γραφείο Τύπου και Πληροφοριών. Στο γραφείο του Συνομιλητή δεν υπήρχε τίποτα. Συνεπώς, όλα έπρεπε να αρχίσουν από μηδενική βάση. Όπερ και εγένετο.

Βασικές πηγές αναζήτησης των κειμένων του Μακαρίου ήταν, εκτός από τους ελλιπείς φακέλους στο Ίδρυμα, το περιοδικό «ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΒΑΡΝΑΒΑΣ», ο Κυπριακός, ο Ελλαδικός και ξένος Τύπος, ο οποίος είναι καταχωρισμένος σε Φακέλους της Βιβλιοθήκης της Αρχιεπισκοπής, σε Φακέλους του Προεδρικού, του Υπουργείου Εξωτερικών, του Γραφείου Τύπου και Πληροφοριών και του Κρατικού Αρχείου.

Το φωτογραφικό υλικό αντλήθηκε από το Φωτογραφικό Αρχείο, το οποίο φυλάσσεται στο Διαμέρισμα Μακαρίου, από το Φωτογραφικό Αρχείο του Γραφείου Τύπου και Πληροφοριών και από ιδιώτες φωτογράφους.

Η καταγραφή του υλικού και η συγγραφή του έργου διήρκεσε 19 συνεχή χρόνια. Στις 19 Ιανουαρίου εκάστου έτους, ημέρα της ονομαστικής εορτής του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου, κυκλοφορούσε και νέος τόμος. Συνολικώς, εξεδόθησαν 20 τόμοι, 18 με γενικού περιεχομένου κείμενα και 2 με εκκλησιαστικού – θρησκευτικού.

Η σημασία του έργου που παρουσιάζουμε σήμερα έγκειται στο ότι περιλαμβάνει, αποκλειστικώς, πρωτογενείς ιστορικές πηγές. Αυτές οι πηγές είναι απολύτως αναγκαίες για τη μελέτη του παρελθόντος, ***Χωρίς πηγές, δηλαδή ντοκουμέντα, δεν υπάρχει ιστορία. Μ' άλλα λόγια, ο ιστορικός δεν μπορεί να αφηγείται «αυθαίρετα», με τη φαντασία του, ιστορικά γεγονότα. Βεβαίως, η μελέτη των πρωτογενών πηγών από μόνη της δε συνιστά ιστορία. Αλλά και χωρίς τη μελέτη αυτή δεν υπάρχει ιστορική επιστήμη.***

Η χρήση των πρωτογενών πηγών έχει τεράστια σημασία ως προς τις ιστοριογραφικές ερμηνείες, στον εντοπισμό προκαταλήψεων και στερεοτύπων, στη διαχείριση των αντιφάσεων, της αμφιβολίας, της αβεβαιότητας κατά την προσέγγιση των πηγών, στην επίλυση προβλημάτων, καθώς και στην αδογμάτιστη και πολυπρισματική προσέγγιση συγκρουσιακών ιστορικών θεμάτων, πολυτάραχων ιστορικών περιόδων και τη διαμόρφωση προσωπικής άποψης.

Τα Άπαντα καλύπτουν μία μακρά ιστορική περίοδο και, αναμφιβόλως, την πιο ταραγμένη και καθοριστική περίοδο της ιστορίας του νησιού κατά τον 20ο αιώνα. Οι βασικοί άξονες που συνθέτουν το πρωτογενές υλικό των ΑΠΑΝΤΩΝ είναι.

Η άνοδος του Μακαρίου στην ιεραρχία της Ορθοδόξου Εκκλησίας της Κύπρου και κατ' επέκταση στην Ελληνική Εθναρχία της νήσου στα τέλη της δεκα-

ετίας του 1940. Η προετοιμασία και ο αγώνα της ΕΟΚΑ για την Ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα, η εξορία στις Σεϋχέλλες, οι συμφωνίες Ζυρίχης – Λονδίνου και η επιστροφή του Μακαρίου στην Κύπρο, η προσπάθεια αναθεώρησης των 13 σημείων του συντάγματος, το τουρκικό πραξικόπημα του 1963, η ανάμειξη του ΟΗΕ στο Κυπριακό, η άνοδος της Χούντας των Αθηνών το 1967, οι επιχειρήσεις στην Κοφίνου του ιδίου έτους, οι απόπειρες δολοφονίας του Μακαρίου, η ταραγμένη περίοδος 1972 - 1974, το Πραξικόπημα, η διαφυγή του Μακαρίου στο εξωτερικό, η Εισβολή, η παρατεταμένη αντιπαράθεση με την στρατηγικώς ανερμάτιστη και αποσπασματική γραμμή των ελλαδικών κυβερνήσεων στο κυπριακό, η αγωνιώδης περίοδος της παραμονής του Μακαρίου στο εξωτερικό και η επιστροφή του στις 7 Δεκεμβρίου 1974, οι δικοινοτικές συνομιλίες και το κοινό ανακοινωθέν Μακαρίου – Ντενκτάς του 1977, η κατάθεση προτάσεων για το συνταγματικό καθώς, επίσης, και χάρτη για το εδαφικό στη Βιέννη το 1977, το ζήτημα της διζωνικής ομοσπονδίας, η διάψευση των προσδοκιών και η τελευταία δραματική ομιλία του Μακαρίου στις 20 Ιουλίου 1977, λίγες μέρες πριν από το θάνατό του.

Στο σημείο αυτό θέλω να τονίσω, ιδιαιτέρως, την πολύτιμη συμβολή του Νέαρχου Νεάρχου, ο οποίος, πέραν της καταγραφής του πρωτογενούς υλικού, συμπλήρωσε το έργο του με συγγραφή ενημερωτικών και διευκρινιστικών σχολίων επί του υλικού, γεγονός που διευκολύνει τον αναγνώστη – ερευνητή να κατανοήσει με μεγάλη ευκολία το ιστορικό πλαίσιο των πηγών.

Αυτό το οποίο καταδεικνύει η καταγραφή και μελέτη των κειμένων της μακράς πολιτικής πορείας του Μακαρίου είναι οι πόθοι και η αποφασιστικότητα του συλλογικού αγώνα των Ελλήνων της Κύπρου για εθνική επιβίωση.

Κάθε αναφορά σε προσωπικότητες που συνέβαλαν στην εξέλιξη της ιστορίας του Κυπριακού Ελληνισμού, στην ουσία, αναδεικνύει τις συλλογικές αξίες και επιδιώξεις με βάση τα οράματα της γενιάς που πρωταγωνίστησε στο ιστορικό γεγονός ή στην ιστορική περίοδο, την οποία αναδεικνύει η έρευνα. Η σημασία της προσφοράς προσωπικοτήτων όπως ο Μακάριος Γ', σε πλαίσιο εθνικής ιστορίας, είναι συνυφασμένη με στιγμές συλλογικής ευθύνης για την ιστορική συνέχιση ενός έθνους. Ως εκ τούτου σήμερα, η σύνδεση με το ιστορικό παρελθόν είναι αναγκαία αλλά και αναπόφευκτη, όχι ως μνημειακή διάσταση αλλά γιατί στην ουσία της συνδέεται με το μέλλον. ***Κάθε σημαντική προσωπικότητα είναι με αυτό τον τρόπο ζώσα και συμβολική και ως συμβολική στρέφεται στο μέλλον γιατί έχει νόημα, μεστό από άυλες αξίες, όπως είναι η ελευθερία και η αγάπη προς***

την πατρίδα. *Είναι όλες εκείνες οι αξίες που δίδουν σε μια ιστορική προσωπικότητα τον συμβολισμό της, δηλαδή το δυναμικό της χαρακτήρα. Γιατί το σύμβολο είναι ισχύς και έμπνευσις, ισχύς που ωθεί ένα έθνος προς τα εμπρός, είτε για να διατηρήσει τις αξίες του είτε για να τις επανακτήσει.* ***Η μελέτη του ιστορικού μας παρελθόντος αποτελεί για κάθε Έλληνα της Κύπρου το γνώθι σαυτόν.***

Ο κυπριακός ελληνισμός βρίσκεται σήμερα σε ένα κρίσιμο σταυροδρόμι της ιστορίας του. Η μνήμη μιας εθναρχικής προσωπικότητας που κατηύθυνε τους αγώνες του Κυπριακού Ελληνισμού στην αντιαποικιακή φάση, στην δικοινοτική φάση και στα πρώτα στάδια της ημικατοχικής περιόδου αποτελεί ένα διαρκή οίστρο και μια μόνιμη υπόμνηση για τη σημασία των εθνικών αγώνων στην επιβίωση μας ως ελληνισμός σ' αυτό το νησί. Ξέρουμε ότι ο αγώνας που διεξάγουμε σήμερα είναι άνισος. Δεν είμαστε όμως διατεθειμένοι να υποχωρήσουμε σε θέματα εθνικής αξιοπρέπειας ούτε να δεχθούμε λύσεις που θα υποθηκεύουν το μέλλον του Κυπριακού Ελληνισμού στις ηγεμονικές και επεκτατικές αξιώσεις της Τουρκίας. Ο Ελληνισμός σε αυτόν τον τόπο έχει μία μακραίωνη ιστορία και εμείς ως σημερινοί διαχειριστές της μοίρας του Κυπριακού Ελληνισμού γνωρίζουμε ότι δεν αγοράσαμε την εθνική μας αξιοπρέπεια σε τιμή ευκαιρία για να την πουλήσουμε σε εκπτώσεις διαρκείας. Σ' αυτό το νησί μάς έφεραν οι πρόγονοί μας πριν από 3.500 χρόνια από την Πελοπόννησο, όπως εμφατικώς συνήθιζε να λέει ο Μακάριος. Μαζί φέραμε τη γλώσσα και τις παραδόσεις μας. Περάσαμε πολλές σκλαβιές… Πέρσες, Ρωμαίοι, Φράγκοι, Ενετοί, Τούρκοι, Βρετανοί αλλά αντέξαμε και εδώ θα μείνουμε ως το ανατολικότερο κομμάτι του Ελληνισμού … «τοῖς κείνων ρήμασι πειθόμενοι». Θα αντισταθούμε σε κάθε ξενόφερτο σχέδιο που μας ζητά την αυτοκατάργησή μας και τέλος τον αυτοχειριασμό μας. ***Αν η Τουρκία δεν βιάζεται για δίκαιη και βιώσιμη λύση δεν σημαίνει ότι εμείς θα βιαζόμαστε για λύση αυτοκτονίας.***

Όπως πολύ προφητικά ανέφερε ο Μακάριος στην τελευταία δημόσια ομιλία του στις 20 Ιουλίου 1974, η οποία περιλαμβάνεται στον 18ο τόμο των Απάντων: «Μερικοί μάς συμβουλεύουν να δείξουμε περισσότερο ρεαλισμό για να βρεθεί συμβιβασμός επικαλούμενοι το επιχείρημα, ότι με την πάροδο του χρόνου σταθεροποιούνται τα τετελεσμένα γεγονότα και οι ευκαιρίες χάνονται. Ορθόν το επιχείρημα ότι ο χρόνος συμβάλλει στην παγίωση της ντε φάκτο καταστάσεως. Αλλά δεν παρουσιάσθη μέχρι τώρα ευκαιρία για συμβιβασμό και συμπεφωνημένη λύση του προβλήματος. Είμαστε υπέρ του συμβιβασμού. Αλλά συμβιβασμός δεν σημαίνει, βέβαια, την εκ μέρους μας αποδοχή των τετελεσμένων γεγονότων.

Πρέπει, ακόμα, να προσθέσω, ότι σε εθνικά προβλήματα, όπως είναι το Κυπριακό, ο πολύς "ρεαλισμός" στην αντιμετώπισή τους ισοδυναμεί προς ηττοπάθεια. Είμαστε ρεαλιστές, ώστε να βλέπουμε στις διαστάσεις της την σκληρή πραγματικότητα και να μη την παραγνωρίζουμε».

Συνεπώς, η μελέτη των πηγών του πολιτικού βίου του εθνάρχη Μακαρίου υπομιμνήσκει την ανάγκη του αδιάκοπου αγώνα για την εθνική επιβίωση, όπως ο ίδιος διετύπωσε με δραματικό τρόπο στα καταληκτικά του λόγια σε εκείνη την τελευταία δημόσια παρέμβαση του στις 20 Ιουλίου του 1974, λίγες μέρες δηλαδή πριν από το θάνατό του.

«Ελληνικέ Κυπριακέ λαέ,

δραματική ήταν η πορεία σου στα τρία χρόνια από το προδοτικό πραξικόπημα και την τουρκική εισβολή. Στην απέραντη συμφορά σου έδειξες σθένος αταλάντευτο και δύναμη ψυχής ακατάβλητη. Με πίστη και καρτερία, με αντοχή και εγκαρτέρηση, με θάρρος και αποφασιστικότητα αντιμετώπισες τις εθνικές περιπέτειες και τις σκληρές ταλαιπωρίες, τις καταστροφές και τα ερείπια, που προκάλεσε ο Αττίλας και παρέμεινες όρθιος. Αντιμετώπισες τη συμφορά σου με ορθία την ψυχή, με κατακόρυφο το φρόνημα, με ψηλά το μέτωπο. Οι επιπτώσεις της προδοσίας εξακολουθούν ακόμα να πιέζουν την ψυχή και την καρδία σου. Αλλά δεν κάμπτεσαι και δεν γονατίζεις. Δεν πτοείσαι και δεν υποκύπτεις. Δεν προσκυνάς και δεν παραδίδεσαι.

ΖΗΤΩ Ο ΑΔΟΥΛΩΤΟΣ ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΚΥΠΡΙΑΚΟΣ ΛΑΟΣ!»

Κλείνοντας, θέλω να συγχαρώ το Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ' για την, προ πολλού οφειλομένη, αποψινή εκδήλωση παρουσίασης των Απάντων του Μακαρίου και επί τη ευκαιρία να συγχαρώ το φίλο Νέαρχο Νεάρχου για την ανιδιοτελή προσφορά του τόσο προς τη μελέτη και κατανόηση της νεωτέρας ιστορίας της Κύπρου όσο και προς τον αγώνα της εθνικής μας επιβίωσης».

Μετά την ολοκλήρωση της παρουσίασης των «Απάντων», τον λόγο έλαβε και πάλι η Α.Μ. ο Αρχιεπίσκοπος Κύπρου κ.κ. Χρυσόστομος Β΄, προκειμένου να εκφράσει τη βαθύτατη εκτίμηση προς τον συγγραφέα και επιμελητή των «Απάντων» κ. Νέαρχο Νεάρχου, καθώς και τις ευγνώμονες ευχαριστίες της Εκκλησίας για τους επιστημονικούς μόχθους που κατέβαλε. Εις ένδειξη αυτής της ευγνωμοσύνης για την ιστορική και επιστημονική του προσφορά, ο Μακαριώτατος απένειμε στον κ. Νέαρχο Νεάρχου το Χρυσό Παράσημο του

Αποστόλου Παύλου, Ανώτατη Τιμητική Διάκριση της Ιεράς Αρχιεπισκοπής Κύπρου, αναφέροντας τα ακόλουθα:

«Η εύανδρος αγροτική γη της Πάφου έχει και πάλι την τιμητική της διάκριση, μετά τα όσα συγκινητικά, εθνοπρεπή και υψηλόφρονα διδάγματα αντλήσαμε από την καθιερωμένη γιορτή προς τιμή του μεγάλου μας πνευματικού και εθνικού Ηγέτη Αρχιεπισκόπου Μακαρίου του Γ΄.

Από το βουνήσιο χωριό της Παναγιάς που γέννησε τον Μακάριο, θα κατέλθουμε λίγο πιο κάτω, σ' ένα επίσης μικρό χωριό, τα Μαμώνια. Εκεί από μια απλή αγροτική οικογένεια γεννήθηκαν τα αδέλφια Περικλής και Νέαρχος Νεάρχου, οι οποίοι έμελλαν να διαπρέψουν στα γράμματα. Και ο μεν Περικλής διέπρεψε στα πολιτικά δρώμενα της Ελλάδας, και από τις υπεύθυνες θέσεις τού συμβούλου του Πρωθυπουργού της Ελλάδας Ανδρέα Παπανδρέου επί διεθνών θεμάτων και του πρέσβεως της Κυπριακής Δημοκρατίας στο Παρίσι, ανήλωσε τον εαυτό του για την επικράτηση του Δικαίου στην Πατρίδα μας στους δύσκολους καιρούς – και πότε υπήρξαν εύκολοι χρόνοι για την Κύπρο μας – που ακολούθησαν μετά την τουρκική εισβολή και κατοχή.

Ο Νέαρχος σπούδασε Φιλολογία στο Πανεπιστήμιο Αθηνών και διακρίθηκε ως λαμπρός εκπαιδευτικός τόσο στην έδρα όσο και στην προαγωγή ή την επίλυση των πολυποίκιλων προβλημάτων που αντιμετώπιζε η Παιδεία μας.

Η μακρά γνωριμία του με τον Αρχιεπίσκοπο Χρυσόστομο Α΄ έμελλε να αποβεί πολύ καρποφόρα τόσο στην επιστημονική όσο και στην ερευνητική-ιστορική του σταδιοδρομία, και να συνδέσει το όνομά του με την εμβληματική προσωπικότητα του αειμνήστου Εθνάρχη μας.

Συγκεκριμένα: Ο μακαριστός προκάτοχός μου, ο οποίος ήταν εμβριθής Φιλόλογος, επειδή γνώριζε τη βαθιά φιλολογική κατάρτιση του κ. Νεάρχου και τη διεισδυτική ερευνητική του ικανότητα, του ανέθεσε το ηράκλειο έργο της συγκέντρωσης, της κατάταξης, του σχολιασμού και της έκδοσης των Απάντων του Εθνάρχη Μακαρίου.

*Η σύλληψη της ιδέας ήταν ιστορικά χρεωστική. Έπρεπε όλος εκείνος ο πλούτος και το κάλλος των ομιλιών του Μακαρίου, μέσα από τις οποίες εμφαίνονται η ιστορική πορεία των αγώνων του Ελληνισμού για την Αυτοδιάθεση και την Ένωση, να γίνει «**κτῆμα ἐσαεί**» σύμπαντος του Ελληνισμού και της Επιστήμης της Ιστορίας, αυτής καθ' εαυτής.*

Και το χρέος αυτό έπεσε στους ώμους του κ. Νεάρχου. Ο ίδιος αναμέτρησε τις δυνάμεις του, διείδε το μέγεθος των ευθυνών του και απάντησε με ένα γενναίο «ναι, αποδέχομαι την ύψιστη αυτή τιμητική ευθύνη Μακαριώτατε…». Η απάντησή του δεν ήταν μια κενόδοξη ματαιοδοξία για να συνδέσει το όνομά του με τον Μακάριο, αλλά ήταν η εσωτερική του αυτοπεποίθηση ότι διέθετε τις αναγκαίες πνευματικές δυνατότητες να φέρει εις πέρας το μέγα τούτο πνευματικό, κριτικό και εθνικό έργο.

Και η όλη πορεία της έκδοσης των Απάντων του Μακαρίου δικαίωσαν και αυτόν και τον μακαριστό Χρυσόστομο Α΄. Ο κ. Νεάρχου εργάστηκε με φιλοπονία ου την τυχούσα, με ζήλο ένθεο και έφερε εις πέρας το έργο του. Σήμερα, ο Ελληνισμός και οι Επιστήμονες όλου του κόσμου έχουν στα χέρια τους 18 πολυσέλιδους τόμους, στους οποίους μπορούν να ενδιατρίψουν και να γνωρίσουν σε βάθος τους αγώνες και τις αγωνίες της πολυκύμαντης ζωής του Εθνάρχη μας και του ιστορικού γίγνεσθαι της περιόδου κατά την οποία ο Μακάριος βρισκόταν στο πηδάλιο της Εκκλησίας και της Πατρίδας μας.

Εκείνο το οποίο, ιδιαιτέρως, θαυμάζουμε στο επιστημονικό αυτό επίτευγμα του κ. Νεάρχου είναι οι χιλιάδες επιστημονικές παραπομπές του, καθώς και οι εκτενείς και βαθυστόχαστοι πρόλογοί του, τους οποίους προτάσσει σε κάθε τόμο. Εκεί διακρίνει κανείς την ιστορική και κριτική ανάλυση των όσων μέλλει να διαβάσει ο κάθε μελετητής. Και, παράλληλα, λαμβάνει μια σαφέστατη εικόνα των πολιτικών δρωμένων και η ψυχή του γεμίζει με βαθύτατο θαυμασμό για τους αγώνες του Μακαρίου τους οποίους επιτέλεσε για την Ελευθερία της πολύπαθης πατρίδας μας.

Εμείς, σήμερα, καθηκόντως, και με βαθύτατη εκτίμηση προς τον κύριο Νέαρχο Γεωργίου Νεάρχου τού εκφράζουμε τις ευγνώμονες ευχαριστίες μας για τους επιστημονικούς μόχθους που κατέβαλε. Δια τούτο, εις ένδειξη των αισθημάτων της αγάπης μας, τού απονέμουμε το Χρυσό Παράσημο του Αποστόλου Παύλου, Ανώτατη Τιμητική Διάκριση της Ιεράς Αρχιεπισκοπής Κύπρου για να θυμίζουν και στον ίδιο και στην οικογένεια του την ευγνωμοσύνη της Εκκλησίας και της Πατρίδας για την ιστορική και επιστημονική του προσφορά».

Ο κ. Νέαρχος Νεάρχου παραλαμβάνοντας το Παράσημο από τον Μακαριώτατο, με εμφανή συγκίνηση, απέδωσε ευχαριστίες σε όλους όσοι συνέβαλαν για την άκρως τιμητική του διάκριση, λέγοντας τα ακόλουθα:

«Εξοχότατε Κύριε Πρόεδρε της Κυπριακής Δημοκρατίας,

Μακαριότατε,
Έντιμε κύριε Επιτετραμμένε της Ελλάδας,
Εξοχότατε κύριε Πρόεδρε της Βουλής των Αντιπροσώπων,
Έντιμοι κύριοι Υπουργοί, Βουλευτές, Αρχηγοί και εκπρόσωποι Κομμάτων,
Εκλεκτοί προσκεκλημένοι,
Κυρίες και Κύριοι,

Σας ευχαριστώ, από τα βάθη της καρδιάς μου, Μακαριότατε, για τη σημερινή, άκρως τιμητική, απονομή σε μένα του Χρυσού Παρασήμου του Αποστόλου Παύλου, που αποτελεί Ανώτατη Τιμητική Διάκριση της Ιεράς Αρχιεπισκοπής Κύπρου, καθώς και το σκεπτικό της απόφασης σε περγαμηνή, για τη συγγραφή και επιμέλεια των δεκαοκτώ, από τους είκοσι τόμους, των ΑΠΑΝΤΩΝ του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ΄, πρώτου Προέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας και Προκαθημένου της Εκκλησίας της Κύπρου.

Ευχαριστώ, θερμά, τον Πανιερότατο Μητροπολίτη Πάφου κ. Γεώργιο και το Διευθυντή του Κυπριακού Κέντρου Μελετών κ. Χρήστο Ιακώβου για την προθυμία τους να αναλάβουν και να παρουσιάσουν, μέσα σε καθορισμένο χρόνο, έστω και αδρομερώς, το πολύτομο και πολυσέλιδο αυτό έργο των ΑΠΑΝΤΩΝ του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ΄.

Έχω ηθική υποχρέωση να αναφερθώ, με την ευκαιρία της σημερινής εκδήλωσης, και να δηλώσω, ότι η πρωτοβουλία για τη συγγραφή των ΑΠΑΝΤΩΝ ανήκει στην αείμνηστη ***Ουρανία Κοκκίνου.*** *Με επέλεξε για την εργασία αυτή, και ο Μακαριότατος Αρχιεπίσκοπος Χρυσόστομο Α΄ με εμπιστεύθηκε και με βοήθησε με κάθε τρόπο. Μετά το θάνατό του, στις 22 Δεκεμβρίου του 2007, η εμπιστοσύνη στο πρόσωπό μου ανανεώθηκε από το νυν Αρχιεπίσκοπο Μακαριότατο κ. κ. Χρυσόστομο Β΄, γι' αυτό θερμότατα και πάλι τον ευχαριστώ.*

Ευχαριστίες απευθύνω στους μακαριστούς Διευθυντές του Ιδρύματος Κώστα Χατζηστεφάνου και Ανδρέα Μητσίδη, καθώς και στη Διαχειριστική Επιτροπή για την εμπιστοσύνη και τη συμπαράστασή τους καθ' όλη τη διάρκεια της εργασίας μου.

Ευχαριστώ, επίσης, ***την κα Μαρία Κουρτελίδου,*** *που για είκοσι σχεδόν χρόνια εργάστηκε μαζί μου και με βοήθησε αφάνταστα στο έργο μου.*

Οι λόγοι, που επέβαλαν την έκδοση των ΑΠΑΝΤΩΝ του Μακαρίου Γ΄, ήταν κυρίως ιστορικοί. Η διάσωση της ιστορικής αλήθειας ήταν ανάγκη, που

δεν έπαιρνε αναβολή. Κι αυτό γιατί, μετά που ο Μακάριος έφυγε από τη ζωή, παρουσιάστηκε το φαινόμενο όλα τα κακά της Κύπρου να φορτώνονται στους ώμους του αείμνηστου Εθνάρχη.

Ο μόνος τρόπος, για να μπουν τα πράγματα στη θέση τους και να μπορέσουν οι ενδιαφερόμενοι και οι μελετητές να αποκτήσουν αληθινή εικόνα για το Μακάριο και το έργο του, είναι να έχουν την ευκαιρία να έλθουν σε αυτοπρόσωπη επαφή με τους οραματισμούς του, μέσω των διασωσμένων κειμένων του. Γι' αυτό, τα κείμενα του αείμνηστου Εθνάρχη ήταν ανάγκη να αναζητηθούν και να καταγραφούν σε βιβλία. Μόνο αυτά θα διαφύλασσαν την αλήθεια για τους αγώνες και την προσωπικότητά του. Ευτυχώς, το Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ΄ ανέλαβε αυτή την ευθύνη. Και ασφαλώς και την όλη δαπάνη.

Μετά την ανάληψη της ευθύνης για τη συγγραφή των ΑΠΑΝΤΩΝ, το μόνο, που βασανιστικά με απασχολούσε, ήταν η ανησυχία, αν θα μπορούσα να ανταποκριθώ σ' ένα τέτοιο έργο. Και δεν ήταν υπερβολή η ανησυχία μου αυτή. Ο Μακάριος ήταν Ηγέτης με οικουμενικές διαστάσεις. Ήταν εθνικός ήρωας, που ενέπνευσε με τους αγώνες του πολλούς υπόδουλους λαούς. Ήταν η κεφαλή της Εθναρχούσας Εκκλησίας της Κύπρου, με ρόλο ταυτόχρονα εθνικό και εκκλησιαστικό. Αποτελούσε για τη συντριπτική πλειοψηφία του Κυπριακού και του ευρύτερου Ελληνισμού αντικείμενο λατρείας και αφοσίωσης. Ήταν, όμως, και για μια φανατική μειοψηφία ο «κόκκινος παπάς», που 'πρεπε να πληρώσει, ακόμα και με τη ζωή του, για να «σωθεί» η Κύπρος από την «αντεθνική» τάχα δράση του. Θα εκδίδονταν, λοιπόν, τα ΑΠΑΝΤΑ, χωρίς να προκαλέσουν αντιπαραθέσεις;

Αυτοί ήταν οι κυριότεροι προβληματισμοί, που με απασχόλησαν. Ωστόσο, ήταν στην πραγματικότητα η ανάληψη αυτής της ευθύνης μια πρόκληση πολύ τιμητική. Και δεν μπόρεσα να την προσπεράσω. Η συνάντηση με το Μακαριότατο Χρυσόστομο Α΄ στην Αρχιεπισκοπή, ήταν για μένα ένα άνοιγμα στην έρευνα και στη συγγραφή. Μετά το καλωσόρισμα, ο Μακαριότατος μου είπε: «Είμαι σίγουρος, ότι θα τα καταφέρεις. Έχεις από τώρα την ευχή και την εμπιστοσύνη μου». Συζητήσαμε, στη συνέχεια, για τη μορφή, που θα' παιρναν οι τόμοι, και μείναμε σύμφωνοι, ότι ο Α΄ Τόμος θα κυκλοφορούσε στις 19 Ιανουαρίου 1991. Όπως και έγινε.

Πριν, όμως, αποχωρήσω από την Αρχιεπισκοπή, ο Μακαριότατος πρόσθεσε: Με την έκδοση των ΑΠΑΝΤΩΝ υπάρχει η πιθανότητα να ανοιχθούν μέτωπα σύγκρουσης. Γι' αυτό θέλω να 'σαι προσεχτικός. Δεν πρέπει να αρχίσει μια

αχρείαστη πολεμική για ένα θέμα, που δε χρειάζεται. Έρχονται δύσκολες μέρες για την Κύπρο και η ενότητα στο εσωτερικό μέτωπο είναι κάτι περισσότερο από αναγκαία. Εξάλλου, τα γεγονότα γύρω από τον Μακάριο είναι ακόμα επίκαιρα και νωπά και οι περισσότεροι από τους εμπλεκόμενους σ' αυτά είναι ακόμα στη ζωή. Γι' αυτό θέλω, όσο χρόνο θα ασχολείσαι με τα ΑΠΑΝΤΑ, να αποφεύγεις να αρθρογραφείς με αντικείμενο τον Μακάριο. Έδωσα την υπόσχεση ότι θα εργαζόμουν, όπως μου το ζήτησε, και την τήρησα.

Από την πρώτη στιγμή, όμως, που άρχισα εργασία, διαφάνηκαν οι πρώτες δυσκολίες. Κι αυτές ήταν βασικά δυο: Η απουσία συγκεντρωμένου υλικού και η έλλειψη χρόνου. Ο Μακάριος, ένα χρόνο πριν από το θάνατό του, άρχισε να καταρτίζει το προσωπικό του Αρχείο. Αλλά δεν είναι γνωστό μέχρι πού είχε φθάσει. Απ' ό,τι διαπιστώσαμε, υπήρχαν τρεις σειρές. Μια στο Προεδρικό, μια στην Αρχιεπισκοπή και μια στο γραφείο του Συνομιλητή. Οι δυο πρώτες, όμως, ήταν ελλιπείς, στο δε Γραφείο του Συνομιλητή δεν υπήρχε τίποτε. Η αναζήτηση, επομένως, των κειμένων, που έλειπαν, έγινε σε βιβλία, περιοδικά, εφημερίδες, της Κύπρου και ξένες, καθώς και άλλα σχετικά βοηθήματα.

Το δεύτερο μεγάλο πρόβλημα ήταν η έλλειψη χρόνου. Εργαζόμουν ως Βοηθός Διευθυντής με πλήρες ωράριο στο Λύκειο Κύκκου Β΄. Δεν είχα την ευχέρεια να κινούμαι τα πρωινά. Ο χρόνος, που είχα στη διάθεσή μου δεν αρκούσε για τις ανάγκες της εργασίας. Γι' αυτό ο Μακαριότατος ζήτησε μ' επιστολή του και πέτυχε ειδικές διευθετήσεις από το Υπουργείο Παιδείας. Κι αυτό μέχρι το 1997, που προήχθηκα σε Διευθυντή. Από το 1997 και μετά, παρά τις δυσκολίες και το λίγο χρόνο που είχα στη διάθεσή μου, συνέχισα να εργάζομαι τα βράδια στο σπίτι μου. Η προσπάθεια ήταν εξαντλητική. Όμως το έργο ήρθε σε πέρας το 2008 σε 18 πολυσέλιδους τόμους. Τη δαπάνη, βέβαια, για την αντιμισθία μου, για όσο χρόνο ήμουν με απόσπαση, διαβίβαζε προς το κράτος το Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ΄.

Σας ευχαριστώ όλους θερμότατα».

Μετά την αντιφώνηση του κ. Νεάρχου ακολούθησε καλλιτεχνικό πρόγραμμα από τη χορωδία «Φωνή της Κερύνειας» υπό τη διεύθυνσης του Ιάκου Δημητρίου. Στο πιάνο συνόδευσε η κα Αυγή Κοζάκη. Σόλο τραγούδησε η κα Τασούλα Βορκά.

Η συγκινητική και χρεωστική για τον Μακάριο και τους Συγγραφείς των ΑΠΑΝΤΩΝ του εκδήλωση ολοκληρώθηκε με τον Εθνικό Ύμνο.

Η ΕΟΡΤΗ ΤΩΝ ΤΡΙΩΝ ΙΕΡΑΡΧΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

ΣΤΟ ΙΔΡΥΜΑ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΤΟΥ Γ΄

30 ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ 2020

ΠΑΤΡΟΣ ΜΙΧΑΗΛ ΝΙΚΟΛΑΟΥ

Εκκλησία και Πολιτεία, τίμησαν, όπως αρμόζει, τη μνήμη των τριών μεγίστων Ιεραρχών, Βασιλείου του Μεγάλου, Γρηγορίου του Θεολόγου και Ιωάννου του Χρυσοστόμου. Και το ιερό αυτό έθος επιβάλλει, όπως ο εκάστοτε Υπουργός Παιδείας εκφωνεί τον «πρέποντα» λόγο, μετά την επιμνημόσυνη δέηση που ο Αρχιερεύς τελεί για την ανάπαυση των ψυχών όλων

εκείνων οι οποίοι πρωτοστάτησαν στην καλλιέργεια των Ελληνικών Γραμμάτων. Και αυτοί είναι πολλοί και αξιόλογοι. Είναι οι ιδρυτές των Σχολείων μας, οι Έφοροι, οι Ευεργέτες, οι Καθηγητές, οι Υπουργοί Παιδείας και όλοι οι σχολικοί Υπάλληλοι, οι οποίοι προσέφεραν και αυτοί όλες τους τις δυνάμεις για την εύρυθμη λειτουργία των Σχολείων μας.

Πιο κάτω παραθέτουμε την ομιλία του Υπουργού Παιδείας κυρίου Πρόδρομου Προδρόμου, τον οποίο εξεφώνησε στον καθεδρικό ναό του αγίου Ιωάννου του Θεολόγου.

«**Άνδρας σοφούς, και επιστήμονας, και συνετούς**» τιμά η Εκκλησία μας στην εόρτια σύναξη της 30ής Ιανουαρίου· Βασίλειος «**ὁ ἔνδοξος νοῦς**», Γρηγόριος ο Θεολόγος «**ἡ θεία φωνή**», και Ιωάννης ο Χρυσόστομος, «**ὁ παγκόσμιος λαμπτήρ**». Τρεις ζωντανές και κορυφαίες παρουσίες στον πνευματικό χώρο της οικουμενικής Ορθοδοξίας. Μορφές με σπάνια επιστημονική συγκρότηση και προσωπικό παράδειγμα ζωής. Αμετάθετα σύμβολα της ελληνορθόδοξης παιδείας, όπως καθιερώθηκαν εδώ και χρόνια στα εκπαιδευτικά μας πράγματα. Ανυποχώρητοι μαχητές της δικαιοσύνης και της αλήθειας, όπως η ίδια η ιστορία τους καταξίωσε.

Η εορτή των Τριών Ιεραρχών είναι για την Εκκλησία μας μια ακόμη αφορμή μελέτης του εαυτού μας, των σκέψεων και των προθέσεών μας απέναντι σε ό, τι συνθέτει την καθημερινότητά μας. Είναι μια αφορμή ανακάλυψης του ανθρώπινου προσώπου και των αναγκών του συνανθρώπου μας. Η Εκκλησία μας τιμά τη μνήμη των Τριών Αγίων, «επειδή κατόρθωσαν να ενσαρκώσουν και να μας αφήσουν υπόδειγμα τον τύπο του ολοκληρωμένου, του καινού ανθρώπου ο οποίος ζει εν Κυρίῳ και αξιοποιεί πλήρως τη δωρεά του Αγίου Πνεύματος».

Αυτός ο «καινός» άνθρωπος αποτελεί το πραγματικό αίτημα των σύγχρονων κοινωνιών και των εκπαιδευτικών τους συστημάτων στην προσπάθεια όλων να οικοδομήσουν σταθερές πραγματικότητες στην εποχή των αλλαγών που ζούμε.

Σε μια εποχή που η Παιδεία μας κάνει την αυτοκριτική της και ανασυντάσσεται αναζητώντας τον εκσυγχρονισμό και την ποιοτική της αναβάθμιση, επιβάλλεται όσο ποτέ άλλοτε η αναβάπτισή της στη σκέψη, τον λόγο, αλλά και τα οράματα των ενθέων και σοφών διδασκάλων των Τριών Ιεραρ-

χών. Η ελληνορθόδοξη παράδοσή μας τους θέλει σοφούς διδασκάλους, επιστήμονες των θείων και των ανθρωπίνων πραγμάτων, εραστές της σοφίας, αλλά και παιδευτές του βίου, της αληθινής σοφίας και της σωστής διδαχής που διορθώνει τα ήθη, μεταμορφώνει τον κόσμο και ολοκληρώνει τον άνθρωπο. Αρχέτυπα του λόγου και της ζωής.

Η εορτή των Τριών Ιεραρχών αποτελεί και για το Υπουργείο Παιδείας, Πολιτισμού, Αθλητισμού, Νεολαίας αφορμή για προβληματισμό, αλλά και ισχυρό έρεισμα στο έργο που επιτελεί και στους στόχους που θέτει. Οι Τρεις Οικουμενικοί Δάσκαλοι μάς διδάσκουν ότι το αίτημα των κοινωνιών για μια διαφορετικού τύπου Παιδεία δεν μπορεί να σμικραίνει στην οικείωση γνώσεων, ούτε στην απλή απόκτηση τίτλων σπουδών. Αλλά αποκτά νόημα, όταν αναζητά την απόκτηση μιας νέας θέασης του κόσμου, την καλλιέργεια της σκέψης, η οποία διαλέγεται με τα ρεύματα της εποχής με σοβαρότητα, βαθύτητα και διεισδυτικότητα, χωρίς φοβίες αλλά με το θάρρος της αναζήτησης, η οποία είναι πηγή δημιουργίας.

Οι Τρεις Ιεράρχες, ο Μέγας Βασίλειος, ο Γρηγόριος ο Θεολόγος και ο Ιωάννης ο Χρυσόστομος, οι Τρεις Φωτισμένοι Δάσκαλοι, με την ποιμαντική τους διακονία, το διδακτικό και επιστημονικό τους έργο αποδεικνύονται τα πρότυπα όλων των δασκάλων, οι οποίοι θέλουν να σταθούν στο πλευρό των μαθητών τους.

Ο Άγιος Ιωάννης ο Χρυσόστομος συγκεκριμένα γράφει: «Από την τέχνη αυτή (της αγωγής) δεν υπάρχει άλλη μεγαλύτερη. Γιατί τι είναι ίσο με το να διαπαιδαγωγήσεις την ψυχή και να διαπλάσεις τη διάνοια του νέου;» Σε έναν άλλο λόγο του αναφέρει: «Οι μαθητές τότε προ πάντων αγαπούν και μιμούνται το καλό, όταν έχουν τέτοια παραδείγματα από τους δασκάλους τους… Εκείνον τον δάσκαλο μάλιστα θαυμάζουν, ο οποίος εφαρμόζει πρώτος αυτά που συμβουλεύει τους άλλους. Ο καλός δάσκαλος είναι απαλλαγμένος από φθόνο και έπαρση. Θέλει οι αρετές να γίνουν κοινό κτήμα των μαθητών του, θέλει μόνο να τους εξισώσει σε όλα με τον εαυτό του. Γιατί αυτό κυρίως είναι το γνώρισμα του πραγματικού δασκάλου, το να συμπάσχει στις συμφορές των μαθητών του, το να θρηνεί και να πενθεί για τα τραύματα αυτών που έχει στην ευθύνη του.

Αλλά και ο Μέγας Βασίλειος, δάσκαλος και αυτός, προσθέτει: «(Ο δάσκαλος) Να είναι ευπροσήγορος, ακόμα και όταν πρόκειται να επιτιμήσει, δι-

ότι μόνο έτσι γίνεται ευπρόσδεκτος. Τα σφάλματα των νέων πρέπει να διορθώνονται με πατρική ευσπλαχνία και με επιστημονικό λόγο». Από τις απόψεις των δυο προαναφερόμενων αγίων δεν απομακρύνεται και ο Άγιος Γρηγόριος, λέγοντας: «Στον φόβο ανάμιξε την ηπιότητα. Μετρίασε την απειλή με την ελπίδα. Γνωρίζω πως η καλοσύνη επιτυγχάνει πολλά και παρακινεί στην ανάλογη ανταπόδοση».

Γιορτάζοντας σήμερα την Ημέρα των Γραμμάτων, αναλογιζόμενοι την προσφορά τους, ενθυμούμενοι τα σοφά λόγια τους, τιμούμε και μνημονεύουμε κάποιες άλλες μορφές που πρόσφεραν ποικιλότροπα, τους Ιδρυτές, Ευεργέτες, Σχολικούς Εφόρους, Υπουργούς Παιδείας, Εκπαιδευτικούς και Σχολικούς Υπαλλήλους των Σχολείων Λευκωσίας, γιατί διαφύλαξαν την ελληνική παιδεία του τόπου μας και συνέβαλαν στην αναβάθμισή της, στηριζόμενοι στην ελληνορθόδοξη παράδοσή μας. Μαζί τους, τιμούμε όλους, όσοι υπηρέτησαν ή υπηρετούν καθημερινά την παιδεία αυτού του τόπου, με επίκεντρο την αγάπη για τα παιδιά και με μοναδικό στόχο την πρόοδο και την προκοπή τους, όσοι επιθυμούν η Παιδεία μας να μην περιορίζεται σε ένα σύστημα εκπαίδευσης, αλλά να διευρύνει τον ορίζοντά της στην αγωγή της Αγάπης.

Σεβόμενοι, λοιπόν, όσα επιτεύχθηκαν μέχρι σήμερα από αυτούς τους ανθρώπους, ταγούς ή και απλούς δασκάλους της Παιδείας, αναπτύσσουμε μια συστηματική προσπάθεια για συνολικό εκσυγχρονισμό της εκπαιδευτικής πολιτικής και των δομών του Υπουργείου Παιδείας, Πολιτισμού, Αθλητισμού και Νεολαίας.

Στηριζόμενοι περισσότερο από κάθε άλλη φορά σε αυτό που είχε τονίσει ο Γρηγόριος ο Θεολόγος στον Επιτάφιο Λόγο του προς τον Μεγάλο Βασίλειο, ότι **«η παιδεία είναι το πρώτον αγαθόν, από τα αγαθά τα οποία έχομεν»,** προχωρήσαμε στην υλοποίηση ενός ολοκληρωμένου στρατηγικού σχεδιασμού για το Υπουργείο μας, ο οποίος συνδέει το όραμα, τις στρατηγικές επιδιώξεις, τους στόχους και τις δράσεις του με τους οικονομικούς πόρους που έχουμε στη διάθεσή μας. Με τον τρόπο αυτό επιδιώκουμε την όσο το δυνατόν πιο ορθολογική κατανομή και αποτελεσματική αξιοποίηση των διαθέσιμων πόρων.

Από την εξαγγελία πολιτικών, περάσαμε στην εφαρμογή τους. Οι πολιτικές αυτές αφορούσαν σε καίρια και για χρόνια άλυτα θέματα του εκπαιδευτικού μας συστήματος, και σήμερα είμαστε στη θέση να έχουμε διαμορφώσει

νέες εκσυγχρονιστικές πολιτικές, με τη συμβολή μιας πλειάδας πανεπιστημιακών, ειδικών τεχνοκρατών και μάχιμων εκπαιδευτικών, διά μέσου της αναγκαίας διαβούλευσης με όλους τους εμπλεκόμενους φορείς.

Στο πλαίσιο αυτής της προσπάθειας, τίθενται στόχοι που αποτελούν οδοδείκτες στο τι θα πρέπει να διδαχθούν τα παιδιά μας, πώς θα καλλιεργήσουν τις αξίες του σχολείου, ενός σχολείου που θα ανταποκρίνεται δημιουργικά στις αλλαγές, μέσα από ένα προσανατολισμένο πλαίσιο κανονισμών και σε ένα συγκεκριμένο νέο ωρολόγιο πρόγραμμα, το οποίο εξυπηρετεί τις κλίσεις και τα ενδιαφέροντα των νέων μας. Ευελπιστούμε ότι το σύγχρονο αυτό σχολείο, με τη στοχευμένη ενδυνάμωση των εκπαιδευτικών μας, θα είναι ικανό να προσφέρει ίσες ευκαιρίες σε όλους τους νέους, για να αποκτήσουν τις γνώσεις, τις στάσεις και τις δεξιότητες εκείνες, οι οποίες θα τους βοηθήσουν να ανταποκριθούν στις προκλήσεις των καιρών και ταυτόχρονα θα τους προστατέψουν από την περιθωριοποίηση, την ανέχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό.

Τιμώντας σήμερα τη γιορτή των Γραμμάτων, ας σταθούμε και ας προβληματιστούμε πάνω στα μηνύματα της σημερινής μέρας. Για να μπορέσουμε να χαράξουμε μια σταθερή πορεία προς το μέλλον, βασισμένη σε αρχές και αξίες, αρκετές από τις οποίες μας διαμηνύουν οι Τρεις Ιεράρχες, χρειάζεται όσο ποτέ άλλοτε σήμερα, στη χειμαζόμενη από την τουρκική κατοχή πατρίδα μας, το ψυχικό σθένος, η ηθική δύναμη, η αγωνιστική διάθεση και η συνέπεια στη διεκδίκηση των δικαίων μας.

Και το μήνυμα που σαν κατακλείδα πηγάζει από τη σημερινή μέρα είναι μήνυμα **αισιοδοξίας και ελπίδας.** Γιατί όταν οι ελληνικές αξίες της ανδρείας, της ελευθερίας και της σύνεσης συνδυαστούν με τις χριστιανικές αρετές της εργασίας, της υπομονής και της πίστης, δημιουργούνται οι δυνατότητες για να μπορούν οι άνθρωποι να αντιμετωπίζουν με επιτυχία την οποιαδήποτε δοκιμασία.

Αιωνία ας είναι η μνήμη όλων, επωνύμων και ανωνύμων, που πίστεψαν στη δύναμη της Παιδείας και την υπηρέτησαν με συνέπεια, ιδιαίτερα σε δύσκολους καιρούς για τον τόπο μας, καιρούς χαλεπούς που ποτέ δεν έπαψαν να υπάρχουν στη μακρόχρονη πορεία του τόπου μας.

* * *

Το απόγευμα, στην αίθουσα τελετών του πολιτιστικού κέντρου Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ΄ πραγματοποιήθηκε, με μεγάλη επιτυχία, η καθιερωμένη εορταστική εκδήλωση προς τιμή των Τριών Ιεραρχών, Βασιλείου του Μεγάλου, Γρηγορίου του Θεολόγου και Ιωάννου του Χρυσοστόμου, τους οποίους η συνείδηση του Έθνους ανέδειξε Προστάτες των Ελληνικών Γραμμάτων. Η εορτή ήταν υπό την αιγίδα της Ιεράς Αρχιεπισκοπής Κύπρου, του Υπουργείου Παιδείας, Πολιτισμού, Αθλητισμού και Νεολαίας και της Θεολογικής Σχολής της Εκκλησίας της Κύπρου. Η όλη εκδήλωση έλαβε χώρα, το απόγευμα της Πέμπτης, 30ης Ιανουαρίου 2020, στην αίθουσα εκδηλώσεων του Πολιτιστικού Ιδρύματος Αρχιεπισκόπου Μακαρίου του Γ΄.

Παρόντες ήταν ο Πανιερώτατος Μητροπολίτης Κωνσταντίας και Αμμοχώστου κ. Βασίλειος, οι Θεοφιλέστατοι Επίσκοποι Καρπασίας κ. Χριστοφόρος και Μεσαορίας κ. Γρηγόριος, ο Αρχιγραμματέας της Ιεράς Συνόδου Αρχιμανδρίτης κ. Γρηγόριος Μουσουρούλης, ο Διευθυντής της Θεολογικής Σχολής Εκκλησίας Κύπρου Πρωτοπρεσβύτερος κ. Κυπριανός Κουντούρης, ο Πρωτοσύγκελος της Ιεράς Μητροπόλεως Κωνσταντίας και Αμμοχώστου Αρχιμανδρίτης κ. Αυγουστίνος Κκαράς και ικανός αριθμός κληρικών της Αρχιεπισκοπικής Περιφέρειας.

Εκ μέρους της Πολιτείας παρέστη ο Υπουργός Παιδείας κ. Πρόδρομος Προδρόμου, ο οποίος απηύθυνε χαιρετισμό, Διευθυντές και λοιπά στελέχη της Εκπαιδευτικής Υπηρεσίας, οι Καθηγητές της Θεολογικής Σχολής της Εκκλησίας Κύπρου και πλήθος κόσμου.

Η εκδήλωση περιελάμβανε εόρτιους εκκλησιαστικούς ύμνους, τους οποίους απέδωσαν άριστα οι ηδύμολποι ιεροψάλτες του Βυζαντινού Χορού των φοιτητών της Θεολογικής Σχολής Εκκλησίας Κύπρου και της Βυζαντινής Χορωδίας της Ιεράς Αρχιεπισκοπής Κύπρου **«ΑΓΙΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ Ο ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΣ».**

Εκ μέρους των μαθητών απηύθυνε χαιρετισμό ο αριστεύσας Χατζήκκος Παρασκευάς, μαθητής της Γ΄ τάξης του Λυκείου Λατσιών.

Ο Πανιερώτατος Μητροπολίτης Κωνσταντίας και Αμμοχώστου κ. Βασίλειος, Καθηγητής της Θεολογικής Σχολής της Εκκλησίας Κύπρου, εκφώνησε **«τόν πρέποντα λόγο»** με θέμα **«Η θεωρία του Όντος: οι στόχοι της παιδείας».** Ο Πανιερώτατος εξήρε τους αγώνες, τη ζωή, το έργο και τη θεολογία των Τριών Ιεραρχών και παράλληλα την υψηλή μορφωτική τους στάθμη.

Απευθυνόμενος προς τους γονείς και τους εκπαιδευτικούς υπογράμμισε την ανάγκη να προσφέρουμε στα παιδιά και στους νέους όχι μόνο τα υλικά αγαθά, που εύκολα σκορπίζονται, αλλά και τα πνευματικά τα οποία είναι υπέρτερα και μας οδηγούν προς την αιωνιότητα.

Τους Φωστήρες του Πνεύματος και των Ελληνικών Γραμμάτων τίμησαν με τη μελωδία τους μαθητές και μαθήτριες του Παγκυπρίου Γυμνασίου, οι οποίοι απέδωσαν περίτεχνα δύο υπέροχα τραγούδια.

Τον καταληκτικό χαιρετισμό απηύθυνε εκ μέρους του Μακαριωτάτου Αρχιεπισκόπου Κύπρου, ο οποίος απουσίαζε για λόγους υγείας, ο Θεοφιλέστατος Επίσκοπος Καρπασίας κ. Χριστοφόρος, ο οποίος ανέφερε ότι σύμφωνα με τον ιερό Χρυσόστομο **«Παιδεία ἐστί μετάληψις ἁγιότητος».** Η ουσία δηλαδή της αληθινής παιδείας έγκειται στη βοήθεια που οφείλει να προσφέρει στον καθένα μας, ώστε να τον ανάγει στις βαθμίδες της αγιότητας της ζωής μας. Η Παιδεία έχει χρέος να μας οδηγεί από τα επίγεια προς τα ουράνια, από τα φθαρτά προς τα άφθαρτα και από τα πρόσκαιρα προς τα αιώνια.

Στο τέλος απονεμήθηκαν τα βραβεία στους αριστεύσαντες μαθητές και μαθήτριες των Γυμνασίων, Λυκείων και Τεχνικών Σχολών της Αρχιεπισκοπικής Περιφέρειας, οι οποίοι πρώτευσαν στα μαθήματα των Θρησκευτικών και Νέων Ελληνικών και διακρίθηκαν για το ήθος τους.

Πιο κάτω παραθέτομε ολόκληρο το κείμενο της ομιλίας του Μητροπολίτη Κωνσταντίας και Αμμοχωστου κ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ:

Η ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ ΟΝΤΟΣ: ΟΙ ΣΤΟΧΟΙ ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

Οὕτω γοῦν οἱ τῆς καθ᾽ ἡμᾶς θεοσοφίας ἀρχηγικοὶ καθηγεμόνες ὑπὲρ ἀληθείας ἀποθνῄσκουσι πᾶσαν ἡμέραν μαρτυροῦντες ὡς εἰκὸς καὶ λόγῳ παντὶ καὶ ἔργῳ τῇ ἑνιαίᾳ τῶν Χριστιανῶν ἀληθογνωσίᾳ τὸ πασῶν αὐτὴν εἶναι καὶ ἁπλουστέραν καὶ θειοτέραν, μᾶλλον δὲ τὸ αὐτὴν εἶναι τὴν μόνην ἀληθῆ καὶ μίαν καὶ ἁπλῆν θεογνωσίαν. (Περὶ θείων ὀνομάτων, VII, 4).

Ὁ Διονύσιος Ἀρεοπαγίτης γράφει ὅτι, «οἱ δικοί μας ἀρχηγοὶ καὶ ἡγεμονεύοντες ὡς πρὸς τὴ θεία σοφία, καθημερινῶς ἀποθνήσκουν γιὰ τὴν ἀλήθεια, ὅπως ἁρμόζει, μὲ λόγους καὶ μὲ ἔργα γιὰ τὴν ἑνιαία γνώση τῆς ἀλήθειας τῶν

Χριστιανῶν. Ἡ ἀλήθεια αὐτὴ σὲ σύγκριση μὲ ἄλλες προτεινόμενες ἀλήθειες εἶναι καὶ ἡ ἁπλούστερη καὶ αὐτὴ ἔχει θεϊκὸ χαρακτήρα. Ἢ καλύτερα, αὐτὴ ἡ θεία σοφία εἶναι ἡ μόνη ἀληθινὴ καὶ ἡ μόνη πραγματικὴ θεογνωσία».

Ὁ Ἀρεοπαγίτης ποὺ ἔγραφε, πιθανὸν, τὸν πέμπτο αἰῶνα, δηλαδὴ ἕνα αἰῶνα μετὰ ἀπὸ τοὺς σήμερα τιμώμενους Τρεῖς Μεγάλους Ἱεράρχες, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἄλλωστε ἔχει ἀντλήσει τὸν πλοῦτο τῆς θεολογίας τους, ἔζησε ὅπως καὶ ἐκεῖνοι σὲ περίοδο ποὺ ἀκόμα ἡ Ἑλληνικὴ φιλοσοφία μὲ τὶς διάφορες σχολὲς τῶν Νεοπλατωνικῶν καὶ ἄλλων φιλοσοφικῶν συστημάτων, ἤθελε νὰ ὁρίσει τὴν περὶ τοῦ ὄντος ἀλήθεια. Αὐτὸ εἶναι ἐμφανὲς στὰ Ἀεροπαγιτικὰ συγγράμματα.

Θὰ χρησιμοποιήσουμε, ὅμως, στὴν κυριολεξία τὴ βεβαίωση τοῦ Ἀρεοπαγίτη ὅτι «οἱ δικοί μας ἀρχηγοὶ καὶ ἡγεμονεύοντες ὡς πρὸς τὴ θεία σοφία, καθημερινῶς ἀποθνήσκουν γιὰ τὴν ἀλήθεια, ὅπως ἁρμόζει, μὲ λόγους καὶ μὲ ἔργα γιὰ τὴν ἑνιαία γνώση τῆς ἀλήθειας τῶν Χριστιανῶν». **Αὐτὴ τὴ διαπίστωση θὰ τὴν ἐφαρμόσω στοὺς Τρεῖς Ἱεράρχες, οἱ ὁποῖοι ἄφησαν ἀνεξίτηλη τὴ σφραγίδα τους στὴν ἱστορία, ὄχι ἁπλῶς καὶ μόνο τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ τῆς ἀνθρωπότητας στὸ σύνολό της μὲ τὴ ζωὴ καὶ τοὺς ἀγῶνες τους, μὲ τὰ συγγράμματά τους καὶ μὲ τὴ θεολογία τους, ποὺ παραμένει ἀκόμα καὶ στὶς μέρες μας σὲ ἰσχύ, γι᾽ αὐτὸ καὶ συνεχίζουν νὰ παραμένουν οἰκουμενικοὶ διδάσκαλοι.**

Γιὰ ποιὰ ἀλήθεια, ὅμως, διεξήγαγαν συνεχῆ ἀγῶνα ἔργῳ καὶ λόγῳ οἱ ἡγούμενοι τῆς θεογνωσίας καὶ τῆς ἀλήθειας Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας; Ποιὰ εἶναι αὐτὴ ἡ ἀλήθεια; Ὀρθόδοξος σύγχρονος θεολόγος, ἔχοντας κατὰ νοῦν τὶς γνωστὲς λεγόμενες ἀποδείξεις ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ τοῦ Δυτικοῦ σχολαστικοῦ Θεολόγου καὶ Φιλόσοφου Θωμᾶ τοῦ Ἀκινάτη, εἶχε σημειώσει τὸ χαρακτηριστικὸ ὅτι γιὰ τὴν Ὀρθόδοξη Ἀνατολὴ, ἡ ὕπαρξη τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀπόλυτα βέβαιη καὶ δὲν χρειάζεται ἀπόδειξη. Ἐκεῖνο πού θέλουμε καὶ προσπαθοῦμε να ἀποδείξουμε εἶναι αὐτὴ αὕτη ἡ ὕπαρξη τοῦ ἀνθρώπου, δεδομένων τῶν ρευστῶν συνθηκῶν τῆς ἐπίγειας ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου του. Αὐτὸ ποὺ ἐννοεῖται στὴ συγκεκριμένη περίπτωση εἶναι ἡ ἀπόλυτη καὶ ὑπαρξιακὴ σχέση τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὸν Θεό, γιατὶ ὁ ἄνθρωπος δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρξει χωρὶς τὴ σχέση του μὲ τὸν χορηγὸ τῆς ζωῆς. Μὲ αὐτὸ ἀντιλαμβανόμαστε ὅτι ἡ Χριστιανικὴ διδασκαλία δὲν εἶναι περιοριστικὴ τῆς γνώσης σὲ μόνα τὰ ὄντα ποὺ ὑποπίπτουν στὶς αἰσθήσεις, ἀλλὰ τὸ ὑπὲρ τὴν ὕλη ὑπαρκτὸ εἶναι περισσότερο βέβαιο ἀπὸ τὸ αἰσθητό.

Ὁ τίτλος τῆς ἀποψινῆς πανυγηρικῆς ὁμιλίας μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς ἑορτῆς τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν καὶ τῆς ἑρτῆς τῶν γραμμάτων, τῆς Ἑλληνικῆς Παιδείας, εἶναι ἐμπευσμένη ἀπὸ τὸν περίφημο Λόγο τοῦ Μεγάλου Βασιλείου: ***«Πρὸς τοὺς Νέους, ὅπως ἂν ἐξ Ἑλληνικῶν ὠφελοῖντο λόγων».*** Χαρακτηριστικὰ μάλιστα, ἀπευθυνόμενος πρὸς τοὺς νέους, τοὺς ὑπενθυμίζει ὅτι ἔχουν ὡς παιδαγωγοὺς τοὺς γονεῖς τους, μετὰ, ὅμως, ἔχουν καὶ τὸν ἴδιο γιὰ νὰ τοὺς προσφέρει τὶς παιδευτικὲς κατευθύνσεις, δεδομένου ὅτι, ὅπως ὁ ἴδιος, οἱ ἄλλοι τιμώμενοι ἅγιοι Γρηγόριος ὁ Θεολόγος καὶ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, ὅπως καὶ τὸ σύνολο τῶν Πατέρων τῆς ἐποχῆς αὐτῆς, φοιτοῦσαν σὲ σχολὲς ὅπου διδασκόταν ἡ Ἑλληνικὴ φιλοσοφία, ἡ Ἑλληνικὴ μυθολογία καὶ γενικότερα ἡ Ἑλληνικὴ παιδεία[1].

Στὶς μέρες μας γίνεται κατὰ κόρον λόγος γιὰ τὴν Παιδεία. Δίκαια, βέβαια, γιατὶ ἔχουμε εὐθύνη γιὰ τὴν παροχὴ τῆς γνώσης καὶ τὴ μόρφωση τοῦ χαρακτήρα, τῆς προσωπικότητας καὶ τῆς κοινωνικοποίησης τῶν νέων. Θὰ ἔλεγα, ὅμως, ὅτι τὰ ρεύματα ποὺ ἐπιθυμοῦν τὴ δική τους ἐπίδραση στὴν Παιδεία εἶναι ἄπειρα καὶ τὸ καθένα στοχεύει σὲ ἕνα ἢ περισσότερους σκοπούς. Γιὰ τὴν Πατρίδα μας τὰ πράγματα δὲν διαφοροποῦνται καὶ πολύ. Εἶναι κράτος μέλος τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἕνωσης καὶ δέχεται κατευθυντήριες γραμμὲς γιὰ ἐναρμόνιση τῆς Παιδείας μὲ τὰ εὐρωπαϊκὰ δεδομένα. Ἐπίσης, ἡ παγκοσμιοποίηση ἐπηρεάζει τὴ στοχοθέτηση τῆς παιδείας, ὅπως, βέβαια, καὶ σὲ ὕψιστο βαθμό, τήν ἀνάπτυξη τῆς τεχνολογίας. Θὰ ἔλεγα, ὅμως, μὲ τρόπο χαρακτηριστικό, ὅτι μελέτες, καὶ ὑπάρχει πλῆθος παρόμοιων μελετῶν, ποὺ χθὲς ἀσχολήθηκαν μὲ τὴν στοχοθέτηση τῆς παιδείας, οἱ προτάσεις τους δὲν ἰσχύουν πλέον για τὸ σήμερα. Οἱ ἀλλαγὲς ποὺ παρατηροῦνται στὸ κοινωνικό, τὸ πολιτικό, τὸ τεχνολογικὸ καὶ τὸ ἐκπαιδευτικὸ γίγνεσθαι εἶναι τόσο πολλὲς καὶ κυρίως ρευστές, ποὺ εἶναι σχεδὸν ἀδύνατο νὰ τὶς παρακολουθήσει κανείς.

Χωρὶς νὰ θέλω νὰ ἀσκήσω ὁποιαδήποτε κριτική, διεξερχόμενος κείμενο τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας καὶ Πολιτισμοῦ σχετικὸ μὲ τὴν Παιδεία, γιὰ τὴ δική

[1] Τό τε γὰρ ἡλικίας οὕτως ἔχειν, καὶ τὸ διὰ πολλῶν ἤδη γεγυμνάσθαι πραγμάτων, καὶ μὴν καὶ τὸ τῆς πάντα παιδευούσης ἐπ' ἄμφω μεταβολῆς ἱκανῶς μετασχεῖν, ἔμπειρόν με εἶναι τῶν ἀνθρωπίνων πεποίηκεν, ὥστε τοῖς ἄρτι καθισταμένοις τὸν βίον ἔχειν ὥσπερ ὁδοῦ τὴν ἀσφαλεστάτην ὑποδεικνύναι· τῇ τε παρὰ τῆς φύσεως οἰκειότητι εὐθὺς μετὰ τοὺς γονέας ὑμῖν τυγχάνω, ὥστε μήτ' αὐτὸς ἔλαττόν τι πατέρων εὐνοίας νέμειν ὑμῖν, ὑμᾶς δὲ νομίζω, εἰ μή τι ὑμῶν διαμαρτάνω τῆς γνώμης, μὴ ποθεῖν τοὺς τεκόντας, πρὸς ἐμὲ βλέποντας. (Πρὸς τοὺς Νέους, 1, 3-13).

μου ἐνημέρωση, διαπίστωσα ὅτι κατὰ τὸ μέγιστο ἀσχολεῖται μὲ τὴν πρακτικὴ ὀργάνωση τῆς Παιδείας, πρᾶγμα ἀπόλυτα θεμιτό, κατανοητὸ καὶ ἀναγκαῖο, ἀλλὰ εἶναι ἑτεροβαρὲς ὡς πρὸς τοὺς ἐπιδιωκόμενους στόχους. Βεβαίως, διαπιστώνει κανεὶς στὸ κείμενο τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας καὶ Πολιτισμοῦ, τὴν ὕπαρξη συγκεκριμένων στόχων, παρόμοιων μὲ μελέτες γιὰ παράδειγμα τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν. Ἄρθρο μὲ τίτλο, «Ἡ πολιτιστικὴ εὐαισθησία γιὰ τὴν ἐφαρμογὴ τῶν ἀρχῶν συμπεριφορᾶς στὴν παιδεία», εἰδικὰ γιὰ τὴν Πολιτεία τῆς Ἀτλάντας[2] σημειώνει ὅτι οἱ ὑπεύθυνοι συμπεριφεριολόγοι, ὅπως ἀποκαλοῦνται, γιὰ τὴν πολιτιστικὴ ταυτότητα καὶ συμπεριφορά τῶν παιδιῶν ποὺ μετέχουν στὸ ἐκπαιδευτικὸ ἀγαθό, πρέπει νὰ προσανατολίσουν τὴν προσπάθεια τῆς παιδείας σὲ τρεῖς τομεῖς: τὴν ἐθνικότητα, τὸ φύλο καὶ τὴ θρησκεία. Αὐτὲς οἱ ἀρχὲς βέβαια ἀναφέρονται σὲ μία πολυπολιτισμικὴ κοινωνία τῶν πολλῶν Ἐθνοτήτων καὶ τῶν πολλῶν θρησκειῶν τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν, μὲ στόχο τὴν ἀνάπτυξη τῆς προσωπικότητας τοῦ παιδιοῦ ὁποιασδήποτε ἡλικίας, μέσα στὸ μακροκοινωνικὸ περιβάλλον ποὺ ζεῖ, ὅπως καὶ τὴ στήριξη τῆς συμπεριφορᾶς του ἀνάλογα μὲ τὴν πολιτιστικὴ καὶ θρησκευτική του προέλευση ἤ καὶ τοῦ φύλου του καὶ ἐντὸς τοῦ μικροκοινωνικοῦ του περιβάλλοντος, ὅπως εἶναι ἡ οἰκογένεια μὲ τὶς θρησκευτικὲς ἐπιλογές τους ἤ καὶ ἡ θρησκευτικὴ κοινότητα μέσα στὴν ὁποία ἀναπτύσσονται πνευματικά, γιὰ νὰ μὴ δημιουργοῦνται συγκρούσεις μεταξὺ τοῦ παιδιοῦ καὶ τοῦ περιβάλλοντός του ἤ καὶ συγχύσεις ὡς πρὸς τὶς ἐπιλογές τοῦ νέου.

Ἡ Κύπρος, πιθανὸν, νὰ ἀποτελεῖ μία μικρογραφία τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν ἤ καὶ τῶν χωρῶν τῆς Ἑνωμένης Εὐρώπης, στὴν ὁποία καὶ ἀνήκει, λόγω τῆς συνθέσεως τοῦ σχολικοῦ πληθυσμοῦ μὲ τὴν παρουσία πολλῶν παιδιῶν ἐργαζομένων ἤ καὶ μεταναστῶν γονέων. Βεβαίως, εἶναι ἀναγκαία ἡ φροντίδα γιὰ τὰ παιδιὰ αὐτά, ἀλλὰ ἐδῶ ὑπάρχει μία πρόκληση ἐθνικῆς καὶ πολιτιστικῆς εὐθύνης γιὰ τοὺς Κύπριους νέους. Ἡ Ἀτλάντα θέτει ὡς βάση τῆς παιδείας τὴν ἐθνικότητα, τὸ φύλο καὶ τὴ θρησκεία. Ἂν ἀναφέρουμε ἕνα ἄλλο παράδειγμα, τὸ ὁποῖο δὲν περιορίζεται γεωγραφικά, ἀλλὰ ἐφαρμόζεται κατὸπιν ἰδεολογικῆς ἐπιλογῆς, δηλαδὴ αὐτὸ τοῦ λεγόμενου ἀνθρωπισμοῦ, γνωστοῦ ὡς οὐμανισμοῦ (humanismus), ἕνα φιλοσοφικὸ κίνημα ποὺ θέλει νὰ ἐπηρεάζει

[2] Cultural Sensitivity in the Application of Behavior Principles to Education. Contributors: Kauffman, James M. – Author, Conroy, Maureen – Author, Gardner, Ralph,, III – Author, Oswald, Donald – Author. Journal title: Education & Treatment of Children. Volume: 31. Issue: 2 Publication date: May 2008.

τὰ τῆς Παιδείας μὲ τὰ διάφορα lobbys στὴν Εὐρωπαϊκὴ Ἕνωση ἢ καὶ ἀλλοῦ, διαγράφει τὰ ὅρια τοῦ ἀνθρώπου μόνο στὸ χῶρο τοῦ αἰσθητοῦ. Ἀπορρίπτει τὸ ὑπερβατὸ, δηλαδὴ τὸν Θεό. Στο υπαρξιακό ερώτημα «Ποιός/Τί εἶμαι;» ὁ ἀνθρωπιστής Dan Barker ἀπαντᾶ:

«Εἶσαι ἕνας ἔλλογος ἄνθρωπος. Ἡ ζωή σου ἔχει ἀξία από μόνη της. Δὲν εἶσαι δεύτερης τάξης κάτοικος τοῦ σύμπαντος, ὅπου ἀντλεῖς τὸ νόημα τῆς ζωῆς ἀπὸ κάποιον ἔξω ἀπό σένα. Δὲν εἶσαι ἐκ φύσεως κακός, εἶσαι ἐκ φύσεως ἄνθρωπος, ἔχοντας τὴ θετικὴ δυνατότητα νὰ βοηθήσεις νὰ γίνει ὁ κόσμος γύρω σου πιὸ ἠθικός, πιὸ εἰρηνικός, πιὸ εὐχάριστος. Ἐμπιστεύσου τὸν ἑαυτό σου».

Ὁ ὁρισμὸς τοῦ ἀνθρώπου γιὰ τὸν ἀνθρωπισμὸ καὶ τὸν ἀθεϊσμὸ συνοψίζεται στὴ διακήρυξη ὅτι δὲν ὑπάρχει Θεός, ἡ ὕλη ἔχει ὀργανωθεῖ ἀφ᾽ ἑαυτῆς, ἀπορρίπτεται ἡ θρησκεία ὡς δεισιδαιμονία καὶ παραλογισμός, τὰ προβλήματα λύονται μὲ τὴ λογικὴ καὶ τὸ ἄτομο παύει νὰ ὑπάρχει μὲ τὸν θάνατο. Βεβαίως, πολλὲς ἀνθρωπιστικὲς ἀρχές, ὄχι αὐτὲς ποὺ ἀπαριθμήσαμε, εἶναι κατ᾽ ἐξοχὴν ἀρχὲς τοῦ Χριστιανισμοῦ[3], ὅπως ὁ λεγόμενος «χρυσὸς κανόνας» τῶν ἱερῶν Εὐαγγελίων ποὺ τὸν υἱοθετεῖ καὶ ὁ ἀνθρωπισμὸς: «πάντα οὖν ὅσα ἐὰν θέλητε ἵνα ποιῶσιν ὑμῖν οἱ ἄνθρωποι, οὕτως καὶ ὑμεῖς ποιεῖτε αὐτοῖς ὁμοίως» (Ματθ. 7,12), ἀφαιρώντας τον ὅμως ἀπὸ τὸ πλαίσιο τῆς διδασκαλίας τῆς Ἁγίας Γραφῆς. Ὁ Ψαλμωδός, στὴ διακήρυξη αὐτὴ τοῦ ἀθεϊστικοῦ ἀνθρωπισμοῦ ἀπαντᾶ: **«Εἶπεν ἄφρων ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ· οὐκ ἔστι Θεός» (Ψαλμ.13,1).** Ὁ Ἰησοῦς Χριστός, μὲ τὴν παραβολὴ τοῦ ἄφρονος πλουσίου, ὁ ὁποῖος, ἀφοῦ συγκέντρωσε τὴν πλούσια ἐσοδεία του σὲ μεγαλύτερες ἀποθῆκες καὶ σὰν σὲ μονόπρακτο στὴ σκηνή, μονολογώντας εἶπε τὸ περίφημο: «ψυχή, ἔχεις πολλὰ ἀγαθὰ κείμενα εἰς ἔτη πολλά· ἀναπαύου, φάγε, πίε, εὐφραίνου» (Λκ. 12,19), τὸν ἔθεσε ἐνώπιον τοῦ σκληροῦ διλήματος: «ἄφρον, ταύτῃ τῇ νυκτὶ τὴν ψυχήν σου ἀπαιτοῦσιν ἀπὸ σοῦ· ἃ δὲ ἡτοίμασας τίνι ἔσται;» (Λκ. 12,20).

Ἀπὸ τὴ μέχρι τώρα διαπραγμάτευση ἐντοπίζουμε δύο σημαντικὰ θέματα: α) τὴ συνεχὴ ροὴ τῶν πραγμάτων τοῦ κόσμου ποὺ δὲν προσφέρει κάτι πνευματικὰ σταθερό, στὸ ὁποῖο νὰ μπορεῖ νὰ στηριχθεῖ ἡ Παιδεία καὶ νὰ στηριχθεῖ ὁ νέος κατὰ τὴ διάρκεια τῆς σχολικῆς ἡλικίας του καὶ στὴν πορεία τῆς

[3] Βλ. Dean HALVERSONE. Guide des religions. Perpective Chrétienne, édition, Maison de la Bible, 2008. Τὸ πρωτότυπο Ἀγγλικό: The Compact Guide to World Religions, International Students, Inc, 1996.

ζωῆς του καί, β) τὸν ἀνθρωπισμό, ποὺ μὲ τὴν πρόταση τῆς ἐκκοσμικευμένης παιδείας ἀπορρίπτει τὴν πίστη στὸν Θεό. Οἱ καταστάσεις αὐτὲς μᾶς ὁδηγοῦν στὸ ἀντίβαρο ἔναντι τῶν προτάσεων αὐτῶν, ποὺ εἶναι ἡ πρόταση τοῦ Μ. Βασιλείου, ὅτι ὁ στόχος τῆς παιδείας εἶναι ἡ Θεωρία τοῦ Ὄντος [4]. Αὐτὴ ἡ ἀρχὴ προσφέρει τὴ σταθερά, ἀναγκαία γιὰ νὰ στηρίξει ὁ παιδευόμενος ὅλο τὸ ἐσωτερικό του πνευματικὸ οἰκοδόμημα ποὺ οἰκοδομεῖται μὲ τὴ συνεχῆ γνωσιολογικὴ καὶ μορφωτική του προσπάθεια. Διευκρινίζουμε ὅτι τὸ ΟΝ στὸ ὁποῖο ἀναφέρεται ὁ Μεγάλος Καππαδόκης Πατέρας, δὲν εἶναι τὸ ἀφηρημένο ὂν τῆς φιλοσοφίας, **ἀλλὰ ὁ προσωπικὸς Θεὸς τῆς Ἀποκαλύψεως, ὁ Πατέρας, ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα.** Ὅταν ὁ Μωυσῆς βρέθηκε ἐνώπιον τῆς φλεγόμενης καὶ μὴ καιόμενης βάτου στὸ Σινᾶ ὄρος, ὁ Θεὸς τοῦ ἀποκάλυψε τὸ ὄνομά του μὲ τὴν πρόταση, «ἐγὼ εἰμὶ ὁ ὢν», εἶμαι αὐτὸς ποὺ ὑπάρχω. Γι᾽ αὐτὸ τὸ ὄν μιλᾶ ὁ Μ. Βασίλειος. Ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος παρομοιάζει τὴν ἀνάβαση τοῦ προφήτη Μωυσῆ στὸ Σινᾶ μὲ τὴν προσπάθεια ποὺ πρέπει νὰ καταβάλει ὁ κάθε θεολόγος, ὁ κάθε παιδεύων καὶ παιδευόμενος, ὁ κάθε ἄνθρωπος γιὰ νὰ γνωρίσει τὸν Θεό. Αὐτὸ ἀποτελεῖ καὶ τὴ βασικὴ χριστιανικὴ ἀρχή τῆς ἀρχῆς τοῦ μέσου καὶ τοῦ τέλους, δεδομένου ὅτι ὁ Θεάνθρωπος Χριστὸς εἶναι «χθὲς καὶ σήμερον ὁ αὐτὸς καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας» (Εβρ. 13,8). Ὁ Θεὸς ἀποκαλύφθηκε στὸν Προφήτη τῆς Ἀποκαλύψεως εὐαγγελιστὴ Ἰωάννη λέγοντάς του: «Ἐγώ εἰμι τὸ Α καὶ τὸ Ω, … ὁ ὢν καὶ ὁ ἦν καὶ ὁ ἐρχόμενος, ὁ παντοκράτωρ» (Ἀπ. 1,8).

Οἱ Τρεῖς Ἱεράρχες, κατ᾽ ἐξοχὴν ἔχουν καθιερώσει τὴν ὀρθόδοξη διδασκαλία, τὸ δόγμα καὶ τὴν πίστη τῆς Ἐκκλησίας στὸν Τριαδικὸ Θεὸ καὶ γιὰ τὴν ἐνανθρώπηση τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ. Ἂν ὁ Χριστιανισμὸς καὶ οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας καὶ κατὰ συνέπεια, ἡ Ἐκκλησία δὲν ἔχουν ἀνθρωπιστικὸ χρακτήρα, διδασκαλία καὶ προοπτική, διερωτῶμαι τὶ μπορεῖ νὰ εἶναι ἀνθρωπισμὸς καὶ ποιὸς ἄλλος μπορεῖ νὰ καταθέσει τὶς ἀξίες τοῦ Χριστιανικοῦ ἀνθρωπισμοῦ; Ὁ ἄνθρωπος εἶναι δημιούργημα τοῦ Θεοῦ καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, λαμβάνοντας τὴν ἀνθρώπινη φύση μὲ τὴ συνεργία τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τοῦ πρόσφερε τὴ σωτηρία, τὴ δυνατότητα νὰ ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ ὅ,τι ταπεινώνει καὶ

[4] «Λέγεται τοίνυν καὶ Μωϋσῆς ἐκεῖνος ὁ πάνυ, οὗ μέγιστόν ἐστιν ἐπὶ σοφίᾳ παρὰ πᾶσιν ἀνθρώποις ὄνομα, τοῖς Αἰγυπτίων μαθήμασιν ἐγγυμνασάμενος τὴν διάνοιαν, οὕτω προσελθεῖν τῇ θεωρίᾳ Τοῦ ὄντος. Παραπλησίως δὲ τούτῳ, κἀν τοῖς κάτω χρόνοις, τὸν σοφὸν Δανιὴλ ἐπὶ Βαβυλῶνός φασι τὴν Χαλδαίων σοφίαν καταμαθόντα, τότε τῶν θείων ἅψασθαι παιδευμάτων». (Πρὸς τοὺς Νέους, 3, 11-18).

ἀποανθρωποποιεῖ τὸν ἄνθρωπο γιὰ νὰ τὸν ὁδηγεῖ στὸν ἁγιασμό. Ἡ μεγαλύτερη τιμὴ ἀκόμα εἶναι τὸ γεγονὸς ὅτι ἔχει ἐγκαταστήσει αἰωνίως τὴν ἀνθρώπινη φύση ἑνωμένη στὴν ὑπόσταση τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ, στὰ «δεξιὰ» τοῦ Θεοῦ Πατέρα. Τὸ πλέον χαρακτηριστικὸ δῶρο γιὰ τὸν ἄνθρωπο εἶναι ἡ ἐλευθερία καὶ τὸ αὐτεξούσιό του. Σὲ αὐτὴ τὴ σταθερὰ τῆς παιδείας καὶ τῆς πίστης γίνεται ἡ ἀναφορὰ τοῦ Μ. Βασιλείου μὲ τὴν πρόταση: «ἡ θεωρία τοῦ Ὄντος». **«Ἔσεσθε οὖν ὑμεῖς τέλειοι, ὥσπερ ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς τέλειός ἐστιν» (Μτ. 5,48).** Θέτουμε τὸν ἑαυτό μας ἐνώπιόν τοῦ Θεοῦ καὶ καταβάλλουμε προσπάθεια νὰ μιμηθοῦμε τὴν τελειότητα τοῦ παραδείγματος, γιατὶ ὁ Θεὸς εἶναι ὁ κατ᾽ ἐξοχὴν παδαγωγός.

Γιὰ νὰ μὴ θεωρηθεῖ ὅμως ὅτι ὁ Μ. Βασίλειος, μὲ μία τέτοια πρόταση ἀποκλείει τὴν ἄλλη γνώση, ἡ ὁποία ὀνομάσθηκε «θύραθεν», κάνει μία σημαντικὴ σύνθεση μὲ τὴν περιγραφὴ μιᾶς εἰκόνας. Ἡ θεωρία τοῦ ὄντος, ποὺ δὲν εἶναι τίποτα ἄλλο ἀπὸ τὴν πίστη καὶ τὴ σχέση μας μὲ τὸν Θεό, παράγει καρποὺς ἁγιασμοῦ, δικαιοσύνης, ἀγάπης, εἰρήνης, σεβασμοῦ τοῦ συνανθρώπου μας, σεβασμοῦ τῆς δημιουργίας καὶ τοῦ περιβάλλοντος. Οἱ καρποὶ αὐτοὶ καὶ ἄλλοι πολλοὶ εἶναι οἱ καρποὶ τοῦ δένδρου, ποὺ ἀντιστοιχοῦν στὶς ἀρετὲς ποὺ πρέπει νὰ κοσμοῦν τὸν ἄνθρωπο. Κατὰ τὸν Μ. Βασίλειο, τὰ φύλλα προστασίας τῶν καρπῶν εἶναι ἡ θύραθεν παιδεία. Στὴ σκέψη τοῦ ἱεροῦ Πατέρα, ἐπιπρόσθετα, τὸ δένδρο μὲ τοὺς καρπούς, ποὺ αὐτὴ τὴ φορὰ προσφέρουν τὴ ζωή, συγκρίνεται μὲ τὸ δένδρο τοῦ Παραδείσου, τοῦ ὁποίου ὁ καρπὸς ὁδήγησε στὴν πτώση, γιατὶ θέλησαν οἱ ἄνθρωποι νὰ ἀποβάλουν τὸν Θεό ἀπὸ τὴ ζωή τους καὶ νὰ τὸν ἀντικαταστήσουν μὲ τὸν ἑαυτό τους. Οἱ καρποί, ἑπομένως, τῆς πίστεως καὶ τῆς παιδείας εἶναι αὐτοὶ ποὺ συνθέτουν τὴν πίστη καὶ τὴν ἠθική συμπεριφορὰ καὶ ἀποτελοῦν ἀναγκαῖο συνοδὸ γιὰ τὸν κάθε ἄνθρωπο και τὶς ἀνθρώπινες ἀξίες καὶ γι᾽ αὐτὸ πρέπει νὰ ἀποτελοῦν στόχους τῆς παιδείας. Ἐπειδὴ προσφάτως δημιουργήθηκε σάλος γιὰ κάποια περιστατικὰ ὅσον ἀφορᾶ τὴ διδασκαλία τῶν θρησκευτικῶν, θὰ πρέπει νὰ δηλώσουμε ἀπερίφραστα ὅτι αὐτὰ φανερώνουν ἀρρωστημένη θρησκευτικότητα ποὺ ἀντιτίθενται στὴ διδασκαλία τῶν Πατέρων και τῆς Ἐκκλησίας στὸ σύνολό της.

Ἡ ἱστορία τῆς συνθέσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ μὲ τὸν Ἑλληνισμό, ποὺ δὲν εἶναι ἁπλῶς ἕνα σύνθημα, οὔτε ἕνα ἰδεολόγημα, ἔχει μετατραπεῖ σὲ μήτρα Χριστιανικοῦ καὶ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ. Ἀρκεῖ μία μικρὴ παρατήρηση γιὰ νὰ διαπιστώσουμε τὴν πραγματικότητα αὐτή. Γερμανὸς φιλόσοφος, συνειδητοποιώντας τὸ μέγεθος καὶ τὴν ἀξία τῆς Ἑλληνικῆς φιλοσοφίας, δι-

ατύπωσε μὲ χαρακτηριστικὸ τρόπο τὴν ἔκπληξή του λέγοντας, «μισῶ τοὺς Ἕλληνες φιλόσοφους γιατὶ εἶπαν τὰ πάντα καὶ δὲν ἄφησαν κάτι γιὰ ἐμᾶς». Κατ᾽ ἀντίστοιχο τρόπο μὴ Ἕλληνας ὀρθόδοξος θεολόγος εἶπε ὅτι ἂν θέλουμε νὰ γίνουμε ἀληθινοὶ θεολόγοι καὶ γιατὶ ὄχι καὶ αὐθεντικοὶ Χριστιανοί, πρέπει νὰ γίνουμε Ἕλληνες, ἐννοώντας ὅτι οἱ Ἕλληνες Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας μᾶς ἔχουν διδάξει τὴν ἀληθινὴ θεολογία μὲ τὴ θεολογικὴ σκέψη καὶ τὰ συγγράμματά τους. Καὶ στὶς δύο περιπτώσεις ὅμως, τὸ ὄργανο τῆς φιλοσοφικῆς καὶ θεολογικῆς σκέψεως **εἶναι ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα.** Ὁ προβληματισμός μου εἶναι κατὰ πόσο μποροῦμε σήμερα νὰ γίνουμε εἴτε Ἕλληνες φιλόσοφοι εἴτε ἀληθινοὶ θεολόγοι καὶ αὐθεντικοὶ Χριστιανοὶ μὲ τὴν χωρὶς ἐπίπεδο ἐκμάθηση ἢ καὶ τὴν κακοποίηση τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσας καὶ τὴν παραθεώρηση παιδείας καὶ τῆς σχέσώς μας μὲ τὸν Θεό.

Θα ἔλεγα ὁλοκληρώνοντας, ναὶ στὴν ποιοτητικὴ παιδεία ἀπὸ τὸ κράτος καὶ τοὺς φορεῖς τῆς παιδείας, ἀλλὰ ἡ ἔκκλησή μου πρὸς τοὺς γονεῖς εἶναι νὰ μὴ θέτουν σὲ δεύτερη μοίρα τὴν πνευματικὴ καὶ γνωσιολογικὴ παιδεία τῶν παιδιῶν τους. Ὁ Χριστὸς εἶπε χαρακτηριστικά: «Τίς ἐστιν ἐξ ὑμῶν ἄνθρωπος, ὃν ἐὰν αἰτήσῃ ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἄρτον, μὴ λίθον ἐπιδώσει αὐτῷ; καὶ ἐὰν ἰχθὺν αἰτήσῃ, μὴ ὄφιν ἐπιδώσει αὐτῷ;» (Μτ. 7,9-19). Γι᾽ αὐτὸ καὶ ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος συμβουλεύει τοὺς γονεῖς νὰ μὴ προσφέρουν ὡς κληρονομία μόνο τὰ ὑλικά, ποὺ εὔκολα σκορπίζονται, ἀλλὰ τὰ πνευματικὰ καὶ σταθερά (Ἐπιστ. 61). Ἡ σύγχρονη παιδεία μας καὶ βεβαίως δὲν θὰ ἀγνοήσει οὔτε θὰ ἀπορρίψει τὴν τεχνολογία καὶ τὴν ἐπιστήμη. Προφανέστατα, ὅμως, πρέπει νὰ ἀποβάλει τὸν χρηστικό της χαρακτήρα, ποὺ ἔχει μοναδικὸ στόχο τὴν ἐπιτυχία τῶν ἐξετάσεων καὶ τὴν εἴσοδο στὰ Πανεπιστήμια, πνίγοντας καὶ μηδενίζοντας τὶς πραγματικὲς ἀξίες καὶ τοὺς πραγματικοὺς στόχους.

Ἐν κατακλείδι, σύμφωνα μὲ τὸν Μ. Βασίλειο, ἡ σταθερὰ ἀξία ποὺ προσφέρει ἐγγύηση στὴν ὁλοκλήρωση τῆς προσωπικότητας, μετὰ τὴ συγκέντρωση τῶν ποικίλων γνώσεων, εἶναι ἡ θεωρία τοῦ ὄντος τῆς Ἑλληνικῆς κοσμοθεωρίας καὶ ἡ θεωρία τοῦ Θεοῦ τῆς Χριστιανικῆς Ἀποκαλύψεως.

ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΕΣ ΕΙΚΟΝΕΣ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ

ΔΡΟΣ ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΥ ΜΠΑΚΙΡΤΖΗ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗ ΤΟΥ ΙΔΡΥΜΑΤΟΣ «Α.Γ. ΛΕΒΕΝΤΗ»

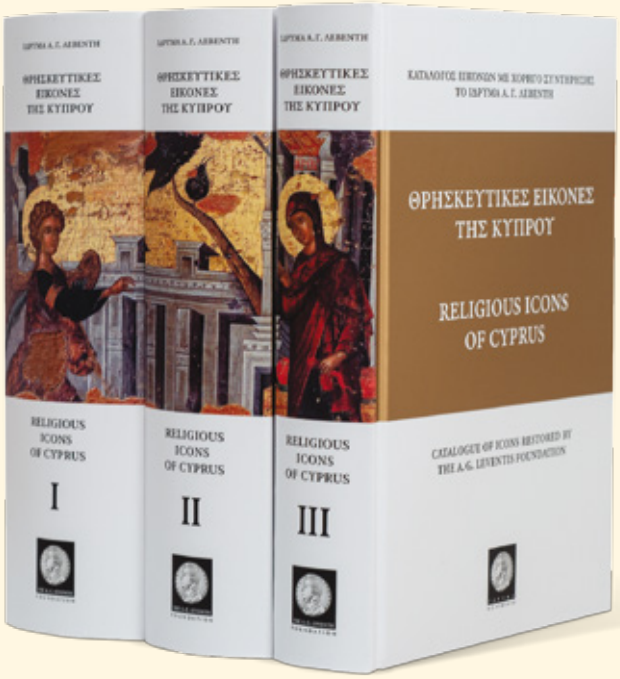

Δημοσιεύθηκε σὲ τρεῖς πολυσέλιδους τόμους ὁ Κατάλογος τῶν εἰκόνων τῆς Κύπρου, πού συντηρήθηκαν ἀπὸ τὸ 1979 ἕως τὸ 2018 μὲ ἐπιχορηγήσεις τοῦ Ἱδρύματος Α. Γ. Λεβέντη ὑπὸ τὴ διεύθυνση τοῦ καθηγ. Βάσου Καραγιώργη (1989-2010) καὶ τοῦ ὑπογράφοντος (2011-2018). Ὁ ἐντοπισμὸς καὶ ἡ καταγραφὴ τῶν εἰκόνων ἄρχισε τὸ 2014 μὲ ἔρευνα στὸ

ἀρχεῖο τοῦ Ἱδρύματος στὴ Λευκωσία καὶ μὲ σκοπὸ τὸν καταρτισμὸ ἑνὸς πρώτου καταλόγου. Ὁ κατάλογος συμπληρώθηκε μὲ στοιχεῖα ἀπὸ τὰ ἀρχεῖα τῶν Μητροπόλεων καὶ μὲ συνεντεύξεις ἀπὸ συντηρητές, ἱερεῖς, ἐπιτρόπους καὶ οἱονδήποτε θὰ μποροῦσε νὰ δώσει σχετικὲς πληροφορίες. Ἀκολούθησαν ἐπισκέψεις σὲ ἐκκλησίες, μοναστήρια καὶ ἐκκλησιαστικὰ μουσεῖα πρὸς ἐντοπισμὸ καὶ ταύτιση τῶν εἰκόνων, καταγραφή, περιγραφὴ καὶ φωτογράφησή τους. Καταγράφηκαν 2004 εἰκόνες σὲ 129 ναούς, 14 μονὲς καὶ 11 ἐκκλησιαστικὰ μουσεῖα, εἰκονοφυλάκεια καὶ σκευοφυλάκεια.

Οἱ εἰκόνες τοῦ Καταλόγου εἶναι ταξινομημένες κατὰ Μητρόπολη, Ἐπισκοπή, πόλη, χωριὸ ἢ περιοχή, ναὸ ἢ μονή. **Ὁ πρῶτος τόμος, 1428 σελίδων, περιλαμβάνει τὰ στοιχεῖα ταυτότητας κάθε εἰκόνας στὴν ἑλληνικὴ καὶ ἀγγλικὴ γλῶσσα.** Ἀκολουθεῖ λεπτομερὴς περιγραφὴ τῶν παράστασεων τῶν εἰκόνων στὴν ἑλληνικὴ δημοτικὴ γλῶσσα μὲ χρήση ἐκφράσεων καὶ ὅρων τῆς ἐκκλησιαστικῆς καθαρεύουσας, ὥστε ἡ περιγραφὴ νὰ συνάδει μὲ τὴν εἰκονογραφία καὶ νὰ ἀποδίδει τὸν ἔντεχνο ἢ λαϊκὸ θρησκευτικὸ χαρακτῆρα τους. Στο τέλος τοῦ τόμου προστίθεται ἐκτενὴς βιβλιογραφία καὶ εὑρετηριακοὶ πίνακες στὴν ἑλληνικὴ καὶ ἀγγλικὴ τῶν περιεχομένων τοῦ καταλόγου, χρονολογημένων εἰκόνων, εἰκονογραφικῶν θεμάτων, πόλεων, χωρίων, περιοχῶν καὶ μονῶν, ὀνομάτων ἁγιογράφων, δωρητῶν καὶ ἀφιερωτῶν καὶ λειτουργικῶν ἀντικειμένων. **Ὁ δεύτερος τόμος, 1196 σελίδων, καὶ ὁ τρίτος, 843 σελίδων, περιέχουν ὁλοσέλιδους ἔγχρωμους πίνακες τῶν εἰκόνων.**

Ἡ σύνταξη καὶ ἡ δημοσίευση τοῦ Καταλόγου τῶν εἰκόνων εἶναι ἔργο τοῦ Ἱδρύματος «Ἀναστάσιος Γ. Λεβέντης» καὶ ἀπορρέει ἀπὸ δέσμευση τοῦ Προέδρου καὶ τῶν μελῶν τοῦ Συμβουλίου του, οἱ ὁποῖοι ἀναγνώρισαν τὴ σπουδαιότητά του γιὰ τὸν κυπριακὸ λαὸ καὶ τὴν Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία. **Ὁ Πρόεδρος τοῦ Ἱδρύματος δρ. Ἀναστάσιος Π. Λεβέντης γράφει στὸν Πρόλογο:** «Οἱ παλαιότερες εἰκόνες τοῦ καταλόγου χρονολογοῦνται στὸν 12ο αἰ. καὶ ἡ νεώτερη τὸ 1986. Στη μακρὰ περίοδο ὀκτὼ αἰώνων μεγάλος ἀριθμὸς εἰκόνων διεσπάρη στὴν Κύπρο, πολλὲς χάθηκαν ἤ καταστράφηκαν, ἀντιπροσωπευτικὸ μέρος ὅμως ὅσων διασώθηκαν περιλαμβάνεται σὲ αὐτὸν τὸν Κατάλογο. Πρόκειται γιὰ εἰκόνες διαφόρων τεχνοτροπιῶν, ἀπὸ λαϊκότροπες ἕως δυτικότροπες - ἰταλικῆς κυρίως ἐπίδρασης - οἱ ὁποῖες, ὄντως, ἀπηχοῦν ὅλες τὶς ἐκκλησιαστικὲς τάσεις τῆς κυπριακῆς κοινωνίας τῆς περιόδου. Ἀριθμὸς παραστάσεων φέρουν ἑλληνικὲς ἐπιγραφὲς μὲ ὀνόματα γνωστῶν καὶ ἀγνώστων ἁγιογράφων καὶ δωρητῶν, πόλεων, χωριῶν, μονῶν καὶ ἐκκλησιῶν. Ἡ πλούσια εἰκονογραφία

τῶν εἰκόνων περιλαμβάνει καὶ μεμονωμένους ἁγίους, ἰδίως Κυπρίους, ὅπως τὸν Ἅγιο Βαρνάβα, τὸν Ἅγιο Ἐπιφάνιο, τὸν Ἅγιο Δημητριανό, τὸν Ἅγιο Νεόφυτο καὶ ἄλλους, σκηνὲς καὶ ἑορτὲς τοῦ χριστολογικοῦ καὶ θεομητορικοῦ κύκλου καὶ ἄλλες παραστάσεις διαδεδομένες τὴν ἐποχὴ αὐτή. Λόγω τῆς εὐρείας διακίνησης τῶν εἰκόνων στὴν ἀγροτικὴ καὶ ἀστικὴ κοινωνία τῆς Νήσου θὰ μπορούσαμε νὰ τὶς χαρακτηρίσουμε **«εἰκόνες τοῦ Κυπριακοῦ λαοῦ»** μὲ ἐγγενὴ ἱστορικὴ ἀξία. Ὁμοῦ μὲ εἰκόνες τῆς βυζαντινῆς καὶ μεσαιωνικῆς Κύπρου, οἱ σημαντικότερες τῶν ὁποίων φυλάσσονται στὸ Βυζαντινὸ Μουσεῖο τοῦ Ἱδρύματος Μακαρίου Γ΄, ἀποτελοῦν τὸν θησαυρὸ τῆς Κυπριακῆς ἐκκλησιαστικῆς πίστης καὶ τέχνης. **Ὁ μεγάλος ἀριθμὸς τῶν εἰκόνων ποὺ συντηρήθηκαν καὶ ἡ κατανομή τους ἀνὰ τὴν Κύπρο σημαίνει ἐκ τῶν πραγμάτων ὅτι τὸ πρόγραμμα θὰ μποροῦσε νὰ εἶναι τὸ μεγαλύτερο ἔργο συντήρησης ἐκκλησιαστικῆς κληρονομιᾶς στὴν Κύπρο καὶ στὴν Ἑλλάδα.** Το ἔργο καθ᾽ ὅλη τὴ διάρκεια καὶ σὲ ὅλα τὰ ἐπίπεδα διεκπεραιώθηκε ἀποκλειστικὰ ἀπὸ Κυπρίους καὶ εἶναι κατὰ μοναδικὸ τρόπο κυπριακὸ ἐπίτευγμα.»

Ἡ ἐκτέλεση τοῦ μεγάλου αὐτοῦ προγράμματος ἔγινε ἀπὸ μικρὴ ὁμάδα συνεργατῶν τοῦ Ἱδρύματος. Τὴν ἔρευνα ἀρχείων, ἐντοπισμὸ εἰκόνων, ἐπιτόπου ἐπισκέψεις, καταγραφή, περιγραφὴ καὶ φωτογράφηση τῶν εἰκόνων, ὅπως καὶ γιὰ τὴ σύνταξη τῶν λημμάτων καὶ τῶν εὑρετηριακῶν πινάκων εἶχε ἡ κα Θέκλα Καλλῆ, ΜΑ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν στὴ Διαχείριση Πολιτιστικῆς Κληρονομιᾶς. Στὴ λύση θεμάτων καταγραφῆς συνέβαλε τὰ μέγιστα ὁ ἐξέχων βυζαντινολόγος δρ. Ἀθανάσιος Παπαγεωργίου, πρώην Διευθυντὴς τοῦ Τμήματος Ἀρχαιοτήτων. Τὴ γλωσσικὴ ἐπιμέλεια τῶν λημμάτων εἶχε ὁ δρ. Κώστας Ἱεροκηπιώτης, πρώην Ἐπιθεωρητὴς φιλολογικῶν μαθημάτων καὶ μέλος τῆς Ἐπιτροπῆς Ἐκπαιδευτικῆς Ὑπηρεσίας, τὸν ἔλεγχο τῶν δοκιμίων, τὴν τυπογραφικὴ διόρθωσή τους καὶ τὴν ἀντιπαραβολὴ μεγαλογράμματης καὶ μικρογράμματης μεταγραφῆς τῶν ἐπιγραφῶν ἡ κα Εἰρήνη Μοδέστου, ἔμπειρη φιλόλογος, τὴ σύνταξη τῆς βιβλιογραφίας καὶ τὸν ἔλεγχο τῶν εὑρετηρίων ἡ δρ. Οὐρανία Περδίκη, βυζαντινολόγος, καὶ τὶς μεταφράσεις στὰ ἀγγλικὰ ἡ δρ. Ντέμπορα Καζάζη, ἀρχαιολόγος καὶ ἱστορικὸς τῆς τέχνης, καὶ ὁ κ. Ρίτσαρντ Γουίτλοκ, εἰκαστικὸς καὶ ἱστορικός. Τὸν σχεδιασμὸ τοῦ Καταλόγου ἐξεπόνησε ὁ κ. Ἄκης Ἰωαννίδης. Τὴ γενικὴ ἐπιμέλεια εἶχε ὁ διευθυντὴς τοῦ Ἱδρύματος «Ἀναστάσιος Γ. Λεβέντης».

Ὁ ἀριθμὸς τῶν 2004 εἰκόνων πού συντηρήθηκαν ἀπὸ τὸ 1979 ἕως τὸ 2018 μὲ ἐπιχορηγήσεις τοῦ Ἱδρύματος Α. Γ. Λεβέντη εἶναι πολὺ μεγαλύτερος, διότι ὑπάρχουν μαρτυρίες ὅτι ὁ Ἀναστάσιος Γ. Λεβέντης καὶ μέλη τῆς οἰκογένειας

ΛΕΥΚΑΡΑ, ΝΑΟΣ ΤΙΜΙΟΥ ΣΤΑΥΡΟΥ, ΒΗΜΟΘΥΡΑ,
Ο ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ, ΤΕΛΗ 12ου ΑΙ. (Ι2γ.1).
ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΚΥΠΡΙΑΚΗ ΤΕΧΝΗ ΕΠΟΧΗΣ ΚΟΜΝΗΝΩΝ.

Λεβέντη, ἤδη ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς δεκαετίας τοῦ 1960, ἐνίσχυαν συντηρήσεις εἰκόνων, χωρὶς νὰ τηροῦνται τότε στοιχεῖα ἀρχείου.

Στὴν περίοδο αὐτὴ ἀνήκουν π.χ. τὰ βημόθυρα (τέλη 12ου αἰ.) ἀπὸ τὸν ναὸ Τιμίου Σταυροῦ στὰ Λεύκαρα (συντηρήθηκε τὸ 1967) καὶ ἡ εἰκόνα τῆς Παναγίας Ἁγίας Φυλάξεως (1648) ἀπὸ τὸν ναὸ Παναγίας Χρυσαϊφυλιωτίσσης στὴ Λεμεσὸ (συντηρήθηκε τὸ 1974). Ἡ συντήρηση τῶν εἰκόνων τῆς Κύπρου ἔχει μακρὰ ἱστορία: τὸν Φεβρουάριο 1972 λειτούργησε στὴ Μονὴ Ἁγίου Σπυρίδωνος Τρεμεντουσιᾶς Κέντρο Συντήρησης Εἰκόνων καὶ Χειρογράφων τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου ὑπὸ τὴ διεύθυνση τοῦ π. Διονυσίου, πτυχιούχου τοῦ Κεντρικοῦ Ἰνστιτούτου Συντήρησης τῆς Ρώμης καὶ τῆς Σχολῆς Βιβλιοθηκονομίας τοῦ Βατικανοῦ, ἀργότερα Ἡγουμένου Χρυσορρογιατίσσης. Στὸ Κέντρο τῆς Τρεμετουσιᾶς, ὅπου συγκεντρώθηκαν χιλιάδες δελτία καταγραφῆς κειμη-

λίων, συντηρήθηκαν ἕως τὸ 1974 πολλὲς σπουδαῖες κυπριακὲς εἰκόνες, ἀνάμεσα στὶς ὁποῖες καὶ ἀρκετὲς πού κοσμοῦν τὸ Βυζαντινὸ Μουσεῖο τοῦ Ἱδρύματος Μακαρίου Γ΄ (βλ. Ὁ Ταχυδρόμος τῆς Πάφου, Ὀκτώβριος 2019, σελ. 26).

Στὸν Κατάλογο τοῦ Ἱδρύματος Α. Γ. Λεβέντη δὲν περιλαμβάνονται ἐπίσης εἰκόνες ποὺ συντηρήθηκαν γιὰ τὶς ἐκθέσεις «Κύπρος Ἁγία Νῆσος, Εἰκόνες ἀπὸ τὸν 10ο ἕως τὸν 20ὸ αἰῶνα» στὸ Ἑλληνικὸ Κέντρο Λονδίνου (2000), καὶ «Ἱερὰ Μητρόπολις Μόρφου, 2000 Χρόνια Τέχνης καὶ Ἁγιότητος» στὸ Πολιτιστικὸ Ἵδρυμα Τραπέζης Κύπρου (2000), καὶ εἶναι δημοσιευμένες στοὺς Καταλόγους τῶν ἐκθέσεων. Εἰκόνες, ἐπίσης, ποὺ δημοσιεύθηκαν ἀπὸ τὸν δρ. Σοφοκλῆ Σοφοκλέους στὰ βιβλία «Τὰ Παλαιχώρια, Κληρονομιὰ αἰώνων», Λευκωσία 2002, καὶ «Εἰκόνες τῆς Κύπρου, Ἐπαρχίας Λεμεσοῦ, 12ος -16ος αἰ.», Λευκωσία 2006. Ἐπίσης, Μαρωνίτικες εἰκόνες ἀπὸ τὸν Κορμακίτη, τὴν Κυθρέα καὶ τὰ Καρπάσια, οἱ ὁποῖες περιλαμβάνονται στὴ διατριβὴ τῆς δρος Μαρίας Σκορδῆ, «Οἱ Μαρωνίτες τῆς Κύπρου, Ἱστορία καὶ εἰκονογραφία, 16ος-19ος αἰ.», Παρίσι 2018.

Οἱ πιὸ πάνω εἰκόνες ἀπετέλεσαν ἀντικείμενο ἐκθέσεων καὶ δημοσιεύσεων, ὡς ἔχουσαι εἰδικὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὸν ἱστορικὸ τῆς τέχνης. Ἀντίθετα οἱ περισσότερες εἰκόνες τοῦ Καταλόγου θὰ παρέμεναν ξεχασμένες στὰ εἰκονοστάσια καὶ στὰ προσκυνητάρια τῶν ἐκκλησιῶν τῆς Κύπρου, ὡς μὴ ἀξιόλογες ἀπὸ καλλιτεχνικῆς πλευρὰς μὲ κίνδυνο νὰ χαθοῦν ἤ νὰ καταστραφοῦν ἀπὸ τὸν χρόνο, ἐὰν τὸ Ἵδρυμα Α. Γ. Λεβέντη δὲν ἐπιχορηγοῦσε τὴ συντήρησή τους. Παρόμοιες εἰκόνες φυλάσσονταν, ἔκτοτε, ἕως τὸ καλοκαίρι τοῦ 1974 στὶς ἐκκλησίες τῆς κατεχόμενης ἀπὸ τὸν τουρκικὸ στρατὸ Κύπρου. Πολλὲς ἀπὸ αὐτὲς ἐπωλήθησαν μαζὶ μὲ ἄλλες ἀρχαιότητες καὶ πολιτιστικὰ ἀγαθὰ στὸ διεθνὲς ἐμπόριο ἀρχαιοτήτων, χωρὶς νὰ εἶναι πάντοτε εὔκολη ἡ ἀπόδειξη τῆς προέλευσής των. Ὅταν ἐντοπίζονται καὶ ἀποδεικνύεται βάσει κάποιας καταγραφῆς ἡ προέλευσή τους, ἐπιστρέφουν στὴν Ἐκκλησία τῆς Κύπρου, εἴτε ἀγορασμένες ἀπὸ φιλοπάτριδες Κυπρίους εἴτε προσφερόμενες ἀπὸ τοὺς κατόχους των ὅταν πληροφορηθοῦν τὴν προέλευσή τους καὶ τὸν τρόπο πώλησής των. Στὸ ἴδιο πλαίσιο εὐθύνης καὶ καθήκοντος ἐντάσσεται τὸ εἶδος προστασίας ποὺ προσφέρει ἡ δημοσίευση καὶ δημοσιοποίηση τοῦ Καταλόγου τῶν εἰκόνων ποὺ συντηρήθηκαν μὲ δαπάνη τοῦ Ἱδρύματος Α. Γ. Λεβέντη, κατοχυρώνοντας ἐς ἀεὶ τὴν προέλευσή τους καὶ βεβαιώνοντας χωρὶς ἀμφισβητήσεις τὴν παρουσία τους στὴν Κύπρο.

Το ἔργο τῆς συντήρησης, τῆς ἔρευνας, ἐντοπισμοῦ καὶ καταγραφῆς τῶν εἰκόνων δὲν θὰ μποροῦσε νὰ πραγματοποιηθεῖ χωρὶς τὴν ἀμέριστη συμπαράσταση τῶν Μητροπολιτῶν, Ἐπισκόπων, Ἡγουμένων Μονῶν, Ἐφημέριων ἐνο-

ριῶν καὶ Ἐκκλησιαστικῶν Ἐπιτροπῶν. Τὰ ὀνόματά τους ἀναγράφονται στὴν ἀρχὴ τοῦ πρώτου τόμου καὶ εἶναι μία παρακαταθήκη γιὰ τὸ μέλλον. Δὲν θὰ μποροῦσε, ἐπίσης, νὰ πραγματοποιηθεῖ χωρὶς τὴν πίστη, τὴν ἐξειδικευμένη τεχνογνωσία καὶ τὴν ἀφοσίωση τῶν συντηρητῶν, οἱ ὁποῖοι μὲ τὶς ὑποδείξεις τῶν Διευθυντῶν τοῦ Ἱδρύματος, ἔφεραν εἰς πέρας τὸ ἔργο πού ἀνέλαβαν σὲ ἀντίξοες συχνὰ συνθῆκες.

Οἱ μετέχοντες καὶ ἐργασθέντες στὸ πρόγραμμα συντήρησης, καταγραφῆς καὶ δημοσίευσης τῶν κυπριακῶν εἰκόνων ἐκφράζουν εὐχαριστίες πρὸς τὸν Μακαριώτατο Ἀρχιεπίσκοπο Κύπρου κ. Χρυσόστομο Β΄, καὶ βαθύτατο τὸν σεβασμό τους γιὰ τὴν ὑψηλὴ συναίσθηση εὐθύνης ἔναντι τῆς ἐκκλησιαστικῆς παραδόσεως, ποὺ διέπει τὸν κλῆρο τῆς Ὀρθοδόξου Αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας Κύπρου.

ΟΔΟΥ, ΝΑΟΣ ΑΓΙΑΣ ΜΑΡΙΝΑΣ, Ο ΑΓΙΟΣ ΚΥΠΡΙΑΝΟΣ ΚΑΙ Η ΑΓΙΑ ΙΟΥΣΤΙΝΗ, ΑΓΙΟΓΡΑΦΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ, 16ος ΑΙ. (Θ3α.6).
ΤΟΠΙΚΟ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΠΑΡΑΔΟΣΗΣ.

ΚΑΛΟΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ, ΝΑΟΣ ΠΑΝΑΓΙΑΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ,
ΜΗΤΗΡ ΘΕΟΥ Η ΕΛΕΟΥΣΑ, 14ος ΑΙ. (ΣΤ6ζ.2).
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΕΧΝΗ ΣΤΟ ΛΥΚΟΦΩΣ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ.

ΜΟΝΑΓΡΙ, ΝΑΟΣ ΑΓΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ, Η ΑΓΙΑ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ, 16ος ΑΙ. (Ε28γ.1).
ΑΓΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΕΠΙΒΙΩΣΕΙΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΤΕΧΝΗΣ ΣΕ ΤΟΠΙΚΟ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ.

ΠΑΝΩ ΑΜΙΑΝΤΟΣ, ΜΟΝΗ ΑΓΙΟΥ ΜΑΜΑΝΤΟΣ ΤΟΥ ΚΟΥΡΕΜΕΝΟΥ,
Ο ΑΓΙΟΣ ΜΑΜΑΣ, 13ος ΑΙ. (Ε30α.1)
ΣΤΑΥΡΟΦΟΡΙΑΚΗ ΤΕΧΝΗ ΜΕ ΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΤΕΧΝΗ ΤΗΣ ΑΠΟΥΛΙΑΣ.

ΤΕΡΣΕΦΑΝΟΥ, ΙΕΡΟΣ ΝΑΟΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΑΡΠΕΡΑΣ,
Η ΣΤΑΥΡΩΣΙΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, ΑΓΙΟΓΡΑΦΟΣ ΛΕΟΝΤΙΟΣ ΙΕΡΟΜΟΝΑΧΟΣ 1776 (Γα1.14).
ΕΠΑΡΧΙΑΚΗ ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΙΤΑΛΙΚΗΣ ΤΕΧΝΗΣ ΣΕ ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΙΑ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΠΑΡΑΔΟΣΗΣ.

ΛΕΜΕΣΟΣ, ΙΕΡΟΣ ΝΑΟΣ ΑΓΙΩΝ ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΥ ΚΑΙ ΑΘΑΝΑΣΙΑΣ. Ο ΑΓΙΟΣ ΜΑΜΑΣ, ΔΕΗΣΙΣ ΤΟΥ ΔΟΥΛΟΥ ΣΟΥ ΠΑΥΛΟΥ ΙΕΡΕΩΣ ΠΡΟΣΚΥΝΗΤΟΥ, 1851 (Ε22γ. 12). ΤΟΠΙΚΟ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΚΡΗΤΙΚΗΣ ΑΓΙΟΓΡΑΦΙΚΗΣ ΠΑΡΑΔΟΣΗΣ.

ΑΝΩΓΥΡΑ, ΝΑΟΣ ΑΡΧΑΓΓΕΛΛΟΥ ΜΙΧΑΗΛ, Ο ΑΓΙΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ,
ΔΕΗΣΙΣ ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ 1865 (Β1α.65).
ΛΑΪΚΗ ΤΕΧΝΗ ΜΕΤΑΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΠΑΡΑΔΟΣΗΣ.

ΝΕΤΑ, ΝΑΟΣ ΠΑΝΑΓΙΑΣ ΙΑΜΑΤΙΚΗΣ, ΒΗΜΟΘΥΡΑ,
Ο ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ, 19ος ΑΙ. (ΑΚ5α.6)
ΛΑΪΚΗ ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΗ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗ ΙΤΑΛΙΚΗΣ ΑΓΙΟΓΡΑΦΙΚΗΣ ΠΑΡΑΔΟΣΗΣ.

ΤΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΜΗΝΥΜΑΤΑ ΤΩΝ ΠΑΡΑΟΛΥΜΠΙΑΚΩΝ ΑΓΩΝΩΝ: Ο ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΣ ΩΣ ΠΑΡΑΓΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ

[Επιτομή τής ομιλίας που πραγματοποιήθηκε στη Στέγη Γραμμάτων Κωστής Παλαμάς]

ΛΑΥΡΕΝΤΙΟΥ ΔΕΛΛΑΣΟΥΔΑ,
ΟΜΟΤΙΜΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΗΣ ΕΙΔΙΚΗΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ

Τρεις είναι οι άξονες πάνω στους οποίους κινείται το παρόν άρθρο. Ο *πρώτος* αφορά στην ***αγωγή*** γενικώς, ο *δεύτερος* στον ***αθλητισμό*** *ως* ***παράγοντα αγωγής*** *και* ο *τρίτος* στα ***κοινωνικά μηνύματα των Παραολυμπιακών αγώνων.***

I. ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΤΟΥ ΟΡΟΥ ΑΓΩΓΗ

Η **αγωγή** ορίζεται ως μια διαδικασία, η οποία αποβλέπει σε κάτι πολυσύνθετο. Έχει ως στόχο –μέσω τής εκπαίδευσης– τη βοήθεια τού νέου ανθρώπου που βρίσκεται εν εξελίξει, προκειμένου να **αναπτύξει όλες τις πτυχές τής προσωπικότητάς του** και, προοδευτικά, να συγκροτήσει ελεύθερη, υπεύθυνη και δημοκρατική προσωπικότητα, να συμμετέχει στο κοινωνικό γίγνεσθαι και, τέλος, να αναλαμβάνει την ευθύνη των πράξεών του σκεπτόμενος πάντοτε, ότι ***χθες*** ο πριν απ' αυτόν **δεν υπήρξε αλλά συνυπήρξε** και ***σήμερα*** ο ίδιος **δεν υπάρχει αλλά συνυπάρχει, για να συνυπάρξουν οι άλλοι *αύριο.***

Αυτή η αγωγική διαδικασία υπηρετείται από τους **παράγοντες τής αγωγής**: ***i.* πρωτεύοντες** (οικογένεια, σχολείο, κοινωνικό περιβάλλον, πολιτειακό σύστημα και μέχρι προ τινος και Εκκλησία) και ***ii.* δευτερεύοντες** (συναναστροφές, φιλίες, θεάματα, ακροάματα, βιβλία , φυσικό περιβάλλον, TV, διαδίκτυο και κοινωνικά μέσα δικτύωσης, εκ των οποίων τα δύο τελευταία τείνουν όχι απλώς να "ανέβουν" κατηγορία, αλλά να γίνουν ο αποκλειστικός παράγοντας αγωγής.

Προς επίτευξη του στόχου τής αγωγής χρησιμοποιούνται από τους παράγοντες της αγωγής ποικίλα ***μέσα*** (εθισμός, διδασκαλία, αυθεντία, **παράδειγμα**, αμοιβές, ποινές, βοήθεια, διδακτικές μέθοδοι -όπως η **κατ' αίσθηση αντίληψη** και η επ' ευκαιρία διδασκαλία-, στρατηγικές μάθησης κ.ά.

Αγωγή και εκπαίδευση συνδέονται (ή πρέπει να συνδέονται), διότι πάνω σ' αυτά στηρίζεται η πυραμίδα τής **Παιδείας,** η οποία αποτελεί το αξιακό καταληκτικό αποτέλεσμα μιας σειράς διαδικασιών που συντονίζει η ίδια και οι οποίες οδηγούν στη **μόρφωση**. Δηλαδή στη μορφοποίηση τής προσωπικότητας και του χαρακτήρα τού νέου ανθρώπου, ώστε η συμπεριφορά του να είναι κοινωνικά χρήσιμη υπακούοντας σε **ιδεώδη** και **αξίες,** όχι αόριστα αλλά συγκεκριμένα.

Διότι το μεν ***ιδεώδες*** είναι ο υπέρτατος σκοπός που επιδιώκει κάποιος να πραγματοποιήσει ή να υπερασπιστεί με ανιδιοτέλεια, όπως, π.χ., το ιδεώδες τής δημοκρατίας και το αθλητικό ιδεώδες, η δε ***αξία*** είναι το σύνολο των θετικών στοιχείων ή ιδιοτήτων που καθιστούν κάτι ή κάποιον σημαντικό, σπουδαίο ικανό, όπως η αιδώς (ντροπή) και η δίκη (δικαιοσύνη) κατά Πλάτωνα, η ανιδιοτέλεια καθώς και άλλες αξίες, όπως η **ισότητα**, με τον εφαρμοστικό όμως τρόπο που μας διδάσκει η περίπτωση του αθλητισμού των Προσώπων με Αναπηρία (ΠμΑ), στην οποία και επικεντρώνεται το παρόν άρθρο.

Επομένως, η εκπαίδευση ή η επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση καθιστά μεν κάποιον ικανό, π.χ., να οδηγεί ένα αυτοκίνητο, αλλά αυτό δεν σημαίνει ότι παράλληλα μορφοποιεί την προσωπικότητά του, έτσι ώστε να κρίνει τις ενέργειές του σε συνάρτηση με το γεγονός ότι δεν ζει μόνος αλλά ζει μαζί με άλλους. **Η απλή μετάδοση γνώσεων δεν συνεπάγεται μόρφωση. Εάν δεν συνυπάρξει αξιακό σύστημα στους στόχους τής αγωγής, η εκπαίδευση καθίσταται απλή μάθηση γνώσεων και δεξιοτήτων.**

ΙΙ. Ο ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΣ ΔΙΔΑΣΚΕΙ ΚΑΙ ΣΤΕΛΝΕΙ ΜΗΝΥΜΑΤΑ

α. Ο αθλητισμός σήμερα

Μια συνολική πληροφόρηση περί των **σημερινών** αντιλήψεων περί αθλητισμού μας δίνουν τα παρακάτω **ενδεικτικά** αποσπάσματα από τις θέσεις τής ΕΕ απέναντι στον αθλητισμό.

«**Στόχοι** […] Η ΕΕ καταβάλλει προσπάθειες για να επιτευχθούν οι στόχοι για μεγαλύτερη αμεροληψία και διαφάνεια των αθλητικών διοργανώσεων και για μεγαλύτερη προστασία της ηθικής και σωματικής ακεραιότητας των αθλητών, χωρίς να αγνοεί την ιδιομορφία του αθλητισμού. Συγκεκριμένα, η ΕΕ καλύπτει τρεις τομείς δραστηριοτήτων στον χώρο του αθλητισμού: 1) τον κοινωνικό ρόλο του αθλητισμού· 2) την οικονομική του διάσταση· 3) το πολιτικό και νομικό πλαίσιο του τομέα του αθλητισμού.

Επιτεύγματα […] Λευκή Βίβλος για τον αθλητισμό και το σχέδιο δράσης «Pierre de Coubertin» (2007). [...] Στο πλαίσιο της Λευκής Βίβλου προβλέπονταν διάφοροι στόχοι, όπως η ενίσχυση του κοινωνικού ρόλου του αθλητισμού, η προαγωγή της δημόσιας υγείας μέσω της σωματικής άσκησης, η τόνωση των εθελοντικών δραστηριοτήτων, η ενίσχυση της οικονομικής διάστασης του αθλητισμού και της ελεύθερης κυκλοφορίας των παικτών, η καταπολέμηση του ντόπινγκ, της διαφθοράς και της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες, και ο έλεγχος των δικαιωμάτων αναμετάδοσης, μεταξύ πολλών άλλων στόχων.

Ο ρόλος του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου […] Ο καθοριστικός ρόλος του αθλητισμού αναφέρεται επίσης στο ψήφισμα για την ένταξη στην αγορά εργασίας και την κοινωνική ένταξη των προσφύγων, όπου υπογραμμίζεται ο σημαντικός ρόλος του αθλητισμού ως μέσου προαγωγής του κοινωνικού και διαπολιτισμικού διαλόγου, με την προώθηση της δημιουργίας θετικών σχέσεων μεταξύ του τοπικού πληθυσμού και των προσφύγων και αιτούντων άσυλο»[1].

Επίσης, στην Έκθεση των 80 σημείων **τής Επιτροπής Πολιτισμού και Παιδείας** *(2016/2143(INI)* αναφέρονται και τα εξής***:***

Η Επιτροπή «[…] 61. τονίζει ότι τα άτομα με αναπηρίες θα πρέπει να

[1] http://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/el/FTU_3.6.7.pdf

έχουν ίση πρόσβαση σε όλες τις αθλητικές εγκαταστάσεις και στις απαιτούμενες συγκοινωνίες και άλλες διευκολύνσεις – καθώς και στο αρμόδιο υποστηρικτικό προσωπικό·

[…] 77. καλεί τις εθνικές ολυμπιακές επιτροπές και τις αθλητικές ομοσπονδίες των κρατών μελών να υιοθετήσουν και να χρησιμοποιούν, σε περιπτώσεις διεθνών αθλητικών διοργανώσεων, τη σημαία και το σύμβολο της Ευρωπαϊκής Ένωσης μαζί με τις εθνικές σημαίες και τα εθνικά σύμβολα»[2].

β. Τα μηνύματα των Ολυμπιακών Αγώνων

Εκτός από την κατά σύστημα αγωγή, στο πλαίσιο τής τυπικής εκπαίδευσης, υπάρχουν και άλλες μορφές αγωγής στο πλαίσιο τής λήψης ελεύθερων/ευκαιριακών ερεθισμάτων τού περιβάλλοντος, όπως π.χ. αυτά που προέρχονται από την παρακολούθηση αθλητικών αγώνων.

Ο αθλητισμός, γενικώς, διδάσκει και μάλιστα επιτυγχάνει να επηρεάζει και να κατευθύνει, άμεσα ή έμμεσα, τόσο τον αθλούμενο και τον θεατή (ως άτομα ή μέλη ομάδας) όσο και τους παράγοντες που εμπλέκονται σ' αυτόν ή τον χρησιμοποιούν. Έτσι, κάθε αθλητικό γεγονός αποτελεί φύσει και θέσει πομπό μηνυμάτων και γενικά έχει ανθρωπαγωγική υπόσταση. Στο πλαίσιο αυτό "διδάσκει" διάφορες συμπεριφορές και ενέργειες και στέλνει μηνύματα όχι πάντοτε θετικά ή θεμιτά. Όμως το ***αθλητικό ιδεώδες*** είναι ένα και μόνο και κανείς δεν μπορεί να το αμφισβητήσει. Δηλαδή, "το να αγωνίζεται ο αθλητής για τη νίκη, προτάσσοντας τον σεβασμό στον αντίπαλο, και την αρμονική ανάπτυξη σώματος και ψυχής" [3].

Ειδικά σε ό,τι αφορά στους Ολυμπιακούς αγώνες, η Διεθνής Ολυμπιακή Ακαδημία σημειώνει διακηρυκτικά: «*Το Ολυμπιακό Πνεύμα συνδέεται με τις αξίες και τα ιδεώδη του Ολυμπισμού. Η πνευματική διάσταση των Αγώνων τονίστηκε εξ αρχής από τον ίδιο τον Pierre de Coubertin και πάνω σ' αυτή βασίστηκαν οι Ολυμπιακές αξίες, που αποτελούν το θεμέλιο λίθο της αθλητικής και Ολυμπιακής Παιδείας. Η συμβολή αυτών των αξιών στην εκπαίδευση και την κοινωνία κρίνεται θεμελιώδης από τη Διεθνή Ολυμπιακή Επιτροπή, τη Διεθνή Ολυμπιακή Ακαδημία και τους διεθνείς φορείς Ολυμπιακής Παιδείας σε όλο*

---

[2] http://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-8-2016-0381_EL.html?redirect

[3] Χρηστικό Λεξικό τής Ακαδημίας Αθηνών, λήμμα: *αθλητικός*.

τον κόσμο»[4].

Επίσης, στα Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας τής Α΄ Γυμνασίου - Βιβλίο Μαθητή διαβάζουμε (σ.147): «*Ο αθλητισμός είναι δραστηριότητα αναπόσπαστη από τη ζωή των ανθρώπων. Οι άνθρωποι σήμερα γυμνάζονται και αθλούνται, είτε επειδή είναι επαγγελματίες σ' αυτόν το χώρο είτε από χόμπι είτε για λόγους υγείας, για να ασκήσουν το σώμα τους. Επίσης, παρακολουθούν και συμμετέχουν στις αθλητικές δραστηριότητες ως φίλαθλοι. Κορυφαία αθλητική εκδήλωση είναι* ***οι Ολυμπιακοί Αγώνες,*** *στους οποίους γίνεται προσπάθεια να διασωθούν τα ιδεώδη της ευγενούς άμιλλας, της συναδέλφωσης και της ειρηνικής συνύπαρξης των λαών, και οι άνθρωποι να αντλήσουν ευχαρίστηση από τη συμμετοχή τους σε μια παγκόσμια γιορτή. Ο αθλητισμός, ακόμη, στις καθημερινές διαστάσεις του, είναι ένα σχολείο διάπλασης του χαρακτήρα, ιδίως των νέων ανθρώπων που μαθαίνουν να αγωνίζονται με υπομονή και επιμονή, να θέτουν στόχους και να προσπαθούν να τους υλοποιήσουν. Έτσι, συνηθίζουν να αυτοπειθαρχούν και να συνεργάζονται με τους άλλους*»[5].

Στο αντίστοιχο Βιβλίο τού Εκπαιδευτικού διαβάζουμε μεταξύ άλλων (σ. 103-109): "Ο «Ολυμπιακός ύμνος» του Κ. Παλαμά είναι μια επίκληση στο πνεύμα του αρχαίου ολυμπισμού, όπως μας έχει παραδοθεί από τη γραμματεία, αλλά και όπως έχει καταγραφεί στη συνείδηση του σύγχρονου κόσμου («ωραίο», «μεγάλο», «αληθινό»), προκειμένου να φωτίσει και να κυριαρχήσει στους σύγχρονους Ολυμπιακούς Αγώνες. Ο ποιητής[..], δεν κρύβει την περηφάνια του για την ελληνική καταγωγή της ολυμπιακής ιδέας (βλ. στ. 3-4).

Στην πραγματικότητα εύχεται τα ιδεώδη των αρχαίων Ολυμπιακών Αγώνων (ευγενής άμιλλα, ανιδιοτελής συμμετοχή των αθλητών, συναδέλφωση των λαών, ολυμπιακή εκεχειρία κ.ά.) να γίνουν σεβαστά και στη σύγχρονη εποχή. Ιδιαίτερα τονίζει την παγκόσμια αποδοχή και τον πάνδημο σεβασμό που γνωρίζει το αρχαίο ολυμπιακό πνεύμα"[6].

---

[4] http://ioa.org.gr/to-olybiako-pnevma/?lang=el

[5] http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGYM-A107/391/2589,21860/

[6] http://ebooks.edu.gr/2013/books-pdf.php?course=DSGYM-A107
http://www.pi-schools.gr/books/gymnasio/keimena_a/ekp/103-110.pdf

ΙΙΙ. ΤΑ ΜΗΝΥΜΑΤΑ ΤΩΝ ΠΑΡΑΟΛΥΜΠΙΑΚΩΝ ΑΓΩΝΩΝ

Η αφετηρία των Παραολυμπιακών αγώνων συνδέεται με τη λειτουργική αποκατάσταση και όχι με τον συναγωνισμό ή τον πρωταθλητισμό. Δηλαδή με αφορμή τις ενέργειες τού γιατρού σερ Λάνβιτς Γκούντμαν, προς όφελος των παραπληγικών έχουμε στη Μ. Βρετανία **το 1948 τους πρώτους αγώνες *Προσώπων με Αναπηρία*[7].**

Προοδευτικά, οι αγώνες αυτοί απέκτησαν διεθνή χαρακτήρα και έτσι το 1960 έχουμε τους πρώτους Παραολυμπιακούς αγώνες στη Ρώμη, ενώ το 1976 διεξήχθησαν και οι πρώτοι Χειμερινοί Παραολυμπιακοί Αγώνες στο Ερνσκέλντσβικ της Σουηδίας[8].

Στο 3ο Διεθνές Συνέδριο ***«Άτομα με Αναπηρία και ΜΜΕ»*** (23-24 Ιουνίου 2008) ανεδείχθη από την θεματική τού όλου συνεδρίου η προοδευτική τάση για την αλλαγή τής ορολογίας και τον τρόπο χρήσης τής εικόνας από τα ΜΜΕ και , παράλληλα, δόθηκε η ευκαιρία να διατυπωθούν διάφορες απόψεις και προτάσεις που συγκροτούν μηνύματα με επιπρόσθετη κοινωνική αξία όπως τα ακόλουθα.

Πρώτο μήνυμα : *Αλλαγή ορολογίας και παρουσιάσεων*

Σύμφωνα με διεθνή ερευνητικά συμπεράσματα, ο τρόπος παρουσίασης των **Παραολυμπιονικών** στον έντυπο τύπο συνέβαλε στην αλλαγή τής ορολογίας, αλλά και έδωσε την ευκαιρία (στο πλαίσιο πάντοτε σχετικής συγκριτικής μελέτης) να προταθούν θετικές και να επισημανθούν αρνητικές ενέργειες.

Έτσι από την μία πλευρά ακούσαμε να αναφέρεται πρώτα το πρόσωπο, δηλαδή να χρησιμοποιούνται ανθρωποκεντρικοί όροι, όπως π.χ. : **αθλητές με**

---

[7] α. https://translate.google.gr/translate?hl=el&sl=en&u=https://en.wikipedia.org/wiki/Ludwig_Guttmann&prev=search

β. https://www.kathimerini.gr/195595/article/epikairothta/a8lhtismos/h-arxh-twn-paraolympiakwn-kai-h-shmasia-toys

[8] Καρουλάνη Αν.: Ιστορική Ανασκόπηση και Περιγραφή των Παραολυμπιακών Αθλημάτων: http://ikee.lib.auth.gr/record/133402/files/%CE%91%CE%BD%CE%B1%CF%83%CF%84%CE%B1%CF%83%CE%AF%CE%B1%20%CE%9A%CE%B1%CF%81%CE%B1%CE%BF%CF%85%CE%BB%CE%AC%CE%BD%CE%B7.pdf (βλ. σ. 7-17).

αναπηρία και όχι ανάπηροι αθλητές ή ανάπηρα άτομα. Σημειώνω, εδώ, ότι ο γράφων χρησιμοποιεί (αιτιολογώντας την πρότασή του) τον όρο ***πρόσωπα*** αντί ***άτομα***, οπότε ο λόγος αφορά πλέον σε **Πρόσωπα με Αναπηρία** (ΠμΑ)και όχι **Άτομα με Αναπηρία** (ΑμεΑ), όπως άλλωστε, κατ' αναλογία, λειτουργεί και ο όρος **αθλητές με αναπηρία.**

Από την άλλη πλευρά, επισημάνθηκαν τόσο τα αρνητικά στοιχεία μιας παρουσίασης ή μάλλον αυτά που δεν πρέπει να συμβαίνουν (όχι παθητικές στάσεις, όχι απόκρυψη της πραγματικότητας, όχι ασήμαντες λεπτομέρειες, όχι συναισθηματική διέγερση με στόχο τη συμπάθεια) όσο και τα θετικά στοιχεία ή αυτά που πρέπει να προβάλλονται (αυτοπροσδιορισμός, φωτογραφία με το πρόσωπο εν δράσει: "spirit emotion", στοιχεία τα οποία και θα αποτελούν το πρώτο θέμα). Επίσης, μια άλλη προσέγγιση αφορούσε στο ζήτημα της σχετικής στάσης και της τάσης τής κοινωνίας, η οποία κινείται μεταξύ τής θυματοποίησης και της "ηρωοποίησης".

Δεύτερο μήνυμα: ***Συνεργατική κοινωνική ένταξη και ενσωμάτωση των ΠμΑ - Αναλογική συμπληρωματικότητα***

Στο υπόψη συνέδριο, λαμβάνοντας αφορμή από την χρησιμότητα του παραδείγματος τής συνεργατικής άθλησης, είχα την ευκαιρία να καταθέσω μία πρόταση για ένα νέο μήνυμα με διαχρονική αξία. Ένα μήνυμα το οποίο γεννήθηκε κατά την παρακολούθηση των Παραολυμπιακών αγώνων του 2004 στη χώρα μας και, αφού ωρίμασε εξελικτικά, έφθασε στο σύμπλοκο: ***«αναλογική συμπληρωματικότητα».***

Πρόκειται για το μήνυμα τής ***"συνεργατικής"*** κοινωνικής ένταξης και ενσωμάτωσης των ΠμΑ, η οποία προάγεται με την τήρηση ορισμένων αρχών, όπως **η αρχή τής συμπληρωματικότητας**, έχοντας ως παράδειγμα: πρώτον, ***βασικές παραμέτρους τού αθλητισμού*** που συνδέονται με την ***Ανθρωπαγωγική*** και στις οποίες περιλαμβάνεται και μια άλλη θεώρηση στερεότυπων όρων, χωρίς βέβαια να φθάνουμε σε "υπερβολές" και, δεύτερον, μια αγωνιστική τακτική που εφαρμόζεται σε ορισμένες κατηγορίες αθλητών με αναπηρία.

Χαρακτηριστικό και **"πρότυπο"** παράδειγμα για την κατ' **αίσθηση αντίληψη** τής **λειτουργικής κοινωνικής ένταξης και ενσωμάτωσης**, ως αποτέλεσμα **συνεργασίας ΠμΑ και Προσώπων χωρίς Αναπηρία** (ΠχΑ) μάς δίνει ο

αθλητισμός των ΠμΑ και, κυρίως, οι **Παραολυμπιακοί αγώνες**.

Το μήνυμα που εκπέμπει το παράδειγμα αυτό, προέρχεται από τον τρόπο με τον οποίο συνεργάζονται ο αθλητής με προβλήματα όρασης και ο χωρίς αναπηρία «συναθλητής – οδηγός» του ή ο «προπονητής-οδηγός» του στα αγωνίσματα των δρόμων και των αλμάτων, αντίστοιχα. Στις εικόνες αυτές και τις ερμηνευτικές προσεγγίσεις τους εμπερικλείεται, ίσως, και ολόκληρη η φιλοσοφία τού τρόπου τής λειτουργικής σχολικής, επαγγελματικής, οικονομικής και κοινωνικής ένταξης και ενσωμάτωσης με ποιότητας ζωής των ΠμΑ.

Τρίτο μήνυμα: ***Γκρέμισμα των τειχών τής διάκρισης και της διαφοράς***

Συγκρίνοντας τις Ολυμπιάδες με τις Παραολυμπιάδες θα μπορούσαμε σχεδόν να ταυτίσουμε τις συνιστώσες και τις προεκτάσεις τους. Όμως δεν θα πρέπει να μείνουμε στα κοινά χαρακτηριστικά. Διότι η εξομοίωση των προσπαθειών, των μέσων και των μηνυμάτων μπορεί να καταλήξει σε μια ταυτοποίηση με αποτέλεσμα η προσπάθεια των αθλητών με αναπηρία να είναι κάτι που αποτελεί μίμηση και άρα να μην είναι κάτι που εκπέμπει τα δικά της μοναδιαία διαχρονικά μηνύματα.

Επομένως, αυτή η μη γενικευτική και μη κοινή ερμηνευτική θεώρηση και προσέγγιση των ποικίλων παραδειγμάτων που προβάλλει ο αθλητισμός των ΠμΑ, μήπως μπορεί να αποτελέσει παράλληλα πομπό και ενός νέου **κοινωνικού μηνύματος;**

Ενός διαφορετικού μηνύματος που θα ξεκινά από τις διοργανώτριες πρωτεύουσες των αγώνων και από εκεί μέσα από τα ΜΜΕ θα ταξιδεύει σε όλο τον κόσμο. Ενός μηνύματος προς τους θεατές των αγώνων και των εικόνων που θα εκφράζει –εκτός των άλλων– και τον τρόπο με τον οποίο πρέπει να επιδιωχθεί η ικανοποίηση των σημερινών κοινωνικών απαιτήσεων για ανεμπόδιστη διεκδίκηση αγαθών, όπως: **η ελευθερία, η εκπαίδευση και η ισότιμη-αναλογική συμμετοχή στο κοινωνικό γίγνεσθαι.**

Με την προοπτική αυτή κατέθεσα προ 10ετίας στο υπόψη συνέδριο την εξής πρόταση υπό μορφή ερωτήματος:

-Μήπως ένα μήνυμα –ανάλογο με το διαχρονικό μήνυμα που ξεκίνησε από την αρχαία Ολυμπία πριν από 28 αι. ως ιερή εκεχειρία για να αναβιώσει και να συμπληρωθεί, πριν από ένα περίπου αι., με το Ολυμπιακό αξίωμα Citius,

Altius, Fortius (γρηγορότερα, ψηλότερα, δυνατότερα), ταξιδεύοντας από τότε σε όλο τον κόσμο– είναι αυτό που θα πρέπει να φύγει σήμερα [23.6.2008] από την Αθήνα προς το Πεκίνο για να προστεθεί στα άλλα μηνύματα των Παραολυμπιακών και από εκεί όλα μαζί να ταξιδεύσουν σε όλο τον κόσμο;

-Εάν, λοιπόν, η απάντηση είναι καταφατική, τότε στη θέση τού μηνύματος, που εκπέμπει η παλαιά συμβολική ενέργεια για γκρέμισμα μέρους των τειχών τής πόλης τού Ολυμπιονίκη, δεν θα μπορούσε να μπει το εξής;

Κάθε ενέργεια συνεργατικής συμπληρωματικότητας, με τη μορφή τής συνεργασίας ΠμΑ και ΠχΑ, γκρεμίζει ένα μέρος των τειχών που υψώνονται μεταξύ των ανθρώπων -ή απλούστερα- που δημιουργούν τη διάκριση και τη διαφορά.

Βέβαια γενικώς σε όλους τους αθλητικούς αγώνες υπήρξαν και θα υπάρξουν παραφωνίες. Όμως εμείς επιμένουμε στην αυτοδύναμη δυναμική των μηνυμάτων των Παραολυμπιακών αγώνων**, προσθέτοντας ότι: *πρώτον,* για πρώτη ίσως φορά στους χειμερινούς Ολυμπιακούς του 2018 (δυστυχώς, όχι και στους αντίστοιχους Παραολυμπιακούς)** τα μηνύματα δεν αφορούσαν πλέον σε απλή αναστολή των εχθροπραξιών [όπως κατά την αρχαιότητα], αλλά στην έναρξη ενεργειών ειρήνης και «ένωσης» αντίπαλων πλευρών και, *δεύτερον*, ο αθλητισμός γενικώς μπορεί να δώσει και δίνει θετικά μηνύματα, αρκεί να ακολουθούμε το παράδειγμα των μελισσών.

«Οι μέλισσες δεν πετάνε σε όλα τα λουλούδια με τον ίδιο τρόπο. Κι όπου καθίσουν, δεν κοιτάνε να τα πάρουν όλα. Παίρνουν μονάχα όσα χρειάζονται στη δουλειά τους και το υπόλοιπο το παρατούν και φεύγουν. […] Κι όπως, κόβοντας το τριαντάφυλλο, αποφεύγουμε τ' αγκάθια της τριανταφυλλιάς, έτσι […] θα πάρουμε ό,τι είναι χρήσιμο και θα φυλάξουμε τον εαυτό μας απ' ό,τι είναι επιζήμιο. Από την πρώτη, λοιπόν, στιγμή πρέπει να εξετάζουμε τα διδάγματα χωριστά και να τα προσαρμόσουμε στον σκοπό μας, φέρνοντας, κατά τη δωρική παροιμία τη σχετική με τούς κτίστες, την πέτρα στο αλφάδι»[9].

---

[9] Μ. Βασίλειος, *Προς τους νέους, όπως αν εξ ελληνικών ωφελοίντο λόγων.* Απόδοση στη Νεοελληνική: Β. Μουστάκης: http://users.uoa.gr/~nektar/orthodoxy/paterikon/basil_the_great_de_legendis_gentilium_libris.htm

ΜΙΑ ΨΥΧΙΑΤΡΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΑΓΩΓΗΣ ΤΟΥ ΠΡΟΣΩΠΟΥ ΑΠΟ ΤΗΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΚΑΙ ΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ

ΠΑΥΛΟΥ ΚΥΜΙΣΗ, ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΗΣ ΨΥΧΙΑΤΡΙΚΗΣ ΤΟΥ ΙΑΤΡΙΚΟΥ ΚΟΛΛΕΓΙΟΥ ΝΕΑΣ ΥΟΡΚΗΣ ΚΑΙ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΛΕΥΚΩΣΙΑΣ

Ο αρχαίος Έλληνας φιλόσοφος Σωκράτης έδινε ιδιαίτερη σημασία στην ετυμολογία των λέξεων. Στην περίπτωση του ανθρώπου, είπε ότι η λέξη δηλώνει ότι ο άνθρωπος βλέπει προς τα άνω: άνω όπωπε, ή θρώσκει προς τα άνω.

Επομένως, ο άνθρωπος δεν είναι μια στατική έννοια, αλλά μια δυναμική διεργασία, που εξελίσσεται συνεχώς.

Είναι αδιανόητο να ασχολούμαστε με τον άνθρωπο, είτε ως Ιατροί είτε ως Εκπαιδευτικοί, και να μην έχουμε ξεκαθαρίσει ποιο είναι το αντικείμενό μας. Ταυτόχρονα, δεν μπορούμε να αγνοήσουμε το γεγονός ότι ο κάθε άνθρωπος αποτελεί μια μοναδική και ανεπανάληπτη οντότητα. Από τα επτά δισεκατομμύρια άτομα, που έχει αυτήν τη στιγμή ο πλανήτης μας, δεν υπάρχει περίπτωση, δύο άτομα να ταυτίζονται πλήρως, τόσο στην εμφάνιση και στη γονιδιακή δομή όσο και στην προσωπικότητα, έστω και αν είναι εκ μονογονίας δίδυμα.

Γι᾽ αυτόν τον λόγο, ο γνωστός Ελβετός Ιατρός Paul Tournier (1883-1986) πρότεινε την έννοια της Ιατρικής της προσωπικότητας. Κατ᾽ αυτήν, το κάθε άτομο θεωρείται ως ιδιαίτερη και ξεχωριστή οντότητα, έστω και αν πάσχει από ένα νόσημα, που εμφανίζεται σε πολλούς ανθρώπους.

Σε μια παράλληλη κίνηση, θα προτείναμε μια ανάλογη έννοια στον τομέα της Εκπαίδευσης, που να τονίζει τη μοναδικότητα του ανθρωπίνου προσώπου. Σ' αυτό το πλαίσιο, θα την ονομάσουμε «*ΑΓΩΓΗ ΤΟΥ ΠΡΟΣΩΠΟΥ*», όπου η εκπαίδευση και η αγωγή στο Σχολείο και στην οικογένεια είναι ευαισθητοποιημένες και προσαρμοσμένες στις ιδιαιτερότητες τού κάθε προσώπου.

Το ερώτημα, που τίθεται, είναι τι συνιστά αυτήν την ιδιαιτερότητα.

Στις επόμενες γραμμές θα δοκιμάσουμε να περιγράψουμε, έστω και μερικώς, τι συνιστά αυτήν την ιδιαιτερότητα.

Το πρώτο στοιχείο είναι οι κληρονομικές καταβολές. Όσο περισσότερο η σύγχρονη επιστήμη μελετά τον άνθρωπο τόσο και περισσότερο διαπιστώνει τη μεγάλη σημασία και τον σημαντικό ρόλο που διαδραματίζει η κληρονομικότητα.

Το 2003 συμπληρώθηκε η χαρτογράφηση του ανθρωπίνου γονιδίου, που άνοιξε τις πόρτες για την κατανόηση πολλών ασθενειών και τη δημιουργία πολλών δοκιμασιών tests, για την πρόγνωση και τη διάγνωση πολλών νοσημάτων. Ήδη, έχουν εφευρεθεί περίπου 2000 τέτοια tests, και πολλές μελέτες είναι σε εξέλιξη.

Στον τομέα π.χ. της φαρμακογνωσίας, μελετάται πώς το κάθε άτομο αντιδρά σε ορισμένο συγκεκριμένο φάρμακο. Πολλές από αυτές τις μελέτες είναι υπό εξέλιξη. Γι` αυτό και χρειάζεται από εμάς πολλή δουλειά, για την πλήρη κατανόηση του ρόλου της κληρονομικότητας στην ιατρική ψυχολογία, αλλά και στην εκπαίδευση.

Η κληρονομικότητα δεν αφορά μόνο τις ασθένειες και την Ιατρική, αλλά διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην ευφυΐα, στα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας και στην ικανότητα για μάθηση.

Αυτές οι νέες πληροφορίες δημιουργούν νέα ερωτηματικά και προκλήσεις σε θέματα νομικής, ηθικής και κοινωνικής αγωγής, που είναι δύσκολο να απαντηθούν με πρόχειρο τρόπο.

Χρειάζεται να τονισθεί ότι το άτομο δεν δεσμεύεται απόλυτα από την κληρονομικότητα, και δεν είναι ασφυκτικά περιορισμένο από τις γονιδιακές καταβολές.

Το σπίτι, η Οικογένεια και το Σχολείο διαδραματίζουν σημαντικότατο

ρόλο στην τελική διαμόρφωση της προσωπικότητας. Ένας γνωστός Αμερικανός γενετιστής, ο S. Ketty, στην ομιλία του στην τελετή αποφοίτησης ενός ψυχαναλυτικού Κέντρου, τόνισε ότι από τις μελέτες του, ακόμη και σε εκ μονογονίας δίδυμα, διαπίστωσε τη σημασία της αγωγής στην εξέλιξη της προσωπικότητας.

Ένας άλλος γνωστός ερευνητής στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής, ο Erik Kantell (Βραβείο Nobel Ιατρικής), βρήκε ότι η γνώση έχει τη δυνατότητα να αλλάξει τη δομή του νευρικού κυττάρου. Επομένως, η Εκπαίδευση έχει τη δυνατότητα να αλλάξει και τη δομή και διακλάδωση των νευρώσεων του εγκεφάλου.

Ένα άλλο στοιχείο, που συνιστά την ιδιαιτερότητα του κάθε ανθρώπου, είναι η παρουσία ψυχιατρικών συνδρόμων, που να επεμβαίνουν στη μάθηση και να δημιουργούν προβλήματα στο σπίτι και στο Σχολείο.

Είναι παγκόσμια γνωστό ότι οι περισσότεροι γονείς αρνούνται να δεχθούν το γεγονός ότι ορισμένα παιδιά είναι διαφορετικά από τα άλλα και μπορεί να παρουσιάζουν ψυχολογικά προβλήματα. Επίσης, πολλοί γονείς πιστεύουν ότι τα ψυχολογικά προβλήματα είναι μοναδικό προνόμιο των ενηλίκων.

Τέτοια προβλήματα μπορούν να συνοψιστούν σε μερικές κατηγορίες. Περίπου το 5% από όλα τα παιδιά παρουσιάζουν προβλήματα υπερκινητικότητας, ελλειματικής προσοχής και παρορμητικότητας. Αν αυτά τα συμπτώματα αντιμετωπιστούν αποτελεσματικά, τότε το παιδί θα έχει τη δυνατότητα να εξελιχθεί ομαλά και να επιτύχει στη ζωή του.

Η κατάθλιψη, δυστυχώς, δεν είναι άγνωστη και στην παιδική ηλικία. Παιδιά, που απομονώνονται από το κοινωνικό περιβάλλον, χάνουν κάθε ενδιαφέρον για τη ζωή, απορρίπτονται και δεν βλέπουν μέλλον στην πορεία τους. Μπορεί να πάσχουν από κατάθλιψη, η οποία είναι δυνατό να αντιμετωπισθεί ανάλογα με την κατάλληλη αγωγή.

Οι καταστάσεις άγχους και οι διαταραχές πανικού δεν είναι άγνωστες στην παιδική ηλικία. Παιδιά, που φοβούνται να βγουν από το σπίτι και να πάνε στο Σχολείο, μπορεί να υποφέρουν από αυτές τις διαταραχές. Σήμερα γνωρίζουμε ότι και η διπολική διαταραχή - εναλλαγές μανίας και κατάθλιψης- μπορεί να εκδηλωθεί ενωρίς, από την παιδική ηλικία.

Ένα σύνδρομο, που περιγράφεται τελευταία και που είναι συχνό στους

νέους, είναι της συναισθηματικής απορρύθμισης (Mood Dysregulation). Σ' αυτό, τα παιδιά είναι ανίκανα να ελέγξουν και να ρυθμίσουν τις συναισθηματικές τους αντιδράσεις.

Πολλά παιδιά, που έχουν εκτεθεί σε τραυματικές εμπειρίες, μπορεί να πάσχουν από μετατραυματική διαταραχή, που να επηρεάζει την ικανότητα για μάθηση και προσαρμογή στο Σχολείο. Σε όλες αυτές τις περιπτώσεις, η έγκαιρη διάγνωση και η σωστή αγωγή μπορούν να έχουν ευεργετικά αποτελέσματα.

Το Σχολείο μπορεί να είναι ο πρώτος σταθμός της διάγνωσης και σημαντικός παράγοντας θεραπείας. Τονίζοντας τη μοναδικότητα και την αξία του κάθε προσώπου, ο Αββάς Ζωσιμάς της Παλαιστίνης, τον 6° αιώνα, είπε: *«Η σωτηρία ενός προσώπου, που έχει τη Θεία εικόνα, είναι πιο πολύτιμη στον Θεό, από δέκα χιλιάδες κόσμους»!*

Και ο Ιωάννης στην Αποκάλυψη γράφει πολύ χαρακτηριστικά: **«Ὁ ἔχων οὖς ἀκουσάτω τὶ τὸ Πνεῦμα λέγει ταῖς ἐκκλησίαις. Τῷ νικῶντι δώσω αὐτῷ τοῦ μάννα τοῦ κεκρυμμένου, καὶ δώσω αὐτῷ ψῆφον λευκήν, καὶ ἐπὶ τὴν ψῆφον ὄνομα καινὸν γεγραμμένον, ὃ οὐδεὶς οἶδεν εἰ μὴ ὁ λαμβάνων» (Αποκ. 2, 17).**

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ

(1776 – 1831)

Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ, Ο ΔΙΠΛΩΜΑΤΗΣ, Ο ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΣ, Ο ΑΓΙΟΣ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ, Ο ΦΩΤΙΣΜΕΝΟΣ ΚΑΙ ΑΚΕΡΑΙΟΣ ΚΥΒΕΡΝΗΤΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΜΑΡΙΑ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ Γ. ΓΙΑΤΡΑΚΟΥ
Δρ. ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ

ΑΝΤΙ ΠΡΟΛΟΓΟΥ

Στις δύσκολες ημέρες που διέρχεται η πατρίδα μας και ολόκληρος ο κόσμος μια μορφή χαρισματική έρχεται να μας εμπνεύσει με την αρετή του, την πίστη του στο Θεό, την ασκητική και θυσιαστική ζωή του, την αγνότητα των διαθέσεων και πράξεών του, την αυτοθυσία του.

Με καταγωγή αριστοκρατική ο Ιωάννης Καποδίστριας, με ευσέβεια και πίστη, γλωσσομάθεια, ευρυμάθεια, επιτυχή πολυετή διπλωματική σταδιοδρομία, βοήθησε την Ελλάδα, την Ευρώπη και τον κόσμο. Η προσφορά του συνδυασμένη με τη χριστιανική του πίστη, μας επιτρέπει να του αποδώσουμε το χαρακτηρισμό: «**Ο ΑΓΙΟΣ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ».** Χαρακτηριστικά τα λόγια του Κωνσταντίνου Παπαρρηγοπούλου στα αποκαλυπτήρια του ανδριάντα του Κυβερνήτη στην Κέρκυρα: «**ἦταν ἐξ ἐκείνων τῶν πολιτικῶν, ποὺ σὲ κρίσιμες περιστάσεις ἤ σώζουν τὴν Πατρίδα ἤ πεθαίνουν.. Ὁ Καποδίστριας καὶ ἔσωσε τὴν Πατρίδα του καὶ δολοφονήθηκε…».**

Το έργο που κληροδότησε στην Ελλάδα, στην Ευρώπη και στον κόσμο αξίζει να το μελετάμε με θρησκευτική ευλάβεια και να διδασκόμαστε. Στον Καποδίστρια προσιδιάζει ο στίχος: «**φεύγουμε εμείς, το έργο μας για την πατρίδα μένει…**»

Δικαίως, επομένως στην επιτάφια πλάκα του, στην Κέρκυρα, αναγράφεται:

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ
«ΔΕΝ ΖΕΙ Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ, ΖΕΙ ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ».

Καθώς οι καιροί είναι χαλεποί και μαύρα σύννεφα πλανώνται στον ορίζοντα, η αναφορά στον Ιωάννη Καποδίστρια, μιας από τις διαπρεπέστερες πολιτικές και διπλωματικές μορφές της Ευρώπης που κυριάρχησε στις αρχές του ΙΘ΄ αιώνα είναι αναγκαία και καθήκον ιερό. Η προβολή της προσωπικότητάς του σίγουρα θα εμπνεύσει, θα παραδειγματίσει.

Η σύντομη αναφορά στην αγωνιστική του ζωή σίγουρα θα μας διδάξει και θα μας φρονηματίσει, αφού η ιστορική μνήμη είναι το ισχυρότερο αμυντήριό μας.

Γεννήθηκε στην Κέρκυρα στις 10 Φεβρουαρίου 1776 και ήταν το έκτο παιδί από τα εννέα παιδιά του Κόμη Αντωνομαρία, διαπρεπούς δικηγόρου, με ενεργό ανάμιξη στα πολιτικά δρώμενα της Κέρκυρας **και της Αδαμαντίας εκ Κύπρου.** Η οικογένειά του αριστοκρατική, καταγεγραμμένη στο Libro d' oro της Κέρκυρας[1]. Μέχρι την ηλικία των δώδεκα ετών έλαβε τα πρώτα του γράμματα στα σχολεία της Κέρκυρας, ενώ ταυτόχρονα είχε ορθόδοξη παιδεία, αφού καλλιεργήθηκε στην ορθόδοξη πίστη από το μοναχό Συμεών στην Ιερά Μονή Πλατυτέρας, όπου σύχναζε από τη νεαρή του ηλικία[2].

Μεγάλωσε σε ένα πατριαρχικό περιβάλλον με έντονα θρησκευτική αγωγή και από τους δυο γονείς και είχε έντονη κλίση προς τη μελέτη της ορθόδοξης πίστης. Το 1794, έχοντας συμπληρώσει την παιδεία που μπορούσε να του προσφέρει η Κέρκυρα έφυγε για τη Βενετία για να σπουδάσει στο περίφημο Πανεπιστήμιο της Πάδοβας Ιατρική, παρακολουθώντας συγχρόνως τις παραδόσεις καθηγητών της νομικής επιστήμης και έχοντας πάντα μια ιδιαίτερη κλίση προς τις φιλολογικές και φιλοσοφικές επιστήμες[3]. Η πορεία των σπουδών του νεαρού Καποδίστρια ήταν λαμπρή, αφού μετά από επιτυχείς εξετάσεις έλαβε το δίπλωμά του και το διδακτορικό του σε ηλικία μόλις είκοσι ετών.

---

[1] Βλ. σχετικά https://www.kapodistrias.info/viografia

[2] ό.π.

[3] Κώστας Κονταξής, ο φωτισμένος Κυβερνήτης ο πιστός Χριστιανός, Ιωάννη Καποδίστριας, https://wordpress.com

Το 1797 επιστρέφει στην Κέρκυρα, σε ηλικία 21 ετών και αρχίζει να ασκεί το ιατρικό έργο, αποσκοπώντας στο να διακονήσει την επιστήμη και να ανακουφίσει τον ανθρώπινο πόνο. Θεραπεύει δωρεάν τους πένητες χορηγώντας τους φάρμακα και ενισχύοντάς τους οικονομικά. Συγχρόνως αναπτύσσει σημαντική επιστημονική και φιλολογική δραστηριότητα. Με δικές του πρωτοβουλίες ιδρύθηκαν στην Κέρκυρα η «**Εταιρεία των Φίλων**» καθώς επίσης ο «**Εθνικός Ιατρικός Σύλλογος»,** με αξιόλογο έργο[4]. Ας σημειωθεί ότι ο Καποδίστριας κατά τον χρόνο που σπούδαζε στην Ιταλία, ενώ βρέθηκε μέσα στη δίνη των υλιστικών ρευμάτων της Δύσης και την έξαρση του ευρωπαϊκού φιλελευθερισμού, δεν επηρεάστηκε διότι η προσωπικότητά του ήταν θεμελιωμένη πάνω στις ακατάλυτες πνευματικές αξίες. Μόνο σε ένα σημείο άφησε τον εαυτό του συνειδητά ελεύθερο να επηρεαστεί από τις νέες ιδέες. Μόνο σε ό,τι αφορούσε την κοινωνική δικαιοσύνη, την ισοπολιτεία και ισονομία ανάμεσα σε όλους τους ανθρώπους[5].

Ο Σπ. Δε Βιάζης σημειώνει: «*οἱ πάσχοντες πτωχοί τὸν ἐκάλουν παρήγορον ἰατρόν, εὐεργέτην, πατέρα*»[6].

Όταν το 1799 οι Ρωσικές δυνάμεις κατέλαβαν την Κέρκυρα και με τη συνθήκη της Κωνσταντινουπόλεως αναγνωρίστηκαν τα Επτάνησα ως αυτόνομο και ελεύθερο κράτος υπό την επικυριαρχία των Τούρκων, και ιδρύθηκε η «ΕΠΤΑΝΗΣΟΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑ», ο Ιωάννης Καποδίστριας τοποθετήθηκε από τις αρχές του νησιού στη θέση του αρχιάτρου του νέου στρατιωτικού νοσοκομείου[7]. Κι όταν το 1800 ξέσπασε στην Κεφαλληνία η εξέγερση κατά των ευγενών ο ηγεμόνας της Κεφαλληνίας Σπυρίδων Θεοτόκης απέστειλε εκεί τον Ιωάννη Καποδίστρια μαζί με τον Νικόλαο Γραδενίγο Σιγούρο να ομαλοποιήσουν την κατάσταση. Κι η εκλεγμένη νέα Γερουσία την 1η Απριλίου 1803, διόρισε γραμματέα του νεοπαγούς κράτους τον Ιωάννη Καποδίστρια. Ανέλαβε τα καθήκοντα ως γραμματέας Επικρατείας της Επτανησιακής Πολιτείας.

---

[4] Βιογραφία, https://kapodistrias.info/viografia

[5] Ελένη Κούκου, Ιωάννης Καποδίστριας. Ο άνθρωπος – ο Διπλωμάτης (1800-1828), εκδ. Εστία, Αθήνα 1978, σ. 13.

[6] Κώστας Δ. Κονταξής, ό.π., σ.2, όπου υποσημείωση 5

[7] https://kapodistrias.info/viografia, ό.π.

Η πορεία του Κυβερνήτη στον πολιτειακό χώρο θα είναι έκτοτε ανοδική. Θα διέλθει όλες τις κλίμακες της πολιτειακής ιεραρχίας για να καταλήξει στη θέση του Πρώτου Κυβερνήτη της Ελλάδος. Σε κάθε θέση που του ανετίθετο φαίνονταν οι έμφυτες ικανότητές του στη διοίκηση και στην αντιμετώπιση των πολιτικών προβλημάτων. Αυτό πρόσεξαν οι Ρώσοι και τον κάλεσαν στην Αγία Πετρούπολη το 1809, όταν στα Επτάνησα ηγεμόνευαν οι Γάλλοι. Εκεί άνοιξε ο δρόμος για την καταπληκτική του σταδιοδρομία χάρη στην ευφυΐα και στα προσόντα του. Οι επιτυχίες του στη ρωσική διπλωματία υπήρξαν λαμπρές.

Με τις τεκμηριωμένες εισηγήσεις του κατόρθωσε να επιλύσει τα δύσκολα προβλήματα των λαών της Βαλκανικής Χερσονήσου. Η υπηρεσία του στη συνέχεια στη Βιέννη, η ανάληψη εμπιστευτικής θέσης στο Βουκουρέστι και η προσωπική επαφή του Καποδίστρια με τον Τσάρο τον επέβαλαν ως ικανό και χαρισματικό διπλωμάτη[8].

Στις 15/27 Μαΐου 1808 ο επικεφαλής του Υπουργείου Εξωτερικών της Ρωσίας, κόμης Ρομαντζώφ, με μια θερμή επιστολή, η οποία περιείχε το παράσημο του Τάγματος της Αγίας Άννας, καλούσε τον Ιωάννη Καποδίστρια να προσφέρει τις υπηρεσίες του. Ξεκίνησε λοιπόν ο Καποδίστριας στις 3 Αυγούστου 1808 για την Αγία Πετρούπολη και διορίστηκε Σύμβουλος της Επικρατείας στο τμήμα Εξωτερικών υποθέσεων της Ρωσίας. Τον Αύγουστο του 1811 ο Τσάρος, Αλέξανδρος Α΄, διόρισε τον Κερκυραίο διπλωμάτη ως Γραμματέα στην πρεσβεία της Βιέννης και λίγο αργότερα τοποθετήθηκε ως αρχηγός και διευθυντής της Γραμματείας του διπλωματικού τμήματος του ναυάρχου Τσιτσαγκώφ, με έδρα το Βουκουρέστι, όπου έφθασε στις 20 Μαΐου 1812[9].

Στη συνέχεια το 1814 ο Τσάρος επιφορτίζει τον Καποδίστρια με νέα αποστολή: την επίτευξη της ουδετερότητας και τη διασφάλιση της ανεξαρτησίας της Ελβετίας, ώστε να μείνει αλώβητη από τον γαλλικό δεσποτισμό[10]. Ο Καποδίστριας βρήκε την Ελβετία κατακερματισμένη με τα ισχυρά καντόνια να θέλουν να επιβάλουν τις απόψεις τους σε όλα τα ζητήματα. Στο τέλος τον προσπαθειών του ο Καποδίστριας κατόρθωσε κάθε Καντόνι να έχει το δικό του Σύνταγμα, η πολιτική ειρήνη να έχει αποκατασταθεί μεταξύ των Καντο-

---

[8] Κώστας Κονταξής, ό.π. σ.3

[9] Ίδιος, ό.π. σ.4

[10] https://kapodistrias.info/viografia, ό.π., σ.5

νιών και η Ελβετία να έχει αναγνωρισθεί από τους Συμμάχους. Έχουν πλέον τεθεί οι βάσεις για το ομόσπονδο κράτος. Ο Καποδίστριας κατόρθωσε η Ελβετία να αναγνωρισθεί από τους Συμμάχους. Εκεί όπου ο Ναπολέων απέτυχε με τη βία, ο Καποδίστριας τα κατάφερε με το διάλογο, τη δύναμη της πειθούς και την επιμονή του. Έπεισε με την ιδιοφυία του τους συνομιλητές του, ότι η λύση που τους πρότεινε ήταν για το συμφέρον τους[11]. Τελειώνοντας την αποστολή του, γράφει στον πατέρα του, το Σεπτέμβριου του 1814 «*Τα ζητήματα της Ελβετίας ολοκληρώθηκαν. Η βουλή επικύρωσε τελικά το Ομοσπονδιακό Σύνταγμα. Ολοκληρώθηκε μια εξαιρετικά πολύπλοκη διαπραγμάτευση, με ατελείωτες δυσκολίες και ταξίδια και γραπτά και δοκιμασίες και συντάγματα και σχέδια, αλλά δεν πειράζει. Αυτοί οι υπέροχοι άνθρωποι με γέμισαν με στοργή και ειλικρινή εγκαρδιότητα. Η εμπιστοσύνη που μου έδειξαν με αποζημίωσε σε μεγάλο βαθμό για όλες μου τις προσπάθειες. Αν στο μέλλον, θέλουν να είναι ευτυχισμένοι και να χαίρονται την ανεξαρτησία τους, εκτιμώ ότι δεν έχω χάσει ούτε το χρόνο, ούτε τον κόπο μου*»[12].

Ο Καποδίστριας στο Συνέδριο της Βιέννης, ως μέλος της ρωσικής αντιπροσωπίας εισηγήθηκε το ελβετικό ζήτημα και την εγκαθίδρυση της διαρκούς ουδετερότητας της Ελβετίας. Μπορεί δικαίως να θεωρηθεί ο αρχιτέκτονας των «ουδέτερων ομοσπονδιών» στο ευρωπαϊκό σύστημα[13].

Στις 9 Ιουνίου 1815 υπογράφηκαν οι τελικές πράξεις χωρίς διευθέτηση του θέματος των Ιονίων νήσων. Το Μάιο του 1815 ο Ιωάννης Καποδίστριας αναχωρεί για τη Βιέννη, ακολουθώντας τον Τσάρο στις πολεμικές επιχειρήσεις κατά του Ναπολέοντα. Μετά την τελειωτική ήττα του Ναπολέοντα τον Ιούνιο του 1815 στο Βατερλό, ο Ιωάννης Καποδίστριας συνόδευσε τον Τσάρο στο Παρίσι, όπου διεξάγονταν οι συζητήσεις για το πολιτικό μέλλον της νικημένης Γαλλίας.

Στις συζητήσεις αυτές έλαμψε και πάλι το πολιτικό του άστρο. Με δικές του προσπάθειες η Γαλλία, αν και ηττημένη, έτυχε ήπιας μεταχείρισης και

---

[11] Ανδρέας Γ. Κούκος, Ιωάννης Καποδίστριας, ο Άνθρωπος, ο Διπλωμάτης, ο Πολιτικός, Ημερολόγιο 2017, εκδόσεις Μίλητος, χ.χ. χ.α.σ.

[12] Ίδιος, ό.π.

[13] ό.π.

αποτράπηκε η ουσιαστική της διάλυση[14]. Ο Τσάρος εκφράζοντας την ευαρέσκειά του προς τον Καποδίστρια για τις σπουδαίες υπηρεσίες που προσέφερε, τον διόρισε Γραμματέα της αυτοκρατορίας, δηλαδή **Υπουργό Εξωτερικών.** Οι υπηρεσίες του Καποδίστρια συνεχίζονται αμείωτα. Συνόδευσε τον Τσάρο Αλέξανδρο Α΄, στην Aix la Chapelle, στο συνέδριο των ηγεμόνων, όπου κατέθεσε υπόμνημα, σχέδιο που αντιμετώπιζε ριζοσπαστικά το όνειδος της δουλεμπορίας των μαύρων[15]. Μετά από απουσία δέκα μηνών ο Καποδίστριας έφθασε στην Αγία Πετρούπολη τον Οκτώβριο του 1819. Εκεί είχε επαφές με εκπροσώπους της Φιλικής Εταιρείας που του κόμιζαν επιστολές και τους βοηθούσε με τρόπον έμμεσο χωρίς να εκτίθεται. Από το Φθινόπωρο του 1820 μέχρι το τέλος της άνοιξης του 1821 ο Καποδίστριας συμμετέχει στα συνέδρια στις πόλεις Troppau και Ljubjana. Δυστυχώς, η συνεργασία του με τον Τσάρο στα θέματα που αφορούσαν την Ελλάδα χειροτέρεψε, γι᾽ αυτό ο Καποδίστριας ζήτησε να αποσυρθεί από την ενεργό υπηρεσία. Αναχώρησε από την Πετρούπολη στις 19 Αυγούστου 1822 και στα τέλη του 1822 έφθασε στη Γενεύη. Από το 1815 μέχρι το 1822 που αποχώρησε από τη θέση του Υπουργού Εξωτερικών της Ρωσίας από την Πετρούπολη, αγωνίστηκε με όλες του τις δυνάμεις κατά των μηχανορραφιών του Μέττερνιχ και υπέρ των καταπιεζόμενων λαών, προσπαθώντας να παρασύρει τον Τσάρο σε κάποια συμπαράσταση για τον ετοιμαζόμενο μεγάλο Αγώνα, από τον δοκιμαζόμενο ελληνικό λαό. Τον Αύγουστο του 1822 έφυγε από τη Ρωσία και εγκαταστάθηκε στη Γενεύη, όπου θα περιμένει τη μεγάλη ώρα[16].

Αξίζει να υπογραμμίσουμε τη γενναία στάση του Καποδίστρια έναντι του Υπουργού Εξωτερικών της Αυστρίας από το 1809 έως το 1849, Μέτερνιχ. Ο Μέτερνιχ υπήρξε εχθρός των επαναστατικών κινημάτων που θα διατάρασσαν την «ευρωπαϊκή ισορροπία». Ανέδειξε την Αυστρία ως ηγετική ευρωπαϊκή δύναμη. Η αντιπαλότητα των δύο αντρών, Μέτερνιχ και Καποδίστρια είναι εμφανής από τον παρακάτω διάλογο. Στο συνέδριο της Βιέννης ο Καποδίστριας έθεσε ελληνικό ζήτημα. «*Νομίζω*» είπε, «*πως χρέος των Μεγαλειοτάτων, είναι να λάβετε οποιαδήποτε πρόνοια δια το καταδυναστευόμενον ελληνικόν Έθνος παρά της Οθωμανικής εξουσίας, το οποίον υποφέρει τόσους αιώνας τον τυραν-*

[14] https://kapodistrias.info/viografia, ό.π., σ.5

[15] ό.π.

[16] Κώστας Κονταξής, ό.π, σ.3

νικόν οθωμανικόν ζυγόν και το οποίο διακινδυνεύει να πέσει εις την τελευταίαν εξόντωσιν και τον μηδενισμόν, όθεν δεν μου φαίνεται δίκαιον το να αδιαφορήσουν οι Βασιλείς». Ο Μέτερνιχ απάντησε στον Καποδίστρια με έντονο τρόπο: «*Κύριε Κόμη! Η Ευρώπη δεν γνωρίζει Έλληνας, γνωρίζει την Οθωμανική Αυτοκρατορίαν υπό της οποίας την εξουσίαν είναι οι κατοικούντες σ' αυτήν Έλληνες. Δια τούτο φαίνεται κύριε Κόμη, υποστήριξες τόσον και άφησες εκτός Συνδέσμου της Ιεράς Συμμαχίας, το απέραντον Οθωμανικόν Κράτος, αλλά δεν θα επιτύχεις στις ελπίδες σου περί τούτων*»[17].

Ο Καποδίστριας αρνείται θέσεις και αξιώματα για χάρη του συμφέροντος της πατρίδος του. Απευθυνόμενος με επιστολή του προς τον Πρέσβη της Ρωσίας στο Λονδίνο, Lieven, έγραψε εκτός των άλλων: **«Είμαι αποφασισμένος να μην εγκαταλείψω την υπεράσπιση των συμφερόντων της πατρίδος μου. Καμιά θεώρηση των πραγμάτων, οποιαδήποτε κι αν είναι αυτή, δεν θα μπορούσε να με επηρεάσει, ώστε να αδιαφορήσω για τα καθήκοντα αυτά που επιβάλλει η τιμή μου. Τί νόημα και ποια χρησιμότητα θα είχε για μένα η υψηλή εύνοια που με τιμά ο Αυτοκράτορας, εάν δεν μπορούσα να χρησιμοποιήσω αυτή την εύνοια, για να βοηθήσω αυτούς τους ανθρώπους, τους συμπατριώτες μου, στους οποίους αποκλειστικά ανήκω με όλη την δύναμη της καρδιάς μου»[18].**

Η πολιτεία του Ιωάννη Καποδίστρια υπήρξε συνεπής προς τις αρχές του· ούτε μία στιγμή δεν παρεξέκλινε από αυτές. Ο Καποδίστριας που έζησε τα περισσότερα χρόνια του έξω από την Ελλάδα υπήρξε κατ' εξοχήν Έλληνας, φορέας εκείνων των Αρετών που κάνουν την ελληνική ιστορία, την ελληνική τέχνη και την ελληνική σκέψη βάθρο του πολιτισμού όλων των λαών της Ευρώπης. **Υπήρξε σε κάθε του ενέργεια πιστός χριστιανός, επικαλούμενος τη βοήθεια του Θεού, πιστεύοντας ότι η σωτηρία της πατρίδας είναι θέλημά Του.** Οι προτροπές του θυμίζουν αποστολικά κείμενα και φανερώνουν την αγωνία του για την κατάσταση που επικρατούσε στην Ελλάδα «τὸ ζώσιμον ἤ τὸ θανάσιμον ζήτημα τῆς Ελλάδας» όπως συνήθιζε να λέγει[19].

Ο Καποδίστριας ριζοσπαστικός και φιλελεύθερος οραματίζεται ένα ανώ-

---

[17] Ανδρέας Γ. Κούκος, ό.π.

[18] Βλ. Ανδρέας Γ. Κούκος, ό.π., χασ

[19] Βλ. Ανδρέας Δ. Κονταξής, όπου υποσημείωση 9.

τερο μέλλον για όλο τον κόσμο[20]. Ο αγαπημένος του φίλος Δημήτριος Αρλιώτης μας παρουσιάζει την εθνική και πνευματική μεγαλογραφία του Ιωάννη Καποδίστρια.

Γράφει γι᾽ αυτόν χαρακτηριστικά. «Κάποτε η φύση, με εξαιρετική μαεστρία δημιουργεί ανθρώπους, που η κυριότερη σκέψη τους και οι αγώνες τους είναι η ευτυχία των συνανθρώπων τους, που προσπαθούν να στηρίξουν σε γερά θεμέλια. Οι σπάνιοι αυτοί και ανώτεροι άνθρωποι έχουν ως σκοπό της ζωής τους να ανορθώσουν, να εκπολιτίσουν και να εξυψώσουν την κοινωνία των ανθρώπων. Είναι αυτοί που μάχονται, αντιμετωπίζοντας αντιξοότητες και εχθρότητες. Είναι αυτοί που αδιαφορούν για την προσωπική τους ευτυχία και τα προσωπικά τους συμφέροντα…».

«Άνθρωπος του ηθικού αυτού μεγαλείου, τραγικό θύμα των θυσιών και της προσφοράς του, υπήρξε ο Κόμης Ιωάννης Καποδίστριας, που μονάχα με την παρουσία του κατακτούσε όλων τις καρδιές»[21].

Η σταχυολόγηση, έστω ολίγων γεγονότων από τη ζωή και το έργο του, θα μας βοηθήσουν να ανασυνθέσουμε την ηθική του μεγαλογραφία.

Από τις 19 Μαρτίου έως τις 5 Μαΐου συνεδρίασαν 173 πληρεξούσιοι στην Τροιζήνα της Αργολίδας και στις 14 Απριλίου 1827 εξέλεξαν Κυβερνήτη της Ελλάδος τον Ιωάννη Καποδίστρια. Ψήφισαν συγχρόνως το Σύνταγμα της ελεύθερης Ελλάδας. Κι αξίζει να σημειωθεί ότι ενώ ήταν ελεύθερο, τότε, μόνο ένα μικρό μέρος της Πελοποννήσου και λίγα νησιά, εκπροσωπήθηκε στην Εθνοσυνέλευση σχεδόν το σύνολο του ελληνισμού[22].

Δυόμισι χρόνια μετά, στις 3 Φεβρουαρίου του 1830 με το Πρωτόκολλο του Λονδίνου, το οποίο υπέγραψαν οι ίδιες τρεις Μεγάλες Δυνάμεις, δέχθηκαν να παραμείνει Κυβερνήτης της ελεύθερης Ελλάδος ο Ιωάννης Καποδίστριας, που ήδη κυβερνούσε τη χώρα μας από τις 18 Ιανουαρίου του 1828, αλλά επέβαλαν ως πολίτευμα αυτό της βασιλείας, σκορπίζοντας έτσι τη διχόνοια των

---

[20] Ανδρέας Κούκος, ό.π.

[21] Βλ. Ανδρέα Κούκου, ο.π.μ Απόσπασμα από τη βιογραφία του Ιωάννη Καποδίστρια, την οποία έγραψε ο πιστός φίλος των νεανικών του χρόνων, Δημήτριος Αρλιώτης, στην ιταλική γλώσσα (Arliotti Demetrio, La vida di Giovanni Conte Capodistria, Corfu, 1859).

[22] Γιώργος Ν. Παπαθανασόπουλος, 190 χρόνια από την εκλογή του, https://www.pontos-news.gr/article158991/ioannis kapodistrias.

Ελλήνων και στη συνέχεια με τη δολοφονία του Κυβερνήτη διευκόλυναν τα σχέδιά τους[23].

Στο πρώτο επίσημο γράμμα του ο Καποδίστριας προς τον Πρόεδρο της Εθνικής Συνέλευσης των Ελλήνων, που αποφάσισε την εκλογή του ως Κυβερνήτη, μεταξύ των άλλων γράφει: «Αἱ μὲν ἀπὸ χρόνου ῥοπαί, πάντως ἐν χερσὶ Θεοῦ κεῖνται, ἀλλ᾽ ὅμως καὶ ὑμεῖς δύνασθε, κύριοι, νὰ τὰς παρασκευάσετε δεξιάς.Ἔσται δὲ τοῦτο, βεβαιωθεῖτε, ἂν πιστοὶ εἰς τάς ἀναλλοιώτους ἀρχάς, τῆς ἁγίας ἡμῶν πίστεως, ὁμοψύχως καὶ ἀδόλως συνεργάζεσθε εἰς τὰ τῆς κοινῆς σωτηρίας. Οἱ μὲν τὰ ὅπλα φέροντες οὐ μόνο εὐάνδρως καὶ ἀφοσιωμένως, ἀλλὰ καὶ μετὰ πάσης πειθαρχίας πρὸς κοσμήτορας…».

Την ίδια ημέρα, 14 Αυγούστου 1827, έγραψε και στον Πρόεδρο της Προσωρινής Κυβερνήσεως της Ελλάδος, για να τονίσει ανάμεσα σε άλλα ότι η Πατρίδα θα σωθεί με τη βοήθεια του Θεού: «**Ἂς καταγιγνώμεθα λοιπὸν εἰς διεκπεραίωσιν τῆς ἐνδόξου ταύτης ὑποθέσεως ἐν πίστει, ἐν ἀφιλοκερδεία, ἐν ὁμονοίᾳ, ἐν συνέσει, καθότι πρώτιστον πάντων τῶν λοιπῶν, ἔχομεν τὸ κοινὸν τοῦτο ἀγώνισμα καὶ οὕτω τοῦ Θεοῦ συναιρουμένου σωθήσεται ἡ Πατρίς…».** Και ο Κωνσταντίνος Τσάτσος παρατηρεί: «Ἂν κυβερνοῦσε τὴν Ἑλλάδα ὁ Καποδίστριας μερικὰ χρόνια ἄκομα, ὅταν πέθανε δεν ἦταν οὔτε 56 ἐτῶν, θὰ ἦταν ἄλλη ἡ μοῖρα αὐτοῦ τοῦ τόπου καὶ πολλὰ δεινὰ ποὺ ἀκολούθησαν θὰ εἶχαν ἀποτραπεῖ.Ἴσως λίγοι τότε νὰ ἦταν σὲ θέση νὰ ἀναμετρήσουν τὸ μέγεθος τῆς ἐθνικῆς συμφορᾶς που προκάλεσε ὁ θάνατός του. Μόνον ἡ ἀπόσταση μας ἐπιτρέπει νὰ τὴν δοῦμε σήμερα ὁλόκληρη σὲ ὅλες τις συνέπειες».

Εξάλλου, στις 14 Σεπτεμβρίου 1831, λίγες μέρες πριν το αίμα του βάψει τα σκαλοπάτια του ναού του Αγίου Σπυρίδωνος στο Ναύπλιο, ο Ιωάννης Καποδίστριας έγραφε στον επιστήθιο φίλο του και μεγάλο ευεργέτη της Ελλάδος, **τον Ελβετό Τραπεζίτη, Ιωάννη – Γαβριήλ Eynard,** τα ακόλουθα για τον εαυτό του: «Ας λέγουν και ας γράφουν ό,τι θέλουν. Θα έλθει όμως κάποτε καιρός, ότε οι άνθρωποι κρίνονται όχι σύμφωνα με όσα είπον ή έγραψαν περί των πράξεών τους, αλλά κατ᾽ αυτήν την μαρτυρίαν των πράξεών τους. Υπ᾽ αυτής της πίστεως, ως αξιώματος δυναμούμενος, έζησα μέσα εις τον κόσμον μέχρι τώρα, οπότε ευρίσκομαι εις τη δύση της ζωής μου, και υπήρξα πάντοτε ευχαριστημένος δια τούτο. Μου είναι αδύνατον πλέον να αλλάξω τώρα. Θα

[23] ό.π.

συνεχίσω εκπληρών πάντοτε το χρέος μου, ουδόλως φροντίζων περί του εαυτού μου, και ας γίνη ό,τι γίνη»[24].

Η ιστορία κρίνει και θα κρίνει τον Καποδίστρια από τη μαρτυρία των πράξεών του, από το τεράστιο έργο του και την ανυπολόγιστη προσφορά του προς την Ελλάδα και τους Έλληνες. Ένα έργο που δεν γνωρίζουμε σε βάθος, ούτε την προσφορά του σε όλες της τις εκδηλώσεις. Δικαίως γράφτηκε από τον Κωνσταντίνο Τσάτσο ότι ο Καποδίστριας **«είναι συγχρόνως ο μεγάλος γνωστός και ο μεγάλος άγνωστος και ότι εξακολουθεί ακόμα να αναδύεται από το σκοτάδι μέσα από τα αδημοσίευτα αρχεία».**

Κι ο Παν. Ζέπος σημειώνει «Ο Κόμης Ιωάννης Καποδίστριας του Αντωνομαρία έζησε μια ζωή μεγάλων διαστάσεων, την οποίαν εσφράγισε με την υπερτάτην θυσίαν, ακριβώς την εποχήν που η παρουσία του αποτελούσε εγγύησιν και ελπίδα δια το ταλαιπωρημένον και αναγεννώμενον έθνος». Και συνεχίζει «Ο εκλεπτυσμένος άρχοντας, ο δεξιοτέχνης διπλωμάτης και πολιτικός, ο απαράμιλλος διοργανωτής, ο μεγάλος ονειροπόλος, ο ασκητικός, ο έντιμος, ο αδιάφθορος, υπήρξεν ο αγωνιστής, που με τον αγώνα του τον καλόν εθεμελίωσε το νεώτερον ελληνικόν κράτος, του έδωσε τα πρώτα του οριστικά σύνορα και του εμφύσησε ψυχή και δύναμη για να ορθοποδήσει και να ακολουθήσει τον δρόμο των μεγάλων του πεπρωμένων. Ο άνθρωπος με τη βαθύχρωμη ρεδιγκόταν έδωσε σχήμα και μορφήν εις το τότε ασχημάτιστον και άμορφον ελληνικόν κράτος. Και την ανεκτίμητον αυτήν προσφοράν του επλήρωσε με τη ζωήν του**. Η θυσία του υπήρξε θυσία ήρωος και ο θάνατός του τραγωδία»[25].**

Ο Καποδίστριας διεύρυνε τα σύνορα της Ελλάδος, έθεσε τα πρώτα μέτρα στο στρατό, στην εκπαίδευση, στην υγεία, σε όλους του τομείς του δημόσιου βίου. Από την πρώτη στιγμή που αποβιβάσθηκε στην Ελλάδα βρέθηκε αντιμέτωπος με τα εκρηκτικά και ακανθώδη προβλήματα της ελληνικής πραγματικότητας. Έτσι άρχισε η πορεία προς το Γολγοθά του, όπως εξάλλου ο ίδιος προφητικά είχε προβλέψει.

Συνομιλώντας με τον Γεώργιο Μαυρομιχάλη, τον ένα από τους δολοφό-

---

[24] Ι. Α. Καποδίστριας, Επιστολαί, μετάφρ. Κ. Σχινά, Αθήνα 1841, Δ΄ 302. Πρβλ. Ελένη Κούκου, Ιωάννης Καποδίστριας, ο Άνθρωπος – ο Διπλωμάτης (1800-1828), εκδ. Εστία, Αθήνα 1978, σ.11.

[25] Παν. Ζέπος «Καποδίστριας», Τετράδια, Ευθύνης, 5 (1978, σ. 18.)

νους του, που τον επισκέφτηκε το 1828 στην Αίγινα, ανάμεσα σε άλλα του είπε και τα εξής: «… Αν δεν μας αποστραφεί ο Μεγαλοδύναμος και αξιωθούμε την ευλογία Του, τα ακροθαλάσσιά μας θα στολισθούν από εύμορφες πολιτείες, **η σημαία η ελληνική θα δοξάζεται εις τα πελάγη, ήμερα δένδρα θα ανθίζουν εις τα άγρια βουνά και οι ερημιές θα πληθύνουν από κατοίκους…** η νίκη θα είναι δική μας, αν βασιλεύει στην καρδιά μας Θεός ζηλότυπος, μόνο το αίσθημα το ελληνικό˙ ο φιλήκοος των ξένων είναι προδότης. Είθε οι νέοι της Ελλάδος να είναι βοηθοί μου και πρώτος εσύ…»[26].

Μνημείο συγκλονιστικό η συνομιλία αυτή του Κυβερνήτη με τον Γεώργιο Μαυρομιχάλη: Μαρτυρεί την απελπιστική εικόνα ερήμωσης και καταστροφής που βρήκε ο Καποδίστριας κατά την άφιξή του, αλλά μαρτυρεί και τους ελπιδοφόρους οραματισμούς του για την σύνταξη του μαχόμενου και τεμαχισμένου κράτους, το οποίο κλήθηκε να κυβερνήσει. Πιστός χριστιανός, αποθέτει τις ελπίδες του στον Θεό αλλά και βεβαιώνει ότι θα αφιερώσει όλες τις δυνάμεις του για την επιτυχία του έργου του, ενός έργου που το οραματίστηκε καθαρά ελληνικό, απαλλαγμένο από κάθε ξενολατρεία. Η συνομιλία του με τον Μαυρομιχάλη είναι έκφραση συμβολαίου του με την πατρίδα, την οποία υπηρέτησε ολόψυχα επί τρία χρόνια, οκτώ μήνες και λίγες ημέρες μέχρι την ημέρα της θυσίας του[27].

Ο καθηγητής Αλέξανδρος Δεσποτόπουλος, στις 25 Σεπτεμβρίου 1984 σε ομιλία του στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, είπε «Η μορφή, η ζωή, η λαμπρή σταδιοδρομία και το άδοξο τέλος του Ιωάννη Καποδίστρια, προσφέρουν ένα παραδειγματικό πεδίο στοχασμού για την τύχη και το μέλλον του Ελληνισμού»[28]. Το κύρος του Ιωάννη Καποδίστρια παραμένει ακέραιο και αναλλοίωτο από τη φθορά του χρόνου.

Όταν το 1825 η Προσωρινή Διοίκηση της Ελλάδος εστράφη στον Ιωάννη Καποδίστρια που βρισκόταν στη Γενεύη και του ζητούσε να αναλάβει τη διοίκηση της Ελλάδος, ο Καποδίστριας απάντησε με μια συγκλονιστική επιστολή κάνοντας απεγνωσμένη έκκληση προς τους αρχηγούς της Επαναστάσεως να ενωθούν και να ομονοήσουν, να σταματήσουν τις έριδες και τα

---

[26] Γ. Τερτσέτης, Άπαντα, τ.3 εκδ. Γ. Βαλέτα, Αθήνα 1953, σ.14

[27] Κώστας Δ. Κονταξής, ό.π. σ.3

[28] Βλ. Ανδρέας Κούκος, ό.π. χ.α.σ.

μίση χάρη της ελευθερίας της πατρίδος.

Εκτός των άλλων έγραφε: «Οι Τούρκοι υποδούλωσαν και διέφθειραν το θνητό μέρος της Ελλάδος… αλλά, η ψυχή της και δι᾽ εκείνης το πνεύμα του Έθνους έμεινε πάντα ελεύθερο και ανεξάρτητο… Οι Τούρκοι προσπάθησαν να διαιρέσουν, να διχάσουν και να οπλίσουν τους Έλληνες τον έναν εναντίον του άλλου. Αλλά εκείνοι συσπειρωμένοι γύρω από την Εκκλησία ενωμένοι με τη σταθερή πίστη τους αντιτάχθηκαν σθεναρά…».[29] **«Ενωμένοι με όλες σας τις δυνάμεις μπορείτε να πολεμήσετε και να νικήσετε τους Τούρκους και την τρομερή δύναμη της διαφωνίας και της διχόνοιας. Και τότε θα νικήσετε και όλους εκείνους που βοηθούν και τους Ευρωπαίους και τη διχόνοια για να σας καταστρέψουν»**[30].

Ο Καποδίστριας κατηγορήθηκε σφόδρα από την Αντιπολίτευση για την αναστολή του Συντάγματος που υπέβαλε, όταν ήλθε στην Ελλάδα. Σε επιστολή του προς τον Bory de Saint Vincent στις 8/9/1830 αναφέρει μεταξύ των άλλων τα εξής: «…οι δημοκρατικά φρονούντες φίλοι σας στη Γαλλία δεν καταλαβαίνουν ότι πολιτικά και ηθικά αυτός ο τόπος έχει καταπέσει ύστερα από τέσσερις αιώνες δουλεία και οκτώ έτη αναρχίας… Κατά τη γνώμη μου, πριν δοθεί Σύνταγμα, πρέπει για μερικά χρόνια ακόμη να προετοιμαστούν οι άνθρωποι για να γίνουν καλά κοινωνικά και πολιτικά όντα με τη μάθηση και την εργασία. Δίνω τεράστια σημασία σ᾽ αυτά τα στοιχεία, δηλαδή να συστήσω σε κάθε κοινότητα ένα ή περισσότερα αλληλοδιδακτικά σχολεία, να βάλω τα θεμέλια για σχολεία που θα προετοιμάζουν δασκάλους και μαθητές ανώτερων τάξεων καθώς και να ιδρύσω σχολεία τεχνών και εργόχειρων, να δώσω, τέλος, στην πλειοψηφία των συμπατριωτών μου, η οποία αποτελείται από φτωχούς και ακτήμονες, ιδιοκτησία γης με κλήρο που θα παραχωρηθούν στις οικογένειες των γεωργών με επιεικείς συνθήκες».

Με δικά του χρήματα σπούδαζε 300 ελληνόπουλα στην Ευρώπη. Ο ένας από τους δολοφόνους του είχε σπουδάσει με δικά του χρήματα. Η ελληνική Επανάσταση δεν θα επετύγχανε χωρίς τη συμβολή του. Έδωσε πολύτιμη μάχη με Ευρωπαίους φιλικά προσκείμενους. Ξεσήκωσε το φιλελληνικό κίνημα στην Ευρώπη. Έστειλε χρήματα, οπλισμό και τόνους παξιμάδια στην Ελλάδα. Ορ-

---

[29] Ίδιος, ό.π., χασ

[30] Ίδιος, ό.π.

γάνωσε πολεμικό ναυτικό και γενικά τη ναυτιλία. Ήθελε να κάνει τους Έλληνες νοικοκυραίους. Να δώσει γη και δάνεια. Ακολούθησε τον δρόμο της θυσίας για το Έθνος. Δεν δέχθηκε ποτέ αμοιβή ως Κυβερνήτης. «Όταν βεβαιωθώ», έλεγε, «ότι ουδέν ελληνόπουλο πεινάει, τότε ίσως, θα δεχθώ έναν οβολό».

Έβαλε υποθήκη τα κτήματά του στην Κέρκυρα σε Έλληνα εφοπλιστή, προκειμένου να φέρει δύο καραβιές τρόφιμα για τον πεινασμένο λαό[31].

Μόνο ενδεικτικά αναφέρομε ελάχιστες από τις προσπάθειες του Καποδίστρια για την Ελλάδα. Θυσίασε την προσωπική του ζωή και ευτυχία για την πατρίδα. Θα μπορούσε να είχε νυμφευθεί την ευγενή και με τον ίδιο πατριωτικό παλμό Ρωξάνδρα Στούρτζα, κόρη του πρίγκιπα της Μολδαβίας Σκαρλάτου Στούρτζα και της Φαναριώτισσας Σουλτάνας Μουρούζη, αλλά έθεσε υπεράνω όλων, όπως και εκείνη, την πατρίδα[32].

Η Ρωξάνδρα Στούρτζα υπήρξε άνθρωπος με υψηλή παιδεία και έντονους φιλοσοφικούς και κοινωνικούς προβληματισμούς. Η Τσαρίνα της Ρωσίας την επέλεξε για «δεσποινίδα ἐπὶ τῶν τιμῶν». Στα 1809 σε ηλικία 23 ετών γνώρισε στην Αγία Πετρούπολη τον Ιωάννη Καποδίστρια. Μετά έξι χρόνια βρέθηκαν και οι δύο τους στη συνοδεία του τσαρικού ζεύγους και εκεί γνώρισαν τον Έλληνα λόγιο Άνθιμο Γαζή και τον Ιεράρχη Ιγνάτιο Ουγγροβλαχίας.

Αποτέλεσμα των επαφών τους αυτών ήταν η ίδρυση της **«Φιλομούσου Εταιρείας της Βιέννης»,** ενός εκπαιδευτικού προεπαναστατικού εγχειρήματος, του οποίου η Ρωξάνδρα υπήρξε συνιδρύτρια, που το διέλυσε αργότερα ο Μέτερνιχ. Η διπλωματική καριέρα του Καποδίστρια και η αφοσίωσή του στον ελληνικό Αγώνα τον έπεισαν ότι δεν θα μπορούσε να έχει ομαλή οικογενειακή ζωή, ώστε να μπορέσουν να ενώσουν τις ζωές τους. Υπέρτερος σκοπός γι᾽ αυτόν η σωτηρία της πατρίδος. Οι δύο νέοι έζησαν μακριά, η Ρωξάνδρα ενισχύοντας πάντα χρηματικά την ελληνική παιδεία των νέων ομογενών και περιθάλποντας μετά την έκρηξη της Επανάστασης, με δικά της έξοδα χιλιάδες Έλληνες, κυρίως γυναικόπαιδα και Έλληνες που κατέφθαναν στην Οδησσό από την Ελλάδα για να προστατευτούν. Εξαγόραζε επίσης γυναίκες αιχμαλώτους που πουλούσαν στα σκλαβοπάζαρα της Ανατολής οι Οθωμανοί. Με επιστολές της στην αριστοκρατία της Ευρώπης προσπαθεί να κινητοποιήσει

---

31 https:// gr-mg42.mail.yahoo.com/neo/launch

32 Ιωάννης Καποδίστριας – Ρωξάνδρα Στούρτζα, htpps://www.real.gr

τους ανθρώπους της τάξης της υπέρ της ελληνικής υπόθεσης[33].

Είναι χαρακτηριστική η αγνή ιδεολογία του Καποδίστρια από επιστολή απαντητική προς τη Ρωξάνδρα Στούρτζα: «χιλίας ἐπὶ χιλίων εὐχαριστίας δεσποσύνη διὰ τὴν εὐγένειαν μεθ᾽ ἧς μὲ ἐνθυμεῖσθε. Αἱ δύο ἐπιστολαὶ σας ἡ μία ἐκ Βάδης καὶ ἡ ἄλλη ἐκ Μπροῦσελ, μοὶ παρέσχον μεγάλην εὐχαρίστησιν. Ἡ πρώτη ἐν τῇ ὁποίᾳ ὁμιλεῖτε περὶ τῶν ὀνείρων ὑμῶν ἐπὶ τῆς τύχης τῆς πατρίδος ἡμῶν ἐπιβεβαιοῖ καὶ τὰ ἰδικά μου ὀνειροπολήματα».

Όπως έλεγε ο ίδιος ο Καποδίστριας, με μεγάλο πόνο, στα σκόρπια φύλλα της αλληλογραφίας τους «… γνωριστήκαμε Ρωξάνδρα σε θυελλώδεις καιρούς… **προέχει η αποκατάσταση της Πατρίδος…».**

Υπηρέτησαν και οι δύο πιστά μέχρι τέλους της ζωής τους την «έλληνικὴ ὑπόθεση», θυσιάζοντας την προσωπική τους ευτυχία[34].

Το τελευταίο γράμμα της Ρωξάνδρας προς τον Καποδίστρια δεν τον βρήκε ζωντανό. Στο τελευταίο του γράμμα ο Καποδίστριας τής ζητά να τον θυμάται στις προσευχές της και αναρωτιέται, αν θα ξανασυναντηθούν[35]. Η Ρωξάνδρα στα Απομνημονεύματά της αναφερόμενη στο Συνέδριο της Βιέννης, γράφει: «Το πιο σπουδαίο αποτέλεσμα ήταν ότι υπενθυμίσαμε στη συγκεντρωμένη στη Βιέννη επίσημη Ευρώπη την ύπαρξη έθνους, που στενάζει κάτω από τον βάρβαρο ζυγό, που το ευγενές του όνομα είχε χαραχθεί βαθιά στο πέρασμα των αιώνων και που ζητούσε εναγωνίως να λάβει πάλι τη θέση που δικαιωματικά του ανήκε, μέσα στις τάξεις του Ευρωπαϊκού Πολιτισμού…»[36].

Ο Ιωάννης Καποδίστριας υπήρξε ευεργέτης πολλών χωρών, γεγονός που αναγνωρίζουν οι χώρες αυτές και τον τιμούν δεόντως με όλα τα μέσα και τις εκδηλώσεις. Στη Λωζάννη έγιναν τα αποκαλυπτήρια της προτομής του από τον Ρώσο Υπουργό Εξωτερικών Σεργκέι Λαβρώφ και συμμετείχε η Ελβετίδα ομόλογός του Μισελίν Κάλμυ Ρέι[37]. Ο Καποδίστριας έφτιαξε το Σύνταγμα της

---

[33] Καποδίστρια – Στρούτζα: Ο μεγάλος ανεκπλήρωτος έρωτας της ιστορίας, https://www.thetoc.ger/politismos article/karodistrias-stoutza-o-meg

[34] Ανδρέας Κρόκος, ό.π. χ.α.σ.

[35] Καποδίστριας – Στούρτζα. Ο μεγάλος ανεκπλήρωτος έρωτας της ιστορίας, ο.π. σ.3

[36] Ανδρέας Κούκος, ό.π. χ.α.σ.

[37] https://gr-mg42mail

τότε Επτανησιακής Πολιτείας. Ο ίδιος είναι ο δημιουργός του Ελβετικού Συντάγματος. Έσωσε από διαμελισμό και πτώχευση την ηττημένη το 1821 Γαλλία. Έγινε Υπουργός το 1816 της μεγαλύτερης τότε Ευρωπαικής δυνάμεως, της Ρωσίας. Έσωσε την ελληνική Επανάσταση. Οι πολιτικοί του άθλοι είναι μοναδικοί κατά τον 19ο αιώνα. Άγαλμα του Καποδίστρια δεσπόζει και στη Σλοβενία.

Σε ομιλία του ο Κορνιλάκης παρουσίασε τον **«Άγιο της Πολιτικής»,** τη σπουδαία βιογραφία του, τα επιτεύγματά του, τις θυσίες του για την Ελλάδα μέχρι και την ύστατη θυσία του, προσφέροντας την ίδια του τη ζωή για την ενότητα της πατρίδος μας[38]. Άγαλμα του Καποδίστρια δεσπόζει και στη Βενετία. Έσωσε τη Γαλλία το 1815. Μετά το Βατερλό επηρέασε τον Τσάρο να μην διαμελιστεί η Γαλλία ως ηττημένη χώρα και να μειωθούν οι πολεμικές αποζημιώσεις κατά 99%, διότι ο λαός της δεν ευθυνόταν. Αναγορεύθηκε επίτιμος δημότης διαφόρων ευρωπαϊκών πόλεων. Δεν θέλησε ποτέ να γίνει Ρώσος υπήκοος αλλά να μείνει πιστός Έλληνας. Είναι χαρακτηριστικά τα λόγια που είπε στον Τσάρο: «Μεγαλειότατε δέχομαι (εννοείται να αναλάβω Υπουργός Εξωτερικών της Ρωσίας), με τον όρο να μην γίνω υπήκοος αλλά να είμαι υπάλληλός σας»[39] .

Ευλαβέστατος Χριστιανός ο Ιωάννης Καποδίστριας και ενώ πήγαινε στην εκκλησία του Αγίου Σπυρίδωνος να εκκλησιαστεί στις 27 Σεπτεμβρίου 1831 δολοφονήθηκε δεχόμενος τα πυρά από τα φονικά όπλα των Μαυρομιχαλαίων, Κωνσταντίνου και Γεωργίου, ο ένας εκ των οποίων είχε σπουδάσει με δικά του χρήματα στην Ευρώπη. Η δολοφονία του υπήρξε τραγική για το νεοσύστατο κράτος και ήταν αποτέλεσμα συμφερόντων και προσωπικών ματαιοδοξιών.

Ο Καποδίστριας θα μας συγκινεί αιωνίως με το πνεύμα της αυτοθυσίας του, με το ηρωικό του παράδειγμα, με τις υπέροχες αρετές του, με την εθνική και πολιτική του πορεία, με τη συνέπειά του, και με τους ελλαδολατρικούς του οραματισμούς!

---

[38] ό.π., σ. 6

[39] ό.π., σ. 9

Η λαμπρή βιοτροχιά του κατακλύζει τις σελίδες της Ιστορίας. Το έργο του διαχρονικό και παράδειγμα προς μίμηση όχι μόνον από τους Έλληνες ηγέτες αλλά και από τους ηγέτες όλου του κόσμου.

Ο Καποδίστριας επιβάλλεται να αναδειχθεί στη συνείδησή μας το υπόδειγμα του ελληνικού μέτρου.

Το έργο του, τα λόγια του, η αγωνιστικότητά του, η βαθύτατη χριστιανική του πίστη αποτελούν για όλους μας μοναδικό πνευματικό καταπίστευμα. Ας τα αφουγκραστούμε. Μας χρειάζονται όσο ποτέ άλλοτε και σήμερα.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ,
«ΔΕΝ ΖΕΙ Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ, ΖΕΙ ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ».

ΤΟ ΕΑΡ ΤΟ ΑΝΑΣΤΑΣΙΜΟ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

ΝΙΚΟΥ ΟΡΦΑΝΙΔΗ, ΛΟΓΟΤΕΧΝΗ,
ΠΡΩΗΝ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗ ΤΟΥ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟΥ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ ΚΥΠΡΟΥ

Ὅσα βιώνουμε καὶ εἰσπράττουμε ἐσχάτως στὸν τόπο τῆς ἱστορίας μᾶς ὁδηγοῦν στὴ θλιβερὴ διαπίστωση πὼς ἔχουμε εἰσέλθει πρὸ πολλοῦ στὸν τόπο τοῦ κακοῦ. Μᾶς βρῆκε, λοιπόν, τὸ κακό, μᾶς βρῆκαν καὶ πάλι τὰ δεινὰ καὶ τὰ πάθη καὶ ἡ δοκιμασία τῆς ἱστορίας. Καὶ πάλι βιώνουμε τὴν κατάσταση τοῦ διωγμοῦ καὶ τοῦ κατατρεγμοῦ. Ἔτσι, λοιπόν, στεκόμαστε ἀμήχανοι, μὲ θολωμένο τὸ νοῦ, ἀπελπισμένοι καὶ ἔκπληκτοι, γιὰ ὅσα ἐπιτρέψαμε νὰ μᾶς ἐπισυμβοῦν. Δὲν εἶναι μόνο ἡ ἐπερχόμενη πτώχευση, οὔτε ὁ διασυρμὸς καὶ ἡ εἰρωνεία τῶν ἰσχυρῶν καὶ ἀθλίων τοῦ κόσμου τούτου, τῶν διεθνῶν τοκογλύφων καὶ κερδοσκόπων καὶ τραπεζιτῶν. Εἶναι καὶ ἡ πρωτοφανὴς ἀπὸ μέρους μας ἐγκατάλειψη ὅσων μᾶς στήριζαν μέσα στοὺς αἰῶνες. Ἡ διάλυση καὶ ἐξάρθρωση τῆς παιδείας μας, ἡ ἀπαξίωση τῆς ζωῆς μας, ὁ εὐτελισμὸς τοῦ καθ᾽ ἡμέραν βίου μας. Ἡ αὐτο-ἐγκατάλειψή μας κι ἡ παράδοσή μας στους σύγχρονους μηχανισμοὺς δουλείας.

Εἴμαστε πιὰ στὸν τόπο τοῦ ἀνίερου, ὅπως τὸν ὁρίζει καὶ ἐπιβάλλει ἀπροκάλυπτα **ἡ *Νέα Τάξη*, αὐτὴ τῆς *Παγκοσμιοποίησης*.** Τώρα μᾶς βρῆκε, ὄντως, καὶ πάλι τὸ κακό. Κι ὁ νοῦς τῶν περισσοτέρων ἔχει θολώσει κι ἀδυνατεῖ νὰ δεῖ τὸ ἀνέσπερο φῶς τῆς ἀγάπης, αὐτὸ τοῦ ἁγιασμοῦ καὶ τῆς χάριτος, ποὺ μᾶς σκέπει καὶ μᾶς περιβάλλει. Ἔχουμε συγχρόνως εἰσέλθει στὴν ἐποχὴ τῆς κενότητος καὶ τῆς ρητορείας, αὐτῆς τοῦ κομματικοῦ λόγου καὶ τοῦ συνακόλουθου κομματικοῦ πάθους, στὴν ἐποχὴ τῆς ἀποθέωσης καὶ τῆς ἀπολυτοποίησης τῆς ὅποιας σκόπιμης κομματικῆς ἀλήθειας, ἐνῶ ὁ λόγος τῆς σύνεσης και τῆς πολιτικῆς σοφίας ἐξορίζεται καὶ περιθωριοποιεῖται. Κανεὶς δὲν ἀκούει ἢ δὲν θέλει νὰ ἀκούει τὸν ἀντίλογο, τὴν ὅποια κατάθεση πολιτικῆς μετριοπάθειας. Τὸν λόγο τῆς σύνεσης, τῆς συναίνεσης καὶ τῆς σοφίας. Ἀκόμα καὶ ὁ λόγος τῆς

ὅποιας πολιτικῆς σύνεσης καὶ σοφίας καὶ μετριοπάθειας ἀφανίζεται καὶ χάνεται μέσα στὴ μανία τῆς προπαγάνδας καὶ τοῦ φανατισμοῦ, ποὺ τὸ κομματικὸ πάθος καλλιεργεῖ.

Τώρα, πλέον, τὸ κομματικὸ πάθος ἐξαθλιώνει καὶ εὐτελίζει, ὄχι μόνο τὴν πολιτική μας ζωή, ἀλλὰ καὶ τὴν καθημερινότητά μας. Νοιώθουμε πιὰ νὰ ἀσφυκτιοῦμε καὶ νὰ εἰσερχόμεθα στὸν τόπο τοῦ τρόμου. Ζοῦμε, ἔτσι, καὶ βιώνουμε ἐσχάτως, κατὰ τρόπο ἐπαναλαμβανόμενο, τὴν ἐξαθλίωση καὶ τὸν εὐτελισμὸ τοῦ πολιτικοῦ μας βίου. Τὴν ἰσοπέδωση τοῦ πολιτικοῦ τοπίου. Ἔτσι ὁδηγούμαστε, ὅλοι σχεδὸν πιά, στὴν ἀπόγνωση. Στὴν ἔλλειψη τῆς ὅποιας ἐλπίδος, ποὺ οἱ κομματόσχημοι πολιτικοὶ καὶ τὰ ΜΜΕ φρόντισαν νὰ μᾶς ἀφαιρέσουν. Μιὰ καταστροφολογία συνοδεύει τὴν καθημερινότητά μας, μιὰ χωρὶς ὅρια φρίκη. Μιὰ συνεχὴς ἔνταση καὶ ἕνα ἀχαλίνωτο πολιτικὸ καὶ κομματικὸ πάθος, μὲ καταρρέουσα καὶ βυθιζόμενη τὴν πατρίδα μας.

Εἴμαστε πιὰ στὴν κατάσταση τῆς ἀπαξίωσης τῆς δημόσιας ζωῆς μας. Κι αὐτὸ ἐξ ἁπαλῶν ὀνύχων, μὲ τὴ διαφθορὰ καὶ τὸν στρατωνισμὸ τῆς νεότητας, μὲ τὶς κομματικὲς νεολαῖες ποὺ διεισδύουν πιὰ παντοῦ, ἀναπαράγοντας τὴν κομματικὴ οἴηση, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐξαθλίωσή μας. Τώρα εἶναι πιὰ τὸ «κόμμα», ἡ παγίδευση καὶ ὁ ἐγκλωβισμὸς τῶν ἀγελοποιημένων καὶ στρατωνισμένων ὀπαδῶν στὶς ὅποιες κομματικὲς μεθοδεύσεις καὶ ἐπιταγές. Γι᾽ αὐτὸ καὶ ἡ ξύλινη γλῶσσα ποὺ ἀκοῦμε καθημερινὰ καὶ ὁ «κλωνοποιημένος» κομματικὸς λόγος. Τώρα εἶναι πιὰ ἡ κομματικὴ ἀποθέωση καὶ ἡ ρητορεία. Τὸ ἀπόλυτο ἐν πολλοῖς κενό. Ἡ ἀπελπισία.

Κι ὅμως, ἐπιτέλους, ἔχουμε δικαίωμα στὴν ἐλπίδα καὶ στὸ φῶς. Ἔχουμε τὸ δικαίωμα σὲ ἕνα ἄλλο τρόπο βίου. Σ᾽ ἕνα λόγο ἑνότητος. Ἔχουμε τὸ δικαίωμα νὰ ὑπερασπισθοῦμε καὶ νὰ διασώσουμε καὶ νὰ διαφυλάξουμε αὐτὰ ποὺ ἀγαπᾶμε, ἔξω ἀπὸ τὶς φωνασκίες καὶ τὶς κάθε λογῆς ἀθλιότητες, ποὺ μᾶς σπαράζουν καὶ κατασπαράζουν. Κι εἶναι καιρὸς νὰ ὑπερβοῦμε αὐτὴ τὴν καταρράκωση τοῦ βίου μας, τὸν τεμαχισμὸ τῆς ζωῆς μας σὲ σπαράγματα, αὐτὰ τοῦ «κόμματος», ποὺ μᾶς ἀποκόπτει ἀπὸ τοὺς ἄλλους, καὶ νὰ ξαναβροῦμε ἢ νὰ ἀναζητήσουμε καὶ νὰ συναντήσουμε τὰ ἑνοποιὰ ἐκεῖνα στοιχεῖα, ποὺ ἄλλοτε συνέθεταν τὸν κοινοτικὸ καὶ κοινωνικό μας βίο. Νὰ μάθουμε νὰ συνυπάρχουμε ἐν ἀγάπῃ. Μακρὰν τοῦ φανατισμοῦ καὶ τοῦ πάθους τῶν πολιτικῶν καὶ τῆς πολιτικῆς. Νὰ ἀγαπήσουμε ξανὰ τὴν πατρίδα μας. **Νὰ γίνουμε ξανὰ Ἐκκλησία, μὲ τὴν ἀρχαιοελληνικὴ ἔννοια, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν ἔννοια τῆς Ὀρθοδόξου παραδόσεως τῆς**

καθ᾽ ἡμᾶς Ἀνατολῆς, ὅπου ὅλα μαζὶ χωροῦν, συνυπάρχουν ἐν Χριστῷ, στὸν τόπο τῆς ἀγάπης, ὅπου τὸ μίσος ἐξορίζεται.

Ἕνας ἄλλος λόγος μᾶς χρειάζεται. Ἕνας λόγος ἀγάπης καὶ παραμυθίας καὶ συναίνεσης καὶ ὁμόνοιας. Κι αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ λόγος τῆς ἐκκλησιαστικῆς παράδοσης, ὡς λόγος Πατερικὸς καὶ ὡς λόγος πατρικός. Ὡς λόγος «συγχωρητικότητος». Ὁ μυστικὸς τόπος τῆς ἁγιασμένης Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ μᾶς χρειάζεται, ὡς καταφύγιο καὶ ἐλπίδα, ὅπου ὅλοι χωροῦμε καὶ συν-χωροῦμε. Ἕνα λόγο ἁπαλότητος καὶ αἰσιοδοξίας περιμένουμε. Ἕνα λόγο ἀγάπης. Ἕνα λόγο νοηματικῆς πληρότητος θέλουμε καὶ ὄχι τὸν ἐμπαθῆ πολιτικὸ λόγο. Καὶ ἐδῶ θὰ μᾶς ὁδηγήσει ὁ μυστικὸς καὶ μυστηριακὸς τόπος τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ.

Γυρίζω, λοιπόν, στὸν ἱερὸ ἐκεῖνο «Ὕμνον εἰς τὴν Ἐλευθερίαν», τοῦ Διονυσίου Σολωμοῦ, μὲ τὶς δύο πρῶτες του στροφὲς νὰ ἀποτελοῦν τὸν Ἐθνικὸ Ὕμνο τῶν Ἑλλήνων. Στὴν Ἐλευθερία γυρίζω, ποὺ διαβαίνει τὰ τοπία μας καὶ τὰ ἱερώνει καὶ τὰ ἁγιάζει. Σ᾽ αὐτὸ τὸ συγκλονιστικὸ ποίημα τῆς Ἑλληνικῆς ἐλευθερίας, ποὺ ἀποτέλεσε τὸν ἄξονα καὶ τὴ συνισταμένη τῆς νεοελληνικῆς μας αὐτοσυνειδησίας. Ὅλος ὁ «Ὕμνος», ὑπερβαίνοντας τὸν τόπο τῆς ἱστορίας, ὁδηγεῖται στὸν ἄλλο τόπο. Τὸν τόπο τῆς ἱερότητος. Αὐτὸν ποὺ ἔχει ἁγιασθεῖ ἀπὸ τὸν ἔρωτα τῆς Πατρίδας, ἀπὸ τὴ θυσία καὶ τὸ αἷμα. Σ᾽ αὐτὸ τὸν ἄλλο τόπο ἐκβάλλει, ἐκεῖ μᾶς ὁδηγεῖ ἡ Ἐλευθερία τοῦ «Ὕμνου» τοῦ Διονυσίου Σολωμοῦ, ποὺ καθίσταται δεσμός, μορφὴ ἱερή, ποὺ ἑνώνει μυστικὰ τὶς ψυχές μας καὶ τὶς χαριτώνει. Ρῖγος μᾶς διαπερνᾶ, κάθε φορὰ ποὺ ἀναπνέουμε αὐτὴ τὴ μυστικὴ ποίηση τοῦ Διονυσίου Σολωμοῦ, τοῦ μεγαλύτερου ποιητῆ τοῦ Ἑλληνισμοῦ κι ἑνὸς μεγάλου ποιητῆ τοῦ κόσμου.

Δὲν εἶναι τυχαῖα, ὅσα θλιβερὰ σημειώνονται ἐσχάτως. Θέσεις καὶ ἀπόψεις ἑνὸς κόσμου ποὺ ἔχει περιπέσει πρὸ πολλοῦ στὸν τόπο τοῦ ἀνίερου. Αὐτὸν τοῦ δυτικότροπου μοντερνισμοῦ τῆς ἰσοπεδώνουσας Νέας παγκοσμιοποιημένης Τάξης. Ἔτσι, λοιπόν, καθὼς θολώνει ὁ νοῦς μας καὶ μᾶς βρίσκει τὸ κακό, ἐπιστρέφουμε στὸν ἁγιασμὸ καὶ τὴ χάρη τῆς ποιήσεως τοῦ Διονυσίου Σολωμοῦ, στὰ *«πρῶτα-πρῶτα Δόξα σοι», «μὲ τὰ πρῶτα Λόγια τοῦ Ὕμνου!»* Στὴ γλῶσσα τὴν Ἑλληνική, ὅπως βγαίνει ὁλόλαμπρη μέσα ἀπὸ τὸν κόσμο τοῦ Ὁμήρου.

Πρόκειται γιὰ ἕνα ἔργο διαχρονικό, ποὺ ἀποθέτει καὶ καταθέτει ἕνα ρῖγος βαθύτατα υπαρξιακό. Ἕνα ρῖγος, ποὺ μᾶς διαπερνᾶ μέσα στοὺς αἰῶνες, καὶ ποὺ ἐκφράζει τὸ ἔσχατο βάθος, τὴν ψυχὴ καὶ τὸ νόημα τοῦ ὑπάρχειν μέσα στὸν κό-

σμο ένὸς ὁλόκληρου ἔθνους, ποὺ ἀνασταίνεται μέσα ἀπὸ τὰ πάθη καὶ τὸ αἷμα τῆς Τουρκοκρατίας. Αὐτὸ εἶναι ὁ «Ὕμνος.» Τόπος καὶ τρόπος καὶ ἀλήθεια ζωῆς, ποὺ μᾶς εἰσάγει στὸ φῶς. Στὸν τόπο τοῦ ἱεροῦ, τοῦ ἁγιασμοῦ καὶ τῆς χάριτος.

Στὴν ἀποθέωση τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου, στὴν ἀποκορύφωση αὐτοῦ ποὺ ὁ Ἡράκλειτος θὰ ἀποκαλοῦσε *«ἰδιάζειν»*, ἔναντι τοῦ *«κοινοῦ»* ἢ *«ξυνοῦ λόγου»*, ποὺ συνέχει καὶ συγκρατεῖ τὸν κόσμο, μὲ τὸν νεοφιλελευθερισμὸ νὰ καλπάζει καὶ νὰ ἰσοπεδώνει τὸ συλλογικό μας βίο, μὲ τὴν ἐξαθλίωση τῆς ζωῆς μας, ποὺ τὴν παρακολουθοῦμε ἔκπληκτοι καὶ ἐνεοὶ νὰ συνθλίβεται καὶ νὰ ἐξαχρειώνεται, μὲ τοὺς *μηχανισμοὺς ἐλέγχου* τοῦ ἀλλοτριωμένου βίου μας, μόνο οἱ προτάσεις καὶ καταστάσεις καὶ ἀντιστάσεις τοῦ συλλογικοῦ μας βίου εἶναι ἐκεῖνες ποὺ θὰ μᾶς ὁδηγήσουν νὰ ὑπερβοῦμε τὴν καθολικὴ ἀποσύνθεση καὶ διάλυση καὶ φθορά. Αὐτὸ ποὺ ὑπέδειξε ἄλλοτε ὁ Διονύσης Σαββόπουλος, μὲ ἐκείνη τὴ μοναδικὴ δήλωση καὶ διαπίστωση πώς: *«τῶν Ἑλλήνων οἱ κοινότητες φτειάχνουν ἄλλο γαλαξία»*.

«Εἴτε μὲ τὶς ἀρχαιότητες εἴτε μὲ Ὀρθοδοξία», μὲ τὴν Ἐκκλησία, δηλαδή, τοῦ Χριστοῦ, εἴτε μὲ τὴ δική μας συλλογικὴ ἀγάπη, ποὺ ὅμως *«ἔχει ὄνομα / ἔχει σῶμα καὶ θρησκεία / καὶ παπποῦ σὲ μέρη αὐτόνομα/ μέσα στὴν τουρκοκρατία»*, εἴτε μὲ ὅλες τὶς ἄλλες προτάσεις καὶ ἀντιστάσεις τοῦ συλλογικοῦ καὶ κοινοτικοῦ βίου, εἶναι δυνατὸν νὰ ἀποδράσουμε ἀπὸ τὴ «μωρία» καὶ τὸν κίνδυνο τοῦ Ἡρακλείτειου *«ἰδιάζειν»*. Γιατὶ μόνο συλλογικῶς καὶ κοινοτικῶς θὰ μπορέσουμε νὰ ὑπερβοῦμε τὴν κρίση ποὺ ὡς Ἑλληνισμὸ μᾶς τυραννεῖ καὶ μᾶς βασανίζει.

Ἔτσι, μέσα στὸ ζόφο καὶ τὸ σκοτάδι, μέσα στὸν τρόμο καὶ τὸν πανικὸ ποὺ μᾶς τρελαίνει, μέσα στὴν ἀκατάσχετη φλυαρία καὶ ἀνοησία τῶν πολιτικῶν, τὴν ἀήθεια καὶ τὴν αὐθάδεια καὶ τὴν ὑποκρισία, ἔρχεται σχεδὸν πάντοτε ἐξαίφνης καὶ μᾶς βρίσκει καὶ μᾶς τυλίγει, ***«ὡς πνοὴ αὔρας λεπτῆς»,*** ἡ ἄλλη ὄψη του ἑλληνισμοῦ. Ἡ ἀθέατη. Ἔτσι εἶναι ποὺ εἰσερχόμαστε μέσα στὰ τοπία τοῦ φωτός, μέσα στὸ ἔαρ, μέσα στὴν ἄνοιξη τοῦ φωτός, μέσα στὸν ἄλλο τόπο, αὐτὸν τῆς χαρᾶς καὶ τῆς ἀθανασίας. Τότε εἶναι ποὺ λέμε, πὼς τίποτα δὲν τελειώνει, πὼς τίποτα δὲν χάνεται. Τότε μιὰ αὔρα παράξενη μᾶς συνοδεύει καὶ μιὰ χαρὰ ἀναστάσιμη. Κι ἕνα ἀεράκι ἀθανασίας μᾶς συνεπαίρνει.

Αὐτὰ σκεφτόμουνα, παρακολουθωντας στὸν ἠλεκτρονικὸ τόπο, στὴ μακρινὴ Ἄπω Ἀνατολή, μιὰ χορωδία μὲ νέες κοπέλλες, ἀπὸ τὴν Κίνα ἤτανε, νὰ τραγουδοῦν ἐκεῖνο τὸ δημῶδες ἄσμα τῆς Σάμου, τὴ «Σαμιώτισσα», ποὺ οἱ στίχοι του καὶ οἱ ἦχοι του ταξίδεψαν, πῆραν τοὺς δρόμους τοῦ κόσμου, ἁπα-

λοὶ καὶ δροσεροὶ καὶ ἀέρινοι, μὲ ἐκείνη τὴ μουσικὴ τῶν νησιῶν τοῦ Αἰγαίου. Κι ἀκόμα ἔνοιωθα νὰ μὲ μεταφέρουν ἀπὸ τὴν Ἄσπρη θάλσσσα τῆς Ἀνατολῆς, ἀπὸ τὶς ἀκτὲς τῆς Ἰωνίας, στὴ Ζάκυνθο, ὅπου αἰσθανόμουν πὼς συναντιόταν ἡ Σαμιώτισσα ἐκείνη γυναικεία μορφὴ τοῦ δημώδους ἄσματος μὲ τὴ Ξανθούλα τοῦ Σολωμοῦ.

Ἔπιασα, ἔτσι, κι ἀντέγραψα τοὺς στίχους τοῦ ἄσματος αὐτοῦ, τοῦ ἀέρινου καὶ ἀνάλαφρου καὶ δροσεροῦ, ποὺ ἔνοιωθα ἐπιμόνως νὰ τὸ διαπνέει καὶ νὰ τὸ διαπερνᾶ **τὸ ἔαρ τῆς ἀθανασίας. Μιὰ αὔρα σωστικὴ καὶ λυτρωτική, μιὰ ἀνάσα ἑνὸς παράξενου φωτός.** Ἡ βαρκούλα, ὅπως καὶ στὸν Σολωμό, κι ἡ γυναικεία μορφὴ τῆς ἀθωότητος, σαγηνευτική, πάντοτε ἀποῦσα, τὰ ρόδα στὸ γυαλό, ὅπου ***«ἀγγέλοι φτερουγίζουν»,*** γιὰ νὰ θυμηθοῦμε τὸ ἄλλο ἄσμα τοῦ Αἰγαίου, καὶ τριαντάφυλλα στὴν ἄμμο, τὰ χρυσὰ κουπιὰ καὶ τὰ μαλαματένια, ὅπως στὰ παραμύθια, οἱ ἐλιές, ὅπως τὶς ἐλιὲς τῆς γενέτειρας μου τῆς Κυθρέας.

Ἔκατσα, λοιπόν, καὶ ἀντέγραψα αὐτοὺς τοὺς ἁπαλοὺς στίχους, μὲ τοὺς ἤχους του νὰ μὲ συνοδεύουν, καὶ εἰσῆλθα, ἔτσι, πρωϊνός, στὸ μαγικὸ τόπο τῆς ποιήσεως, ψάχνοντας ἀκόμα μιὰ φορά, παραμυθία καὶ χάρη καὶ λύτρωση στὴν ἀθέατη ὄψη τοῦ ἑλληνισμοῦ. Αὐτὴν ποὺ οἱ ὀθόνες τῆς τηλεόρασης ἀφάνισαν καὶ ἐπικάλυψαν, ἐπιβάλλοντας τὴν τρομοκρατία καὶ τὸ φόβο καὶ τὸν πανικό.

«Σαμιώτισσα Σαμιώτισσα
πότε θὰ πᾶς στὴ Σάμο
ρόδα θὰ ρίξω στὸ γιαλό
Σαμιώτισσα τριαντάφυλλα στὴν ἄμμο…

Ἔτσι, λοιπόν, ταξιδεύω στὰ γαλανὰ νερὰ τοῦ Αἰγαίου και στὴ Σάμο μὲ τὶς ἐλιές της, μὲ τὸ Πυθαγόρειο ἐκεῖ, καὶ στὰ βουνὰ ἀπέναντι τῆς Ἰωνίας, ὅπου μᾶς στέλλουν μηνύματα οἱ μακρινοί μας συγγενεῖς, ποὺ ἔλεγε ὁ Ἐλύτης, στὸ ἄσπρο φῶς ταξιδεύω, ἀφήνω πίσω μου τὸ ζόφο καὶ τὴν ἀπελπισία καὶ τὸν τρόμο, στὴν ἀθέατη ὄψη τοῦ ἑλληνισμοῦ, λέω νὰ ταξιδέψουμε ὅλοι μαζὶ καὶ στὴ χαρὰ. **Στὸ ἔαρ τῆς Ἀναστάσεως. Στὸ φῶς τῆς Ὀρθοδοξίας μας, ποὺ καταλάμπει ἀθάνατο.**

Αὐτὰ τὰ ἐλάχιστα. Κι ***«Ὅσοι λευκοφόροι, ἐννοήτωσαν»,*** γιὰ νὰ θυμηθοῦμε τὸν Ἐλύτη καὶ τὸν κὺρ Ἀλέξανδρο Παπαδιαμάντη.